

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV PRO PRAVĚK A RANOU DOBU DĚJINNOU

Rigorózní práce

Luboš POLANSKÝ

**Archeologické nálezy mincí, denáry
a jejich přínos k poznání českých dějin**

Archeological coin finds, deniers
and their contribution to understanding of the Czech history

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 30. července 2009

Mgr. Luboš Polanský

Obsah

Úvodem	4
A. České denáry 10. století ve světle revize nálezů	7
A1. Korekce slavníkovského mincovnictví	14
A2. Jména mincmistrů a Vyšehrad	39
A3. Nálezy jednotlivých mincí na významných hradištích	51
B. Jaromír, Oldřich a překonání krize po roce 1000	71
B1. Oldřich či Jaromír aneb Kouřim či Chrudim?	73
B2. Organizace mincovnictví za knížete Oldřicha	83
C. Knížata na mincích – nálezy, ikonografie, písemné prameny	99
C1. Dux, post ducem vicedominus et mancipii	100
C2. Dux et sparsio	108
Závěrem	120
Prameny a literatura	121
Abstrakt	145
Archeological coin finds, deniers and their contribution to understanding of the Czech history	146

Úvodem

Nálezy nejstarších přemyslovských mincí – denárů jsou důležitým hmotným pramenem. Pro celé období, tj. od 10. až počátek 13. století, představují mince výjimečný pramen, který na malinké ploše své ražby snoubí celou škálu informací spadající do různých vědních oborů, archeologie – nálezové okolnosti, dějiny umění – ikonografické provedení obrazu, historie – historické souvislosti, přírodní vědy – metalurgie, výrobní technologie, geologie, a nejen jich. Pro všechny obory tento zvláštní druh písemného pramene přináší jako jeden z mála pramenů možnost relativně přesné datace. Maximálního využití numismatického materiálu je ovšem možné dosáhnout pouze u tzv. nálezových mincí, takových, u kterých máme úplný záznam o jejich původu a které jsou podrobně popsány a zpracovány.

Nepostradatelným předpokladem pro možnost studia a využití tohoto významného pramene v celé šíři a hloubce je existence souborného *Katalogu nálezů*, resp. inventáře všech známých, mincí nalezených na území České republiky. Bohužel v tomto ohledu má numismatika nejen vůči ostatním oborům, ale i jiným státům veliký dluh, inventář nálezových mincí nebyl doposud zpracován. Zprávy o nálezech mincí známe od sklonku 18. století. Teprve od 2. poloviny 19. století byly zaznamenávány systematictěji, a to především v *Památkách archeologických a místopisných*. V tomto periodiku se objevily i první odborné popisy nálezů, převážně z pera Václava Hanky, Josefa Smolíka a Eduarda Fialy. Posledně jmenovaný shrnul ve svém díle *České denáry* (Praha 1895) veškeré tehdy známé hromadné nálezy denárů. Z tohoto období se nám dochovaly v naprosté většině pouze popisy mincí, nálezy samotné byly po popisu rozprodány či jinak rozptýleny. V 1. polovině 20. století se situace změnila, přibývalo nálezů, z nichž většina byla uložena do muzeí, i jejich podrobných popisů od Viktora Katze, Gustava Skalského a Karla Chaury. K významnému přelomu ve studiu nálezů mincí došlo v polovině 20. století, kdy bylo započato s přípravou čtyřsvazkového katalogového soupisu *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Druhý svazek z roku 1956 sestavený Pavlem Radoměřským obsahoval celkem 313 denárových nálezů, jak hromadných, tak jednotlivých mincí. Vydané *Nálezy* byly však jen registářem nalezišť, nikoliv inventářem nálezů. Výběrový soupis nálezů s uvedením typů českých denárů v nich obsažených vyšel v díle Františka Cacha *Nejstarší české mince* (1970, dodatky

1982). Problematika soupisu nálezů mincí byla poté zpracovávána již jen na regionální úrovni. Zprávy o nových nálezech mincí i jejich popisy vycházely především v *Numismatickém sborníku*. Celá řada nových, ale i starších nálezů převážně z archeologických výzkumů však dodnes zůstává nezpracována a nezveřejněna. Archeologie a historie tak přichází o jednu z možností lepšího využití dochovaného materiálu. Bohužel schází nám, a o tom panuje všeobecná shoda, nejen dvě základní díla numismatiky – *Korpus českých mincí* a *Katalog nálezů mincí*, ale také samotná soustavná systematická práce na shromažďování informací o stále se rozšiřujícím počtu nalézáných exemplářů. Pokouším se tento handicap české numismatiky postupně začít napravovat. V rámci grantového projektu *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích* se podařilo vytvořit zárodky nejen katalogu nálezů mincí, ale také jejich úplného inventáře. Z výsledků tohoto projektu těží první část předkládané práce.

Rigorózní práce je věnována konkrétním vybraným příkladům, ve kterých nálezy mincí, respektive jejich archeologický kontext a podrobné numismatické zpracování přináší nové poznatky umožňující doplnit či upřesnit naše znalosti raně středověkých českých dějin. Práce je rozčleněna do tří kapitol, tak aby bylo pokryto celé období ražby denárů, tedy chronologicky na 10., 11. a 12. století, věnujících se vždy několika problémům. Ty nejenom charakterizují problematiku zpracování a interpretace archeologického materiálu toho, kterého období, ale také názorně ukazují, jakých výsledků lze při důkladném zpracování nálezů dosáhnout nehledě na jejich chronologické zařazení.

První kapitola *České denáry 10. století ve světle revize nálezů* je jak již název napovídá věnována vybraným výsledkům získaných při řešení zmíněného grantového projektu, respektive vycházejících z důkladného zpracování materiálové základny. Obsahuje tři podkapitoly postupně se zabírajícími tématy slavníkovského mincovnictví, organizací mincovnictví na příkladu Vyšehradu a jeho mincmistrů a nakonec obrazem několika významných středisek přemyslovského státu vycházejícím z nálezů mincí zde učiněných.

Druhá kapitola *Jaromír, Oldřich a překonání krize po roce 1000* přibližuje problematiku mincovnictví 1. poloviny 11. století, jejíž zpracování nám ztěžuje nedostatek relevantních nálezů mincí této doby. Nové poznatky nám tu přináší bohužel dosud uceleně nezpracovaný nález z Hradce Králové, který otevírá možnosti novým interpretacím a pohledům na fungování českého státu po překonání krize z

počátku 11. století. Podrobná interpretace jednoho typu mince v první části této kapitoly umožňuje spolu s důkladnou revizí mincovnictví knížete Oldřicha a s přihlédnutím k dílčím výsledkům zpracování královehradeckého nálezu vyslovit více či méně pravděpodobné korekce obrazu dějin českého státu v době vlád knížat Jaromíra a Oldřicha.

Konečně třetí kapitola *Knížata na mincích – nálezy, ikonografie, písemné prameny*, taktéž rozdělená do dvou podkapitol, pak ukazuje extrémní možnosti interpretace archeologického materiálu při ideální situaci dochování pramenů různé povahy – velké množství nalezených mincí jednoho typu či naopak důkladně zdokumentované nálezy jednotlivých ztrátových mincí, numismatické zpracování, ikonografický rozbor a dostatek písemných pramenů.

Na tomto místě bych rád poděkoval za cenné připomínky, konzultace a podporu prof. Jiřímu Slámovi, prof. Stanisławu Suchodolskému, dr. Anežce Merhautové a dr. Zdeňku Petráňovi.

A. České denáry 10. století ve světle revize nálezů

V české literatuře stále přežívá mnoho jinde již překonaných názorů a schémat. Vedle nich však vznikají na základě starých neověřených nálezových informací hypotézy nové, které je třeba potvrdit či vyvrátit. To bylo jedním z cílů grantového projektu Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích.¹ Podstatou projektu bylo kompletní numismatické zpracování přemyslovských mincí vyražených v 10. století a pocházejících z nálezů odkrytých na území České republiky. Revize dochovaných nálezů již nyní přináší řadu nových informací, doplnění či zcela jinou interpretaci starých poznatků.

Českých nálezů mincí 10. století obsahujících více jak deset mincí známe osmnáct z Čech a jeden z Moravy.² Jedenáct z nich bylo uloženo ještě před rokem 1002, tedy v době vlády českých Boleslavů. Větší část nálezů bohužel není vůbec dochována, u některých nemáme ani podrobné informace o obsahu a nálezových okolnostech. Česká skupina nálezů je charakteristická vysokým obsahem domácích

---

¹ Kapitola A. vychází ze starších článků a z výsledků zjištěných v rámci řešení grantového projektu *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích*, reg. č. 404/05/2134. Projekt byl realizován za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky. Luboš POLANSKÝ, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), ed. L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík, Praha 2000, s. 27-48; TÝŽ: *Nález denáru bavorského vévody Jindřicha II. v Praze na Hradčanech*, Numismatické listy 56, 2001, s. 139-141; TÝŽ: *Denár Boleslava II. ethelredského typu z čistěveského nálezu uložený ve VM v Olomouci*, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci. Společenské vědy 286, 2003, s. 64-65; TÝŽ: *Ikonografie denáru tzv. šipového typu*, in: Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii. Vranov u Brna, 2.-3.10.2002, red. D. Grossmannová – J. T. Štefan, Ostrava 2004, s. 85-95; TÝŽ: *Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk)*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 146-147; TÝŽ: *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of Revised Finds*, in: Money Circulation in Antiquity the Middle Ages and Modern Times. Time, Range, Intensity. International Symposium of the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne, Warsaw, 13–14 October 2006, ed. Stanisław Suchodolski, Warsaw – Cracow 2007, s. 127–152; TÝŽ: *Pře o původ české kněžny Emmy*, in: EMMA REGINA – CIVITAS MELNIC. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy (+2.11.1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměřského (* 23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník, usp. Jan Kilián – Luboš Polanský, Mělník – Praha 2008, s. 11-44; *Soběslav nebo Boleslav? K spornému přiřazení denárů typu Cach 160 a 161*, in: Slavíkovci v českých dějinách, Antiqua Cuthna 2, 2006, Praha 2007, s. 93-106; Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 83-124; Luboš POLANSKÝ – Jiří LUKAS, *Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39-90; Luboš POLANSKÝ – Jiří SLÁMA, *Denárové ražby z hradiště Staré zámky v Brně-Lišni a nedalekých Velatic*, Numismatické listy 63, 2008, s. 103-116.

² Pavel RADOMĚRSKÝ, *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10. – 12. století)*, in: Emanuela Nohejlová-Prátová (red.), *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.1*, Praha 1956, s. 7–73 (dále jen NÁLEZY II.1.).

mincí. Jediným nálezem s větším počtem cizích – bavorských – mincí je nejstarší nález z Nového Dvora.³ Významnou složku cizích mincí, přibližně jednu třetinu, obsahoval nález čistěveský.⁴ Poté následuje řada nálezů, ve kterých se vyskytují cizí mince maximálně v jednotlivých kusech. Výraznou výjimku zde tvoří pouze jediný moravský nález v Kelči, jež obsahoval širokou škálu cizích mincí od antických, přes orientální až po soudobé bavorské a saské mince.⁵ Teprve v nejmladších nálezech obsahujících mince 10. století uložených po r. 1012 se opět objevují cizí ražby. Jedná se o nálezy z Žatce⁶ a Chlístova.⁷ (viz obr)

³ Eduard FIALA, *České denáry*, Praha 1895, s. 152; Josef SMOLÍK, *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899, s. 22; NÁLEZY II.1, s. 10, č. 1422; František CACH, *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, s. 55, č. 31 (v poznámkách a v textu někdy i zkráceně pouze Cach).

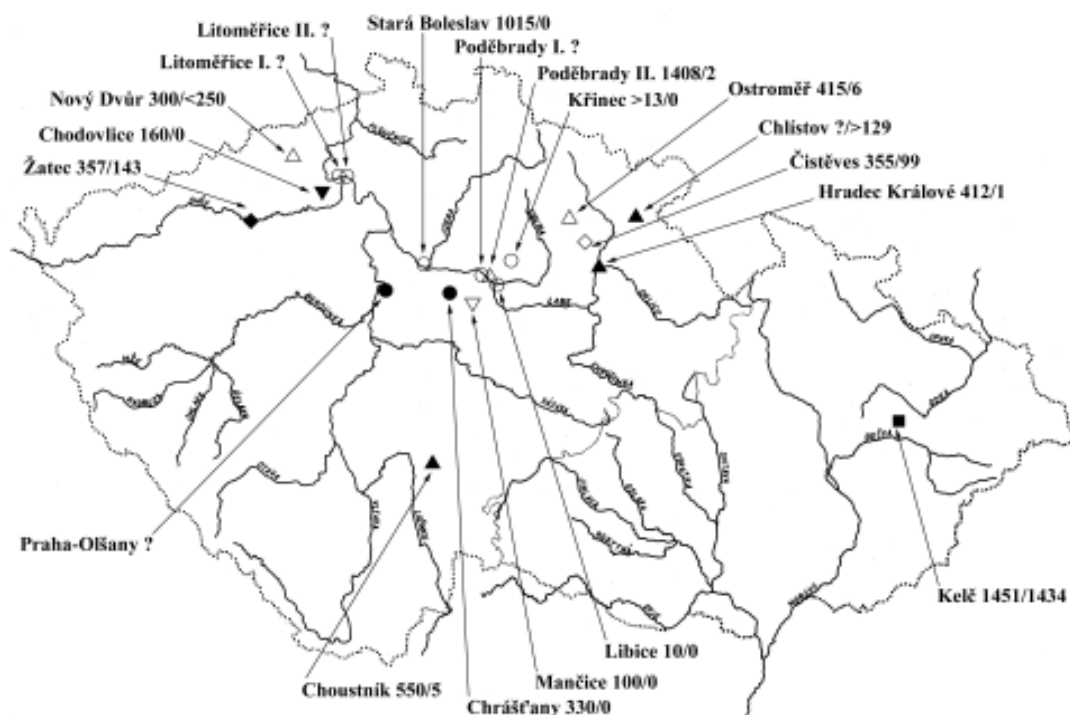
⁴ Eduard FIALA, *Nález Čistěveský*, Památky archeologické 17, 1896 (1896–1897), s. 255–258, 337–346, tab. XXXV; Ludwig SCHNEIDER, *Silberfund von Cisteves*, Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 1898, s. 272–274; J. SMOLÍK, *Denary*, s. 23; NÁLEZY II.1, s. 10, č. 1424; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 51, č. 2; Luboš POLANSKÝ, *Denár Boleslava II. ethelredského typu z čistěveského nálezu uložený ve VM v Olomouci*, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci. Společenské vědy 286, 2003, s. 64–65; Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 83–124.

⁵ Viktor KATZ, *Nález mincí a sekaného stříbra ze začátku 11. století u Kelče na Moravě*, Numismatický časopis československý 15, 1939, s. 10–22; Jarmila ŠTĚPKOVÁ, *Islámské stříbro z nálezu v Kelči na Moravě*, Numismatický sborník 4, 1957, s. 73–96; NÁLEZY II.1, s. 54, č. 1652; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 53, č. 17; Rudolf TUREK, *Zlomkové stříbro z kelčského nálezu*, Numismatický sborník 7, 1962, s. 83–117; Taťána KUČEROVSKÁ, *Nález zlomkového stříbra z Kelče*, in: Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 235–248; TÁŽ: *Kelčský nález*, Folia numismatika 8–9. Supplementum ad Acta musei Moraviae, scientiae sociales 78–79, 1996 (1993–1994), s. 63–187.

⁶ H. PREIDEL, *Der Silberschatz von Saatz*, Mannus 31, 1940, s. 546–589; NÁLEZY II.1, s. 17, č. 1452; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 58–59, č. 54; Daniel RADOMĚRSKÝ, *Der Silberschatz von Saatz. Der deutsche Anteil der Prägungen*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1 – 1993, Z pomocných věd historických XI – Numismatica, Praha 1995, s. 19–34; Petr ČECH, *Žatec v raném středověku (6.–počátek 13. století)*, in: Holodňák, P. – Ebelová, I. (eds.): *Žatec*, Praha 2004, s. 54–114.

⁷ J. MATĚJKA, *Nález mincí v Chlístově*, Hradecký kraj 4, 1907, č. 3, s. 73–75; Jaroslav ŠŮLA, *Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách I.*, in: Fontes musei Reginaehradecensis 3, Hradec Králové 1966, s. 17–18; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 52, č. 10;

*České nálezy obsahující více jak 10 mincí
(neleziště, mincí celkem/počet cizích mincí)*

- △▽◇□ *uloženo před 1002*
- ▲▼◆■ *uloženo po 1002*
- *jen české mince*
- △▲ *české a cizí mince*
- ▽▼ *české mince a šperky*
- ◇◆ *české a cizí mince a šperky*
- *české a cizí mince – většinou zlomky a šperky – pouze zlomky*

Co se týče nemincovní složky, problematická je otázka mančického nálezu, který obsahoval vedle českých mincí 10. století údajně i velmi mladší mince bavorské a rakouské. Čtyři kusy sekaného stříbra z tohoto nálezu tak nelze blíže časově zařadit.⁸ Celé šperky obsahovaly nálezy Čistěves,⁹ Chodovlice¹⁰ a Žatec.¹¹ Stříbrné polotovary – tyčinky a drátky - pak nálezy v Chodovlicích a Žatci.

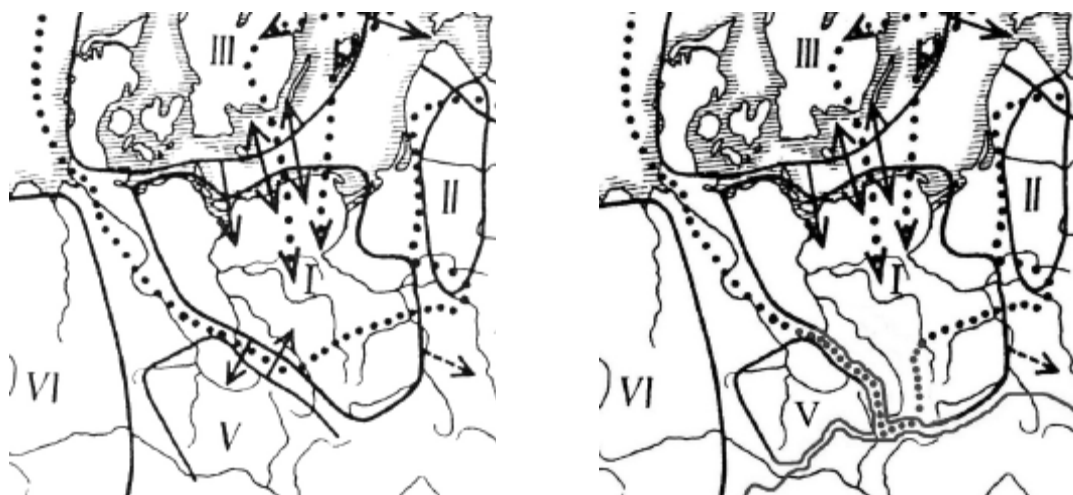
⁸ E. FIALA, *České denáry*, s. 156; J. SMOLÍK, *Denary*, s. 23; E. FIALA, *Nález*, s. 256; Gustav SKALSKÝ, *Poznámky k nálezu mančickému*, Numismatický časopis československý 6, 1930, s. 119-121; Rudolf TUREK, *České hradištní nálezy, datované mincemi*, Slavia antiqua I, Poznaň 1948, s. 495-498; NÁLEZY II.1, s. 12, č. 1431; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 55, č. 30.

⁹ E. FIALA, *Nález*, s. 255-258, 337-346, tab. XXXV; L. SCHNEIDER, *Silberfund*, s. 272-274; R. TUREK, *České hradištní nálezy*, s. 490-493; L. POLANSKÝ – K. TOMKOVÁ, *Hromadný nález*, s. 106-117.

¹⁰ Gustav SKALSKÝ – Josef SCHRÁNIL, *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*, Numismatický časopis československý 6, 1930, s. 49-50; NÁLEZY II.1, s. 15, č. 1447; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 52, č. 11;

¹¹ H. PREIDEL, *Der Silberschatz*, s. 546-589; R. TUREK, *Zlomkové stříbro*, s. 107; P. ČECH, *Žatec*, s. 79-80.

Vyloženě zlomkové stříbro z mincí a šperků obsahoval pouze nález kelčský.¹² Na základě obsahu nálezů lze tak konstatovat, že české nálezy nepatří mezi nálezy zlomkového stříbra. Jediným nálezem tohoto typu u nás je jediný velký moravský nález z Kelče, který svým obsahem plně zapadá mezi obdobné nálezy polské. České nálezy tak tvoří zcela specifickou skupinu. Obsahem ukládaným do země se tak velice liší od okolních oblastí, zejména od říšské (německé) a pobaltské (polsko-skandinávské). Lze tak upravit staré Jakimowiczovo teritoriální rozdělení nálezů do skupin podle svého obsahu tak, že oblast severovýchodní Moravy nepatří do skupiny V („české“), ale do skupiny I („polské“).¹³

Skupiny pokladů podle Romana Jakimowicze

původní mapa

upravená mapa

Zde je třeba říci, že v případě mnoha nálezů, které byly v době svého objevení považovány za zachráněné ze své větší části či údajně celé, se dnes s odstupem času dovídáme, že tomu tak nebylo. Zdá se, že v některých případech mohla být zatajena druhá nádoba, tak možná v případě nálezu v Čistěvsi a Hradci Králové, či si nálezci rozebrali tu část nálezu, která byla dobře dochována.¹⁴

¹² Viz pozn. č. 5; L. POLANSKÝ – K. TOMKOVÁ, *Hromadný nález*, s. 114.

¹³ R. JAKIMOWICZ, *O pochodzeniu ozdób srebrnych, znalezionych w skarbach wczesnohistorycznych*, Wiadomości archeologiczne 12, 1933, s. 103–137. V přípravě je článek vycházející z přednášky *Čistěveský depot v kontextu nálezů se zlomkovým stříbrem z moravsko-slezského sousedství* přednesený spolu s K. Tomkovou na mezinárodní konferenci „Jak dobrze mieć sąsiada. Problematyka sąsiedztwa w archeologii i historii średniowiecza“. Spotkania bytomskie VII. Bytom Odrzański 28.–30.06.2006.

¹⁴ L. POLANSKÝ – K. TOMKOVÁ, *Hromadný nález*, s. 84–86, 101–103; T. KUČEROVSKÁ, *Nález*, s. 236; TÁŽ: *Kelčský nález*, s. 174–175. Kelčský nález byl ohlášen na dvakrát. Součástí pokladu byla navíc údajně řada celých dobře zachovaných mincí, které se údajně rozptýlily po soukromých sbírkách. V nedávné době byl nemalý počet kusů, pocházejících buď právě z rozchvácené části

V české numismatické literatuře se neustále setkáváme s názorem, že české nálezy byly zakopávány v dobách válek a nepokojů v blízkosti dálkových obchodních tras obchodníky putujícími skrze České země do oblasti Pobaltí. Tyto nálezy se opravdu nacházejí poblíž těchto tras, zároveň se však také objevují v blízkosti významných českých hradišť. Díky obsahu a lokalizaci těchto nálezů lze spíše podpořit domněnku v literatuře již zmíněnou, že se jedná o domácí tezauraci mincí, pravděpodobně prováděnou příslušníky vládní elity, kteří byly pověřeni správou vybraných hradišť.¹⁵ Jedinou výjimkou by tu byl poklad ze Žatce, který vedle mincí a šperků obsahoval velké množství stříbrných polotovarů. Zde je na místě uvažovat o možnosti ukrytí pokladu řemeslníkem či místním obchodníkem s tímto zbožím.¹⁶

Revize nálezů přináší také přesnější informace o době uložení českých nálezů. Dle starších názorů byly nálezy ukládány do země v období válek a nepokojů. Tak byly nálezy datovány k roku 995, kdy byli vyvražděni Slavníkovci, či k letům 1003 až 1004, kdy došlo k několika válečným změnám na českém trůnu.¹⁷ Nové datace však v souladu s dnes již obecně přijímaným názorem na ukládání pokladů ukazují, že nálezy byly naopak uloženy v klidných dobách mezi těmito událostmi.¹⁸ Události samotné jsou pak daleko spíše příčinou, proč tyto poklady nebyly ze země vyzdvíženy a použity. Tak tomu s největší pravděpodobností je u

---

nebo snad dohledaných detektorem, nalezena v pozůstalosti po dr. Jarmile Háskové v Národním muzeu. Tato část nyní prochází odborným zpracováním.

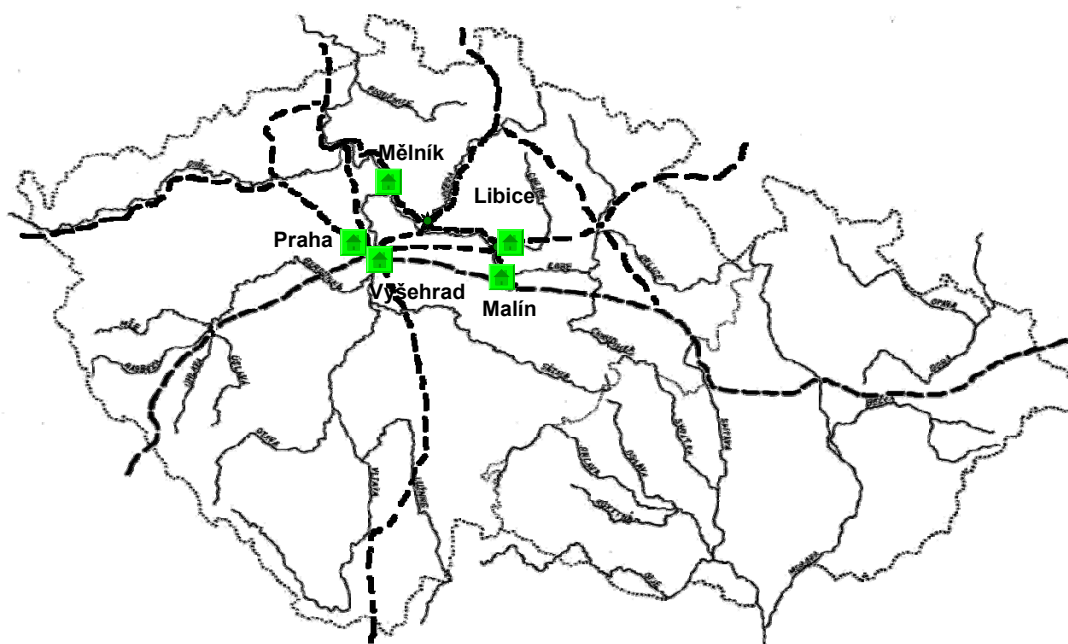
¹⁵ R. TUREK, *České hradištní nálezy*, s. 490-499, 522; Gustav SKALSKÝ, *Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí*, Numismatický sborník 1, 1953, s. 40-41; Ryszard KIERSNOWSKI, *Česká mince v raně středověkém Pomořansku*, Numismatický sborník 5, 1958, s. 67-98; Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Kilka uwag na temat najstarszych znalezisk denarów czeskich i współczesnych znalezisk polskich*, Wiadomości numizmatyczne 6, 1962, s. 133-162; Pavel RADOMĚRSKÝ, *Studie o počátcích českého mincovnictví I. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech*, Numismatický sborník 9, 1965-66, s. 86-87; Charlotte WARNKE, *Zur Problematik des thesaurierten Geldes im frühen Mittelalter*, Studien zur europäischen Vor- und Frühgeschichte, Neumünster 1968, s. 302-310; Stanisław SUCHODOLSKI, *Początki mennictwa w Europie środkowej, wschodniej i północnej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 65-69; Jarmila HÁSKOVÁ, *Česká mince v době románské*, Cheb 1975, s. 8; TÁŽ, *Úvod do problematiky českého denárového období*, Praha 1978, s. 21; TÁŽ, *K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincování*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, red. Dušan Třeštík – Josef Žemlička, Praha 1997, s. 49-54; Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 41-42; P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 80 (typ 48), 90.

¹⁶ P. ČECH, *Žatec*, s. 79-80.

¹⁷ Barbara KRZEMIŃSKA, *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 497-532; Josef ŽEMLIČKA, *Expanse, krize a obnova Čech v letech 935 – 1055. K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě*, Český časopis historický 93, 1995, s. 205-222; TÝŽ, *Das „Reich“ des böhmischen Boleslavs und die Krise an der Jahrtausendwende. Zur charakteristik der frühen Staaten in Mitteleuropa*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 267-278; TÝŽ, *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 33-51; *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II.*, usp. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, passim.

¹⁸ Ch. WARNKE, *Zur Problematik*, s. 302-310.

revidovaných nálezů z Čistěvsi, Poděbrad (oba uloženy po r. 990 a pravděpodobně před rokem 995) a Kelče (před rokem 1003), a nic nenasvědčuje tomu, že by tomu nemohlo tak být i u ostatních nálezů.

Hlavní cesty a mincovny v 10. století

Na přelomu 80. a 90. let dochází v Čechách k rozmachu mincovnictví nejen co do objemu ražeb, ale také k organizačnímu rozkvětu. Na mincích se objevují jména nových mincoven, přibývají jména mincmistrů a mince samotné vydávají vedle panovníka i jeho žena Emma¹⁹ a synové Slavníka, Soběslav a biskup Vojtěch.²⁰ Co je k tomu opravňovalo? Dříve byl předpokládán mincovní regál v držení panovníka.²¹ Vysvětlení existence jiných ražeb než vládních tím, že Emma

¹⁹ Luboš POLANSKÝ, *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II., usp. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 27-48. Novější doplnění a rozšířené vydání viz: Luboš POLANSKÝ, *Pře o původ české kněžny Emmy*, in: EMMA REGINA – CIVITAS MELNIC. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy (+2.11.1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměrského (* 23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník, usp. Jan Kilián – Luboš Polanský, Mělník – Praha 2008, s. 11-44. (Vzhledem k původnosti dále cituji, až na výjimky, starší verzi článku).

²⁰ Naposledy Michal LUTOVSKÝ – Zdeněk PETRÁŇ, *Slavnickovci. Mýtus českého dějepisectví*, Praha 2005, s. 89-130. Tam i starší literatura.

²¹ E. FIALA, *České denáry*, s. 55-61; J. SMOLÍK, *Denary*, s. 6-8; Jaroslav POŠVÁŘ, *Mincovní regál v Českých zemích*, Moravské numismatické zprávy 7, 1960, s. 38-39; TÝŽ, *K organizaci mincovního regálu v Českých zemích*, Moravské numismatické zprávy 13, 1973, s. 46-47; TÝŽ, *Mincovní právo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1526*, Numismatické listy 32, 1977, s. 103; TÝŽ, *Vývoj mincovního práva v Čechách do tolarových mincovních řádů (1520-1528)*, Právněhistorické studie 21, 1983, s. 22; J. HÁSKOVÁ, *K úloze*, s. 49-54.

razí díky svému královskému původu²² a že Slavníkovci regál usurpovali,²³ je z historického hlediska neudržitelné. Stejně tak nelze jednoznačně přijmout nejnovější názor zcela zpochybňující existenci mincovního regálu.²⁴ Odpověď se pravděpodobně nachází někde mezi. V tomto případě nám možná může pomoci genealogie. Slavníkovci buď byli spřízněni po přeslici nebo byli vedlejší větví přemyslovského rodu.²⁵ Právo razit mince by tak v obou případech mohlo být vázáno k vládnoucímu rodu jako celku a jeho využití by záviselo na ekonomických možnostech člena rodu. Mince tak mohli razit ti, kteří byli zajištěni stabilní apanáží v podobě zisků a vlády nad některým z hradských okrsků.²⁶

Následující kapitoly se budou věnovat několika okruhům ve kterých v poslední době došlo k zásadním změnám. Jedná se o výchozí sondy vzniklé v rámci revizního výzkumu nálezů na jejichž základě bude třeba poopravit některé dosavadní historické interpretace. První je otázka *Slavníkovského mincovnictví*, kde dochází k přehodnocování přiřazení některých typů mincí Slavníkovcům vůbec. Nová zjištění jak v této tak i v následující kapitole především vychází z nové interpretace opisů mincí z nálezů. Kapitola *Jména mincmistrů* pak přináší nový pohled na mincovnictví a zároveň i osud Vyšehradu na konci 10. století. V další části se budu věnovat novým nálezům jednotlivých mincí z důležitých center přemyslovského státu, které významným způsobem buď mění dosavadní pohled nebo doplňují stávající znalosti o hmatatelné důkazy.

---

²² Jarmila HÁSKOVÁ, *Emma Regina in numismatic and historical sources*, in: Proceedings of the 9th international congress of numismatics, Luxembourg 1982, s. 793-797. P. HILSCH, *Zur Rolle von Herrscherinnen: Emma Regina in Frankreich und in Böhmen*, in: Westmitteleuropa - Ostmitteleuropa, München 1992, s. 81-89; L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 44, 48. Tam i veškerá starší literatura.

²³ J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci v historické výpovědi svých mincí*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 225; TÁŽ, K úloze, s. 49-54.

²⁴ Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 141, 155-156; M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*, s. 90-93.

²⁵ Jiří SLÁMA, *Slavníkovci - významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 184-188; TÝŽ, *Die Přemysliden und die Slavníkiden*, in: Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Bd. 1. Handbuch zur Ausstellung. Hrsg. von Alfried Wiczorek - Hans-Martin Hinz, Stuttgart 2000, s. 441-443; Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin*, Praha 1997, s. 419-440; Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci – Piastovci – Slavníkovci*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, red. Dušan Třeštík – Josef Žemlička, Praha 1997, s. 37-48; TÝŽ, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005, s. 43-45.

²⁶ L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 44, 48; TÝŽ, *Mince, mincovny a kníže Oldřich*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 126-149; TÝŽ, *Oldřich nebo Jaromír? Příspěvek k lokalizaci jedné sporné mince z počátku 11. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, vyd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Centrum medievistických studií – Filosofía, Praha 2004, s. 133-144.

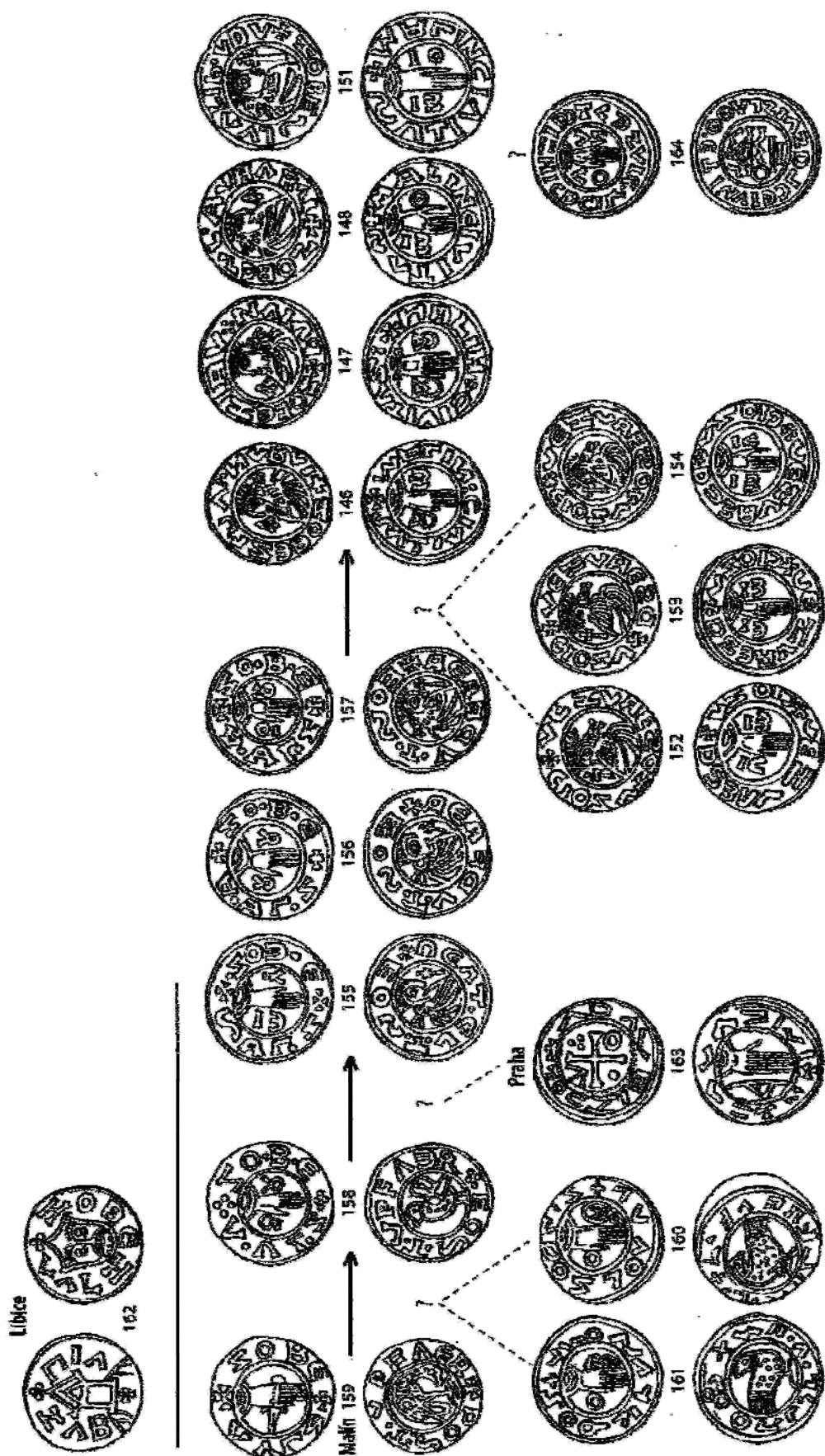
A1. Korekce slavníkovského mincovnictví

Obraz slavníkovského mincovnictví tak, jak byl donedávna znám a prezentován, vytvořil ve třicátých letech 20. století na základě zpracování staroboleslavského nálezu Gustav Skalský. Jeho závěry nedávno podrobil kritickému pohledu Zdeněk Petrář.²⁷ V současnosti tak slavníkovské mincovnictví prochází zásadní přestavbou. Revizní výzkum nálezů mincí obsahujících slavníkovské denáry v celku potvrzuje nové názory a přináší další nové poznatky a argumenty. Základním kamenem nového pohledu se stalo obrácení zažité chronologie Soběslavových ražeb a tím i její logické uvedení v typologický soulad s mincemi Boleslava II.²⁸

---

²⁷ Michal LUTOVSKÝ – Zdeněk PETRÁŘ, *Slavníkovci – mýtus českého dějepisce*, Praha 2004, s. 89-130; Z. PETRÁŘ, *Mincovnictví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 57-82; TÝŽ, *Soběslavův titul libického knížete – další slavníkovský mýtus*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 73-81.

²⁸ Tak již Kristián TURNWALD, *K chronologii prvních českých denárů*, Praha 1968, s. 9-10, tab. 12-15; Stanisław SUCHODOLSKI, *Początki mennictwa w Europie środkowej, wschodniej i północnej*, Wrocław 1971, s. 60-64. Tyto práce však nebyly v mladší české literatuře akceptovány. Obrat přinesla až práce Z. PETRÁŘ, *První české mince*, Praha 1998, s. 140-159.

Nová chronologie slavníkovských mincí podle Zdeňka Petráně

HIC DENARIVZ EST EPISCOPI

Současně se slavníkovskými mincemi byla nově interpretována mince s opisem HICDENARIVZEZTEPIZ / ETFAVIDCLDZAIZTVOO (typ Cach 164).²⁹ Dříve byla považovaná za společnou ražbu biskupa Vojtěcha a Soběslava,³⁰ kterou měl být usurpován mincovní regál,³¹ nyní se většina badatelů kloní k názoru, že se jedná o společnou ražbu Vojtěcha a knížete Boleslava.³² S prozatím nejpravděpodobnějším čtením opisu rubu mince – ET FAV[ORE] BOLEZ[L]AI STA(B)[ILITUS] přišel Stanislav Suchodolski.³³

Václav Hrubý 1932

EOOVLZIAZDLCRIVVFT
↓
ZOBELAV LIIDVTFAER

Marjan Gumowski 1934

EOOVLZIAZDLCRIVVFT
↓
BOLEZLAI DVCIS FAVORIS

Marjan Gumowski 1939

ETFFVIRCLDZAILVOO
↓
ET FAVOR DVCIS BOLEZLAVI

Rostislav Nový 1984

EOOVLZIAZDLCRIVVFT
↓
ET LIUB(ICENSIS) DVX ZAIZLAO

Zdeněk Petráň 1998

EOOVLZIAZDLCRIVVFT
↓
BO LZIAZDVC IV T
↓
(BOLIZLAV DUX (PRAGA) CIVIT)

Stanisław Suchodolski 2001

ETFFVIRCLDZAILVOO
↓
ET FAVI BOLEZAI ZTAB
↓
ET FAVORE BOLEZLAI STAB(-ILIS, -IATUS)
= et favore Boleslai stabilis/stabilatus

²⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 164.

³⁰ V. HRUBÝ, *Deset let československé práce numismatické*, Naše věda 13, 1932, č. 5-6, s. 118 (ZOBELAV LII DV TFAER); Rostislav NOVÝ, *Mincovní epigrafika a denáry Slavníkovců*, Numismatické listy 39, 1984, s. 132-139 (ET LIVB[ICENSIS] DVC[IS] ZAIZLAOO).

³¹ J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci*, s. 225; TÁŽ, *K úloze*, s. 49-54.

³² Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 160-174; M. Lutovský – Z. Petráň, *Slavníkovci*, s. 112 (BOLIZLAV DVX [PRAGA] CIVIT).

³³ Stanisław SUCHODOLSKI, *Die Münzen des heiligen Adalbert, des Schutzpatrons von Polen, Böhmen und Ungarn*, Különlenyomat a numizmatikai közlöny, 2001-2002, s. 79-88; TÝŽ, *Monety świętego Wojciecha*, in: Civitas & Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej, Wrocław – Praha 2002, s. 447-452.

ADAL[BERTVS] EPISCO[PVS]

Již starší zpochybnění přiřazení druhé mince s opisem +ADAVBIZCO+ (typ Cach 163)³⁴ biskupu Vojtěchovi potvrdila bezpečně revize poděbradského nálezu, ve kterém tato mince byla zastoupena.³⁵ Jméno Vojtěchovo je tu koruptelou jména Boleslav.³⁶ Její vznik a vývoj je dobře zachytitelný na jiných tomuto denáru velmi blízkých typech (Cach 76 a 82).³⁷

Pavel Radoměský 1966

✠ ^ D ^ B I Z O ✠
A D A L (EP) I S C O

Zdeněk Petrání 1998

✠ O Z I B V ^ D ^ ✠
O E Z B L L D V X
B O L I E Z L D U X

Stanisław Suchodolski 2001

✠ O Z I B V ^ D ^ ✠
[b] O [I] E Z I B V A D V X

Luboš Polanský 2006

✠ O Z I B V ^ D ^ ✠
[B] O E Z L A V S D V X

³⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 163.

³⁵ P. RADOMĚSKÝ, *Studie*, s. 80 (typ 48), 90. Revizi nálezu v současnosti provádí autor tohoto článku.

³⁶ S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 64-65; Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 168-169. Avšak Z. PETRÁŇ, *Příspěvek k diskuzi okolo počátků českého mincovnictví (K jedné nenapsané studii Pavla Radoměského)*, in: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k poctě Jiřího Slámy. *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 95-96 připouští opět možnost výkladu P. RADOMĚSKÉHO, *Studie*, s. 90. Různé způsoby čtení viz vyobrazení v textu.

³⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 76 a 82.

SOBESLAV LIbV[ICENSIS] DV[X]

Stejný osud potkal i minci Soběslava (typ Cach 151),³⁸ na které měl být údajně vyražen i jeho titul LIbV[ICENSIS] DV[X].³⁹ Bližší prozkoumání prvotní publikace mince Zd. Petráňem ukázalo, že opis byl špatně přečten a přepsán.⁴⁰ V návaznosti na tuto informaci jsem (v rámci revize staroboleslavského nálezu) upozornil, že se pravděpodobně jedná o variantu (NRVDV) koruptel opisu (NARAI, NAIAD, NARVI, NARA) známého z jiných exemplářů tohoto typu (Cach 146-150).⁴¹

³⁸ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 151.

³⁹ R. NOVÝ, *Mincovní epigrafika*, s. 136; TÝŽ, *ZOBESLAV LIb.U DUX*, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 246-248.

⁴⁰ Z. PETRÁŇ, *Soběslavův titul*, s. 73-81.

⁴¹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 146-150.

+VZOIC+VEZVAESD – Soběslav nebo Boleslav ? – poprvé

Nově Zd. Petráň zpochybňuje i přiřčení celé skupiny typů mincí Soběslavovi, typů (Cach 152–154)⁴² s korumpovaným opisem +VZOIC+VEZVAESD,⁴³ který za jméno Soběslava Slavníkovce prohlásil teprve Gustav Skalský⁴⁴ – hlavní konstruktér staré teorie o významném slavníkovském mincovnictví.⁴⁵ Zprvu jsem se přikláněl k názoru, že čtení opisu jako koruptely jména Soběslava je pravděpodobnější. Protože však zcela nešlo vyloučit ani čtení opisu jako koruptely jména Boleslav, vyčlenil jsem tuto skupinu mincí ze slavníkovského mincovnictví a prohlásil ji prozatím minimálně za blíže nepřiraditelnou či spornou.⁴⁶ Nyní se však na základě dvou nepřímých indicií spíše kloním k názoru, že se jedná o ražby Boleslava II. Prvním argumentem je skutečnost, že v opise čteném jako ZOIC+VEZVAES DXV je obsažena koruptela označení DVX. Titul kníže není vyražen ani na jedné z mincí, které lze s jistotou přiřadit Soběslavovi.⁴⁷

⁴² F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 152-154.

⁴³ M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*, s. 120; Z. PETRÁŇ, *Mincovnictví*, s. 71-72.

⁴⁴ Gustav SKALSKÝ, *Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi*, Brandýs nad Labem 1932, s. 57-61, 65; avšak již J. SMOLÍK, *Denary*, s. 118, č. 541 čte jako Soběslav, ale na s. 120 jej odmítá považovat za Slavníkovce.

⁴⁵ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 57-78; Gustav SKALSKÝ, *Význam slavníkovského mincovnictví*, Numismatický sborník 2, 1955, s. 5-27.

⁴⁶ L. POLANSKÝ – K. TOMKOVÁ, *Hromadný nález*, s. 101

⁴⁷ Typ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 151 nemá uveden titul DVX (Z. Petráň, *Soběslavův titul*, s. 73-81, viz též výše). Typy F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 152-154 o nichž je řeč, mají jako jediné koruptelu titulu DXV a typy F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 160-161 sice titul DVX mají, ale nebyly raženy Soběslavem. Na ostatních mincích Soběslava titul uveden není. K otázce užití titulu dux Soběslavem viz níže v textu.

Gustav Skalský: ZOICXVEZVAESDXV = ZOBVEZLAVS DVX
 Zdeněk Petrář: korumpovaná forma opisu BOLESLAVS DVX

Druhým daleko podstatnějším argumentem jsou nálezové okolnosti těchto denárů. Především jejich vysoké množství v čistěveském nálezu, kde svými 106 kusy tvoří nejpočetnější skupinu mincí v rámci depotu (30% mincí z celého nálezů). Její přidělení jednomu z emitentů radikálně mění pohled na obsah a zařazení celého nálezů.⁴⁸ Čistěveský depot byl dosud považován za jediný poklad s převažující slavníkovskou složkou o 125 kusech (19+106, 35 % z celého nálezů a 49 % z české části). Přiřkneme-li však sporné mince Boleslavovi II. (122+106=228), byla by slavníkovská složka v rámci celého depotu okrajovou příměsí o 19 kusech (5 % z celého nálezů a 7 % z české části) a přemyslovské ražby by se naopak staly se svými 228 kusy (64 % z celého nálezů a 89 % z české části) jeho naprosto dominantní složkou.⁴⁹ Tato varianta by pak odpovídala pravidelně menšímu obsahu slavníkovských mincí oproti přemyslovským v jiných nálezů.⁵⁰ Čistěveský depot by tak v rámci českých nálezů přestal být výjimečný svým obsahem. Z těchto důvodů se proto přikláním k přiřazení těchto mincí Boleslavovi II.

⁴⁸ Rudolf TUREK, *Nálezy mincí z doby pádu Libice*, Numismatické listy 9, 1954, s. 42.

⁴⁹ L. POLANSKÝ – K. TOMKOVÁ, *Hromadný nález*, s. 101

⁵⁰ V nálezů Ostroměř – 0,5 % denárů, v nálezů Poděbrady – 8,8 % a v nálezů Stará Boleslav – 7,1 % z české části.

+DVXBOZLOLAV – Soběslav nebo Boleslav ? – podruhé

Mezi slavníkovské typy českých denárů jsou také kladeny mince ze skupiny *ruka mezi O a poprsím* či *hlavičkou / pták s hlavou obrácenou zpět*⁵¹ se zkorumpovanými opisy.⁵² Minci tohoto typu roku 1846 poprvé uvádí jako denár Boleslava II. Heinrich Philipp Cappe.⁵³ Obraz na straně s rukou popisuje převráceně, ruka mu vystupuje zdola ze dvou oblouků, kroužek obsahuje tečku a hlavičku vedle ruky označuje jako „Löwenkopf“. V následujících soupisech českých mincí však tento denár chybí. Znovu se s ním setkáváme až v popisu staroboleslavského nálezu z pera Gustava Skalského.⁵⁴ Ten popisuje dva denáry z tohoto nálezu a uvádí ještě jeden další ze soukromé sbírky Viktora Katze.⁵⁵ Všechny tři denáry pak řadí mezi mince Soběslava Slavníkovce.⁵⁶ Druhým a zároveň posledním nálezem obsahujícím tento typ byl nález poděbradský.⁵⁷ Pavel Radoměřský v jeho popisu uvádí šest exemplářů, které také bez dalšího komentáře přiděluje Soběslavu Slavníkovci. Známe tak deset exemplářů tohoto typu. Denáry ze staroboleslavského nálezu a mince V. Katze jsou dnes součástí sbírky numismatického oddělení Národního muzea (dále jen NM) a pět denárů z poděbradského nálezu je uloženo v numismatické sbírce Polabského muzea v Poděbradech (dále jen PMP). „Nezvěstnými“ tak zůstávají pouze dva exempláře, a to popsany H. Ph. Cappem a jeden z poděbradského nálezu, který byl v době jeho popisu ve vlastnictví F. Cacha a později byl prodán do jiné soukromé sbírky.

⁵¹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 160, č. 161; Jan ŠMERDA, *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996, (dále v textu a katalogu jen Šmerda), č. 61 a 62.

⁵² Za poskytnutí mincí ke zpracování a publikaci a za zpřístupnění veškerých dostupných informací velice děkuji Mgr. Petru Šormovi a PhDr. Janu Vinduškovi z Polabského muzea v Poděbradech a PhDr. Jarmile Háskové, CSc. z Národního muzea v Praze.

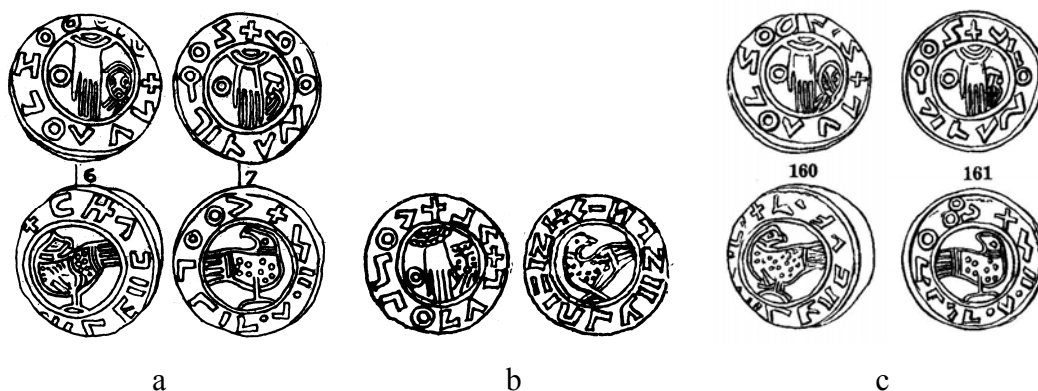
⁵³ Heinrich Ph. CAPPE, *Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige, von Boleslaw I. bis Wenzel II.*, Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin 1, 1846, (dále v textu a katalogu jen Cappe), s. 44, č. 45.

⁵⁴ Gustav SKALSKÝ, *Nález* (dále v textu a katalogu jen Skalský či nález Stará Boleslav), s. 30, typ D (tab. III:32) a D1 (tab. III:33).

⁵⁵ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62, č. 3, obr. č. 8.

⁵⁶ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62, 72-73; TÝŽ, *Význam slavníkovského mincovnictví*, Numismatický sborník 2, 1955, s. 7.

⁵⁷ P. RADOMĚŘSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51, var. 1-3 (6 ks).

*Perokresby dle Kristiána Turnwalda (a), Pavla Radoměského (b)
a Františka Cacha (c).⁵⁸*

Již G. Skalský ve svém popisu staroboleslavského nálezu rozčlenil zde nalezené denáry této skupiny na dva typy⁵⁹ – D (Cach 160) a D1 (Cach 161) – podle postavení ptáka na rubu mince.⁶⁰ Katzův exemplář, který měl mít podle G. Skalského shodné rubní razidlo s variantou D, označil díky obrazu i opisům za přechodní ražbu mezi typem D a D1.⁶¹ P. Radoměský v popisu poděbradského nálezu rozlišil mezi šesti zde nalezenými kusy tři varianty typu Skalský D (Cach 160). Po jednom exempláři ke dvěma známým variantám a čtyři kusy nové varianty tohoto typu.⁶²

Katalog⁶³

Katalog všech dosud známých mincí skupiny *ruka mezi O a poprsím či hlavičkou / pták s hlavou obrácenou zpět*⁶⁴ zachycuje základní informace o jednotlivých ražbách. Mince jsou řazeny podle ikonografického vývoje, jež je

⁵⁸ K. TURNWALD, *České a moravské denáry a brakteáty*, Praha 1949, tab. XXXIX:6-7; P. RADOMĚSKÝ, *Studie* (dále v textu a katalogu jen Radoměský či nález Poděbrady), s. 81, typ 51; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 160-161. Vyobrazení perokresby publikované uvedenými autory naprosto neodpovídají skutečnosti. Perokresby K. Turnwalda a F. Cacha přitom znázorňují stejné mince ze staroboleslavského nálezu.

⁵⁹ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62, hovoří v důsledku existence pouze tří exemplářů o dvou variantách jedné skupiny denárů. P. RADOMĚSKÝ, *Studie*, s. 81 rozlišuje několik variant Skalského varianty D, kterou cituje jako typ 51, podle G. SKALSKÝ, *Význam*, tab. I, č. 7 (kde č. 7 = D a č. 8 = D1). V ostatních pracích se již tyto Skalského varianty citují jako dva typy. D = Cach 160 = Šmerda 61; D1 = Cach 161 = Šmerda 62. V článku proto také vždy hovořím o dvou typech této skupiny mincí.

⁶⁰ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 30.

⁶¹ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62.

⁶² P. RADOMĚSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51 – tuto novou variantu bez bližšího zdůvodnění postavil na první místo před varianty ostatní. Jak si níže ukážeme není k tomuto zařazení žádný důvod.

⁶³ Autorem skenů a perokreseb pokud není uvedeno jinak je autor článku. Vyobrazení mince č. kat. 1–3–1 je převzato z: P. RADOMĚSKÝ, *Studie*, tab. XVII.

⁶⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 160, č. 161; J. ŠMERDA, *Denáry*, č. 61 a 62.

podrobně rozepsán níže. Vzhledem k tomu, že jsou v katalogu vyobrazeny dobře čitelné skeny, jsou v prepisech opisů v rámci možností textového editoru použity jednotlivým písmenům nejvíce odpovídající znaky. Opisy jsou uvozeny údajem o místě počátku opisu uvedeným v hodinách (3 h), šipkou vyjadřující postavení písmen od středu mince – správné, normální (↑) či ke středu mince – obrácené, excentrické (↓) a znakem znázorňujícím směr, ve kterém opis běží – po směru hodinových ručiček – běžný (↻) či proti směru – zrcadlový (↺). Opis sám je pak přepsán v postavení a v pořadí vyplývajícím z uvedených znaků. Rozměry jsou měřeny dle vodorovné x svislé osy líce, osa (tj. vzájemná poloha lícního a rubního razidla) je uvedena v hodinách. Skupina je rozdělena na dva typy a v rámci typu pak dále členěna na varianty, které v našem případě představují mince vyražené z jednoho páru razidel. V rámci varianty jsou dále očíslovány jednotlivé kusy. Katalogové číslo je tedy vytvořeno z kombinace typ–varianta–exemplář.

ČECHY, Boleslav II. (972-999), mincovna ?, mincmistr ?, denár (typy ruka mezi O a poprsím či hlavičkou / pták s hlavou obrácenou zpět)

Typ 1, varianta 1:

1-1-1

1-1-2

Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou hladkých oblouků vycházející mezi o a poprsím, vnější kruh hladký.

Opis: 3 h ↑ ∪ +>[.] * ⚡ OZLOΛVΓ

Rv.: v hladkém kruhu kropenatý pták z levé strany s hlavou obrácenou zpět, na krku dva pruhy – hladký a perličkovaný, vnější kruh hladký.

Opis: 10,5 h ↑ ∪ +<-HΛ' ∩ || ∩ ∩ || = IZ)

Lit.: Skalský D, tab. III.32; Radoměský LI-2(1), Cach 160, Šmerda 61

1-1-1 (= PMP, inv. č. LI-2(1); nález Poděbrady LI-2(1))

1,252 g; 19,5 x 19,5 mm; 9 h; RFA: Cu 4,45 %, Pb 0,68 %, Bi 0,08 %, Au 0,33 %, Ag 94,46 %; excentrická ražba k 8 h líce; opis mezi 7 a 9 h líce částečně mimo střížek; dvojráz líce mezi 11 a 3 h v opisové části.

1-1-2 (= NM, inv. č. 4602; nález Stará Boleslav D)

1,259 g; 20,1 x 19,9 mm; 3 h; RFA: Cu 6,06 %, Pb 0,55 %, Bi 0,25 %, Au 0,27 %, Ag 92,86 %; excentrická ražba k 1 h líce a 8 h rubu; opis mezi 11 a 3 h líce a 6 a 10 h rubu částečně mimo střížek.

Typ 1, varianta 2:

1-2-1

1-2-2

Av.: ve vroubkovaném kruhu ruka shora ze dvou hladkých oblouků vycházející mezi ☉ a vousatou hlavičkou, vnější kruh hladký.

Opis: 3 h ↑☉ + >< >☐OZLOΛVΓ

Rv.: v hladkém kruhu kropenatý pták z levé strany s hlavou obrácenou zpět, na krku dva perličkované pruhy.

Opis: 10,5 h ↑☉ + <-HΛ'☐II☐JΠI=IZI

Lit.: Skalský, s. 62, obr. 8; Radoměský LI-3(1), Cach 160, Šmerda 61

1-2-1 (= PMP, inv. č. LI-3(1); nález Poděbrady LI-3(1))

1,368 g; 18,7 x 18,9 mm; 9 h; RFA: Cu 5,25 %, Pb 0,64 %, Ag 94,11 %; excentrická ražba k 7 h líce; opis mezi 5-9 h líce částečně mimo střížek; přeražba.

1-2-2 (= NM, inv. č. 2174; dříve sbírka V. Katz⁶⁵)

1,274 g; 19,11 x 19,91 mm; 9 h; RFA: Cu 4,61 %, Pb 0,47 %, Bi <0,05 %, Au 0,7 %, Ag 94,19 %; excentrická ražba k 6 h líce; opis mezi 4 a 8 h líce částečně mimo střížek; povrch razidla poškrábaný.

1-2-3 [???] (= Cappe 45)

Av.: Opis (?): ☐OZLΛV'☉+<><+

Rv.: Opis (?): BOVI=IZ+Λ-H+VII

Typ 1, varianta 3:

1-3-1

1-3-2

1-3-3

1-3-4

⁶⁵ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62, obr. č. 8.

Av.: ve hladkém kruhu ruka shora ze dvou perličkovaných oblouků vycházející mezi o a vousatou hlavičkou s čelenkou, vnější kruh hladký.

Opis: 3 h ↑☪ +><×<OZVOΓVΓ

Rv.: v hladkém kruhu kropenatý pták z levé strany s hlavou obrácenou zpět, na krku dva perličkované pruhy, vnější kruh hladký.

Opis: 10,5 h ↑☪ +<-HΛ'□IIΣVΠI=IZI

Lit.: Radoměský LI-1(1-4), Cach 160, Šmerda 61.

1-3-1 (nález Poděbrady LI-1(1); dříve sbírka F. Cach)

1,380 g; 20 mm.⁶⁶

1-3-2 (= PMP, inv. č. LI-1(2); nález Poděbrady LI-1(2))

1,421 g; 21,0 x 20,6 mm; 3 h; RFA: Cu 6,54 %, Pb 0,31 %, Au 0,32 %, Ag 92,84 %; líc trojráz.

1-3-3 (= PMP, inv. č. LI-1(3); nález Poděbrady LI-1(3))

1,412 g; 20,0 x 19,9 mm; 3 h; RFA: Cu 6,34 %, Pb 0,69 %, Bi <0,05 %, Au 0,52 %, Ag 92,38 %; líc mírně excentrický k 6 h.

1-3-4 (= PMP, inv. č. LI-1(4); nález Poděbrady LI-1(4))

1,277 g; 21,2 x 21,4 mm; 3 h; RFA: Cu 6,31 %, Pb 0,39 %, Au 0,35 %, Ag 92,95 %; líc i rub dvojráz.

Typ 2, varianta 1:

2-1-1

Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou hladkých oblouků vycházející mezi o a vousatou hlavičkou z poloviny skrytou za rukou, vnější kruh hladký.

⁶⁶ Hmotnost a rozměry uvedeny dle P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51-1(1). Hmotnostní údaj u naprosté většiny mincí poděbradského nálezu odpovídá skutečnosti, rozměr (P. Radoměský nespécifikuje, jaký údaj uvádí) je však pouze orientační.

Opis: 3 h ↑ ∪ + ≥ O O Δ II – A V O – O –

Rv.: v hladkém kruhu kropenatý pták z pravé strany s hlavou obrácenou zpět, na krku dva pruhy – hladký a perličkovaný, vnější kruh hladký.

Opis: 1 h ↓ ∪ + < O O L Γ / L V • II ∨

Lit.: Skalský D1, tab. III.33; Cach 161, Šmerda 62.

2–1–1 (= NM, inv. č. 4603; nález Stará Boleslav D1)

1,493 g; 20,0 x 20,2 mm; 9,5 h; RFA: Cu 6,04 %, Pb 0,61 %, Bi <0,05 %, Au 0,68 %, Ag 92,61 %; na lici opis pravděpodobně doplněný symetricky o čtyři (? pět) čárky nesouvisející s textem, na rubu dvojřáz.

Analýzy

Všechny přístupné mince byly podrobeny rentgen-fluorescenční analýze (RFA), tedy nedestruktivní analýze jejich povrchové vrstvy.⁶⁷ Výsledky ukazují na materiálově homogenní soubor vyražený pravděpodobně ze stejné suroviny s vysokým obsahem stříbra pohybujícím se mezi 92,38 % a 94,46 %, tj. v průměru 93,3 %.⁶⁸

Č. kat.	Č. měření	Inv.č.	Nález	Citace	Cu	Pb	Bi	Au	Ag
1-1-1	16062	PMP-51-2(1)	Poděbrady	Radoměřský 51-2(1)	4,45	0,68	0,08	0,33	94,46
1-1-2	16069	NM-H5-4602	Stará Boleslav	Skalský D	6,06	0,55	0,25	0,27	92,86
1-2-1	16063	PMP-51-3(1)	Poděbrady	Radoměřský 51-3(1)	5,25	0,64	–	–	94,11
1-2-2	16071	NM-H5-2174		Skalský obr. 8	4,61	0,47	<0,05	0,70	94,19
1-3-2	16059	PMP-51-1(2)	Poděbrady	Radoměřský 51-1(2)	6,54	0,31	–	0,32	92,84
1-3-3	16060	PMP-51-1(3)	Poděbrady	Radoměřský 51-1(3)	6,34	0,69	<0,05	0,52	92,38
1-3-4	16061	PMP-51-1(4)	Poděbrady	Radoměřský 51-1(4)	6,31	0,39	–	0,35	92,95
2-1-1	16070	NM-H5-4603	Stará Boleslav	Skalský D1	6,04	0,61	<0,05	0,68	92,61

Tab.: Výsledky RFA analýz dochovaných mincí

⁶⁷ Analýza byla provedena v Ústavu jaderné fyziky AV ČR, v.v.i. v Řeži u Prahy Ing. Markem Fikrlem a RNDr. Jaroslavem Fránou, CSc.

⁶⁸ Marek FIKRLE – Jaroslav FRÁNA, *Rentgen-fluorescenční posouzení stříbrných předmětů z nálezů v Čistěvsi*, in: Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 121-124.

Přeražba

Exemplář č. 1-2-1 z poděbradského nálezu i muzea je přeražbou jiného denáru.⁶⁹ Obraz a opis původní ražby vystupuje na několika místech. Na líci zřetelně v obraze ruky a v opise především pod písmenem O. Na rubu pak především v opisové části pod ptákem. Především díky znázornění ruky, která je svou dlaní ideálním místem pro uchování původního obrazu, můžeme konstatovat, že lící strana přerazila rubní stranu tzv. otto-adelheidského denáru. V obraze ruky totiž zcela zřetelně vystupuje zobrazení otto-adelheidské kapličky s hroty směřujícími dovnitř a s bodem uprostřed. Z opisu se zachovalo uncíální E v písmeně O Boleslavovy ražby. Původní ražba je oproti přeražbě otočena o 180 stupňů. Uncíální E odpovídá umístění písmene v opise původní ražby ATEAHLHT.⁷⁰ Bohužel nelze z dochované části přeražby přesněji určit typ tohoto otto-adelheidského denáru.⁷¹

Charakteristika souboru

Díky nebyvalé různorodosti deseti známých exemplářů pocházejících z minimálně čtyř párů razidel⁷² můžeme dnes o těchto denárech říci více. Lze je tedy rozdělit na dva typy, z nichž první sestává ze tří variant. Typy se od sebe liší především zrcadlově převráceným vyobrazením ptáka, jiným způsobem korumpovanými opisy i obecně odlišným ikonografickým ztvárněním obrazu. Ruka,

⁶⁹ K přeražbám z poděbradského nálezu srovnej Luboš POLANSKÝ – Jiří LUKAS, *Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39-90, kde i další literatura.

⁷⁰ Srovnej např. podobný exemplář uvedený v: Peter ILISCH, *Überlegungen zur Datierung der Otto-Adelheid-Pfennigen der Stufen Hatz II, III und IV*, *Wiadomości numizmatyczne* 49, 2005, s. 39-62, na s. 61, obr. č. 7 z nálezu Ulejno. Zde i k dataci otto-adelheidských denárů.

⁷¹ Vera HATZ, *Zur Frage der Otto-Adelheid Pfennige. Versuch einer systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials*, in: *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis* I. Stockholm 1961, s. 107-143.

⁷² Z páteho razidla mohl být vyražen exemplář uvedený v: H. Ph. CAPPE, *Die ältesten Münze*, s. 44, č. 45.

poprsí, pták i opisy jsou na typu 2 znatelně zjednodušeny a více geometrizovány. Varianty typu 1 se oproti tomu od sebe liší v nepoměrně menším počtu znaků. Hlavním rozlišovacím znakem je tu mimo kruhů, oblouků ruky především ztvárnění poprsí a vývoj opisové koruptely na líci a na rubu pak pouze jemné rozdíly v kresbě ptáka a nepatrné odchylky v opisech. Zde je třeba říci, že každá z variant této skupiny je vyražena jiným razidlem. G. Skalský, jehož názor převzal poté i P. Radoměřský, se domníval, že varianty 1-1 a 1-2 mají shodné razidlo rubu.⁷³ Jak již bylo řečeno rubní strany variant typu 1 jsou si na první pohled velice podobné. Vznikly na základě jednoho předobrazu, na mnoha místech se shodují, ale zároveň se liší v podstatných detailech. Těmito detaily jsou počet perliček na těle ptáka, hladký či perličkovaný první pruh na krku ptáka, rozdělení zobáku, zcela zjevné odlišnosti se nacházejí v opise – postavení a provedení písmene H a posledního písmene opisu, kde je buď I nebo) a v neposlední řadě drobné posuny v postavení obrazu i písmen opisu. Tyto rozdíly nemohly vzniknout opotřebováním razidla a jeho přepracováním. Stejně tak je nutné odmítnout poznámku P. Radoměřského, že by ruby variant 1-1 a 1-2 byly vyraženy z přepracovaného rubního razidla varianty 1-3.⁷⁴ V tomto případě jsou odlišnosti v kresbě i opisu natolik zjevné, že lze tuto myšlenku jednoznačně odmítnout. Všechny tyto úvahy o shodě razidel pramení z prostého faktu téměř dokonale opakovaného přepisu znění opisu a reprodukce obrazu za pomoci stejných punců pravděpodobně rukou jednoho a téhož tvůrce razidel. S tímto jevem se setkáváme u mnoha dalších typů. Hranice mezi rozlišením nového razidla a možného použití opravovaného, upravovaného či přepracovaného razidla je velice tenká a mnohdy záleží na kvalitě i kvantitě dochovaných exemplářů abychom byly schopni s jistotou vyřknout svůj verdikt. Ve své podstatě je však každé razidlo, které bylo opravováno, upravováno či přepracováno, třeba považovat za nový kolek.

Jediným ne zcela jistým zařazením mince do katalogu je případ exempláře uvedeného v Cappeho publikaci.⁷⁵ K dispozici máme bohužel pouze písemný popis. Z něho zcela jasně vyplývá, že tento exemplář odpovídá svou obrazovou náplní variantě 1-2. Otázkou zůstává věrohodnost Cappeho přepisu opisů mince. Pokud bychom bez výhrad přijali jeho přepis opisů, museli bychom jej prohlásit za další variantu typu 1 lišící se od varianty 1-2 pouze opisem. Existuje však i možnost, že se

---

⁷³ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62; P. RADOMĚŘSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51.

⁷⁴ P. RADOMĚŘSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51-2, v poznámce.

⁷⁵ H. Ph. CAPPE, *Die ältesten Münze*, s. 44, č. 45.

jedná o třetí exemplář této varianty. Cappeho čtení opisu líce ($\square OZLAV \cup + > < > +$) mohlo vzniknout jako výklad ne zcela dochovaného opisu. Toto čtení si lze například dobře představit v případě jen nepatrně větší excentricity ražby, než jakou vidíme u exempláře 1-2-2 (Katz).⁷⁶ Také čtení opisu rubu ($BOVI=IZ+\Lambda-H+VII$) mohlo být ovlivněno excentrickou či špatně čitelnou ražbou. Může se však také jednat o Cappeho přepis či svým způsobem již výklad opisu (v této době naprosto běžně používaný při prepisech opisů), ve kterém viděl jméno Boleslava II. ($+ < - H \Lambda' \square II \square \square II = IZI \rightarrow + \Lambda - H + VII BOVI = IZ \rightarrow BOVI = IZ + \Lambda - H + VII$). Tato možnost je o to pravděpodobnější, že opisy rubu všech ostatních exemplářů tohoto typu se na rozdíl od Cappeho kusu, který by se jinak z této řady mincí vymykal, od sebe liší jen nepatrně.⁷⁷ Přesto zařazení Cappeho denáru již navždy zůstane otevřenou otázkou. Možnost ztotožnění tohoto denárů s exemplářem 1-2-2 pocházejícím z Katzovy sbírky je podle mého názoru nepravděpodobná právě pro Cappeho čtení opisu rubu. Katzův exemplář 1-2-2 je totiž na rubní straně dobře čitelný a Cappeho čtení by tak na mnoha místech neodpovídal realitě.

Seřazení typů a variant denárů ve výše uvedeném katalogu vychází z vývoje obrazové náplně a opisů na dochovaných exemplářích. Relativní chronologie v rámci této skupiny mincí je nejlépe sledovatelná na vývoji ztvárnění poprsí – hlavičky vyobrazené vedle ruky.⁷⁸ Na variantě 1-1 je znázorněno poprsí s nimbem za hlavou. Na dalších variantách se postupně ztrácí původní význam ztvárnění nimbu a ramen poprsí. Dochází nejprve k vyrazení vousaté hlavy (var. 1-2) – se zachováním linií ramen a s již nepochopenými zbytky nimbu nad i vedle hlavy. Pozůstatek nimbu nad hlavou se posléze mění v jakousi čelenku, vedle hlavy mizí zbytky nimbu zcela a vousy jsou již znázorněny pouze jednostranně ve směru k ruce (var. 1-3). Na nejmladším typu 2-1 je hlavička již znázorněna bez čelenky a se silně stylizovaným vousem vedeným stejným směrem jako na předchozí variantě. Tuto posloupnost pak potvrzuje i způsob ztvárnění čela a nosu na hlavičce, který je postupně zjednodušován a geometrizován.

⁷⁶ H. Ph. CAPPE, *Die ältesten Münze*, s. 44, č. 45 tu díky excentricitě mohl číst opis podobně jako G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 62 v případě Katzova exempláře. Oba dva při čtení svých exemplářů vynechali písmeno O.

⁷⁷ Viz katalog a dále níže v textu.

⁷⁸ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 81, typ 51 uvádí odlišné pořadí jednotlivých variant tohoto typu. Bez bližšího zdůvodnění postavil na první místo variantu dle v tomto článku uvedeného katalogu č. 1-3, následovanou variantami č. kat. 1-1 a č. kat. 1-2.

1-1-1-av

1-2-1-av

1-3-3-av

2-1-1-av

Současně s hlavičkou se vyvíjí i opis, jehož písmena jsou postupně zjednodušována a ztvárňována pomocí ostrých tvarů. Až na typ 2, který přichází s jinými ještě více korumpovanými opisy, je vždy zachován smysl a počet písmen původního opisu. Díky tomu jsme schopni potvrdit nejen časovou posloupnost odvozenou z vývoje hlavičky (vývoj korumpování písmene B → B → C → C), ale také alespoň částečně rekonstruovat předobraz opisu vyraženého na mincích.

Na základě opisů líce typu 1 a obou opisů rubu typu 2 přiřadil G. Skalský tuto skupinu denárů mezi mince slavníkovské. Podle jeho slov „opis na rubu D1 chce snad vyjádřiti jméno Soběslavovo jako opis na líci všech tří kusů.“⁷⁹ Kvůli nesrozumitelnosti rubního opisu na denárech typu 1 vyslovil dokonce domněnku, nešel-li vývoj od denáru typu 2 k denáru typu 1, ač, jak sám poznamenal, „stránka ikonografická nutí k soudu opačnému.“ S tím lze naprosto souhlasit až na to, že i vývoj na opisech potvrzuje tuto chronologii. Stačí totiž nehledat v opise něco jiného než tam je a vývoj korumpování tak násilně neobracet proti vývoji ikonografickému.

Na typu 1 lze poměrně jednoduše rekonstruovat opis na líci:

1-1-av: 3 h ↑ U + $\text{>[.]}\ast\text{B}\text{OZLO}\text{AV}\Gamma$

1-2-av: 3 h ↑ U + $\text{><}\text{>}\text{C}\text{OZLO}\text{AV}\Gamma$

1-3-av: 3 h ↑ U + $\text{><}\times\text{<}\text{OZVO}\text{AV}\Gamma$

Rekonstrukce opisu líce: + DVXBOZLOLAV

Rubní opis oproti tomu opravdu prozatím zůstává nerozluštěnou koruptelou:

1-1-rv: 10,5 h ↑ U + $\text{<-H}\text{A}'\text{C}\text{O}\text{I}\text{S}\text{C}\text{O}\text{I}\text{I}=\text{IZ}\rangle$

1-2-rv: 10,5 h ↑ U + $\text{<-H}\text{A}'\text{C}\text{O}\text{I}\text{S}\text{C}\text{O}\text{I}\text{I}=\text{IZI}$

1-3-rv: 10,5 h ↑ U + $\text{<-H}\text{A}'\text{C}\text{O}\text{I}\text{S}\text{V}\text{C}\text{O}\text{I}\text{I}=\text{IZI}$

Na typu 2 jsou opisy stejně jako obrazy daleko více schematizovány a geometrizovány, přesto i zde lze vysledovat náznaky původního znění:

⁷⁹ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 73.

2-1-av: 12 h ↑ ☪ + > O O Δ I I Λ V O O

2-1-rv: 1 h ↓ ☪ + < O O L Γ / LV • II V \

Rekonstrukce opisu rubu: + < BOLEZLA • VS

V opise líce je vidět snaha po symetrickém vyražení znaků. Po vynechání téměř symetricky rozložených vodorovných čar dostáváme na jednu stranu opis podobný opisu na lici typu 1. V tomto případě vývoje by byly v opise hranaté tvary nahrazeny oblými a písmeno O přemístěné tak, aby spolu s vodorovnými čarami vytvářelo téměř symetrický opis:

2-1-av: 3 h ↑ ☪ \ O O + > O O Δ I I Λ V

1-3-av: 3 h ↑ ☪ + > < × < O Z V O Γ V Γ

Na druhou stranu je opis líce i velice podobný opisu rubu. Liší se především tím, že místo dvou znaků uprostřed opisu jsou vyraženy na konci dvě O symetricky ke dvěma O na počátku:

2-1-av: 12 h ↑ ☪ + > O O Δ I I Λ V O O

2-1-rv: 1 h ↓ ☪ + < O O L Γ / LV • II V \

Je tedy nepochybné, tak jak si povšiml již G. Skalský, že se jedná o ražby opisů, které měli vyjádřit jedno a totéž.⁸⁰ Je s podivem, že se G. Skalský rozhodl přiřadit tyto mince Soběslavu Slavníkovci, ač sám při popisu typu 1-1 (Skalský D) přepsal opis jako převrácené ... BOZLOΛVΓ.⁸¹ Při rozboru slavníkovských denárů však vzápětí vyjádřil tezi, že tento opis vyjadřuje jméno Soběslavovo, a to na základě čtení opisu daleko více korumpovaného typu 2 (Skalský D1),⁸² který je navíc evidentně ikonograficky mladší. Uvedené opisy variant 1-1 (+>[.]×⊥OZLOΛVΓ) a 2-1 (+<OOLΓ/LV•IIV\)) lze podle mého názoru daleko spíše rekonstruovat do tvarů DVX BOZLOLAV a +DBOLEZLA•VS a jejich vysvětlení jako koruptely označení DVXBOLEZLAVS je tedy nasnadě. Přiřazení těchto denárů knížeti Boleslavovi však nevychází pouze z uvedené rekonstrukce opisů, ale tuto interpretaci podporují i další neméně důležité argumenty. Jde především o použití určitých znaků v opisech a obrazech.

Co se týče opisů, jedná se nejen o jednotlivé znaky, ale také o jeho celkové znění. S denáry typu ruka/ruka (Cach 110 a 111) je pojí velice blízké provedení

⁸⁰ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 73.

⁸¹ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 30, typ D.

⁸² G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 30, s. 72-73.

znaku S a použití písmen bez patek (na typech Cach 110 a 111 částečně, na našich pravidelně).⁸³ S pololežatým písmenem H⁸⁴ jako na rubním opise typu 1 se setkáváme na několika typech Boleslava II., např. na některých variantách byzantizujícího (Cach 83 a 86)⁸⁵ a fríského typu (Cach 109).⁸⁶ Podobnou koruptelu jména Boleslav jako je na lících opisech typu 1 nacházíme opět na variantě byzantizujícího typu +BOCZVOV+ (Cach 87)⁸⁷ a především na několika variantách mečového typu – staršího +VOEZVOVE: (Cach 50), BVOLEZLVO (Cach 51) a +VOC ZVOVC: (Cach 57) a na jedné z variant mečového typu – mladšího +EZVOLAVC+ (Cach 90),⁸⁸ který je blízký ptačím typům (Cach 93-96).⁸⁹ S ptačími typy Boleslava II. nemá společný pouze motiv ptáka, ale především u typů (Cach 94-96) i velice podobné koruptely opisů. Zatímco lícní koruptela DBO.EZVAVI je blízká opisu na rubní straně typu 2-1, rubní koruptela CHAOMCVSIDT připomíná počátečními písmeny opisu a podobně nesrozumitelným zněním rubní opis na variantách typu 1. Také symetrizace opisu na lici typu 2 poukazuje opět na společné znaky s denáry byzantizujícího typu. Zdvojená písmena OO na opisech typu 2 tento denár spojují s variantou typu kříž/kříž :OOLEZLAVVL (Cach 101)⁹⁰ a s opisem na tzv. biskupském denáru ETFAVIDCLDZAIZLVOO (Cach 164). V obou případech jsou zdvojená OO nejčastěji interpretována jako písmena BO,⁹¹ což podporuje správnost výše uvedené rekonstrukce opisů na typu 2. Dalším argumentem podporujícím přiřazení tohoto typu Boleslavovi II. je, že korumpované opisy obou typů s největší pravděpodobností obsahují titul DVX, který na jiných Soběslavovi s jistotou přiřaditelných denárech nemáme.⁹²

⁸³ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 64, typ 38 a 39.

⁸⁴ Tento tvar může také vyjadřovat písmeno Z či N.

⁸⁵ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 49, typ 22.

⁸⁶ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 59-60, typ 36.

⁸⁷ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 50, typ 23.

⁸⁸ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 51, typ 25, var. 2.

⁸⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 93-96, 98.

⁹⁰ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 54, typ 32.

⁹¹ Tak výlučně ve starší literatuře. Nově jsou zdvojená OO interpretována také jako OD. Viz autorova přednáška na téma *Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem* proslovená na 2. kutnohorském kulatém stole na téma sv. Vojtěch konané 15. 5. 2007, ve které interpretuje opis FAVIDCLDZAIZLVOOET (F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 164) jako koruptelu TEODATZIVZ RAC DIVAF, tj. TEODATHIUS [P]RAG[A] CIV[IT]AS, tedy ražbu nástupce sv. Vojtěcha pražského biskupa Thidaga z období okolo roku 1000. Přednáška bude publikována v předpokládaném sborníku z této konference.

⁹² Typ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 151 nemá uveden titul DVX (Z. PETRÁŇ, *Soběslavův titul*, s. 73-81; Luboš POLANSKÝ, *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of Revised Finds*, in: *Money Circulation in Antiquity the Middle Ages and Modern Times. Time, Range,*

Další a nejpodstatnější skupinou, která nám pomáhá vyřešit otázku přiřazení mincí je obrazová náplň ražeb. Denáry s vyobrazením ptáka se v českém mincovnictví 10. století vyskytují v několika typech a variantách. Jedná se o typy pták/meč (Cach 93), dva meče/pták (Cach 94-96), ruka/pták (Cach 98; Cach 158-161 a 165-166) a pták/kaplice (Cach 167). Tyto ptačí typy lze dále nejen rozdělit na jednotlivé varianty, ale také přidělit různým vydavatelům. Většinu typů razil Boleslav II., typ ruka/pták i Soběslav Slavníkovec a stejný typ spolu s typem pták/kaplice je kladen mezi nepřirazené české denáry. Motiv ptáka vykazuje vysokou obrazovou variabilitu a dodnes není zcela jasné s jakým druhem se na vyobrazeních setkáváme. V literatuře se objevily interpretace vyobrazení jako orla, holuba, pelikána, kohouta či páva. Podle posledního názoru Stanisława Suchodolského je na většině typů vyobrazen páv.⁹³ Tato interpretace se však netýká našich denárů s ptáky, kteří tvoří svébytnou ikonografickou skupinu lišící se jak od boleslavských tak soběslavských ztvárnění. Obraz na rubu typů 1 i 2 byl vykládán buď jako holubice nebo orel.⁹⁴ Na základě samotného obrazu bohužel není možné konkrétní druh ptáka určit. Interpretace vesměs zaleží na přiřazení smyslu tomuto vyobrazení na minci.⁹⁵

Intensity. International Symposium of the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne, Warsaw, 13–14 October 2006, ed. Stanisław Suchodolski, Warsaw – Cracow 2007, s. 127–152). Typy F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 152-154 mají koruptelu titulu DXV, nepatří však pravděpodobně mezi ražby Soběslava (M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*, s. 120; Z. PETRÁŇ, *Mincovnictví*, s. 71-72; Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný náález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 101; L. POLANSKÝ, *The 10th Century Bohemian Deniers*, s. 137–139) a typy F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 160-161, o kterých je zde řeč sice titul DVX mají, ale také nebyly raženy Soběslavem. Na ostatních mincích Soběslava titul uveden není. K otázce užití titulu dux Soběslavem na mincích souhrnně Luboš POLANSKÝ, *The 10th Century Bohemian Deniers*, s. 139–141.

⁹³ Stanisław SUCHODOLSKI, *Orzeł czy paw? Jeszcze o denarze Bolesława Chrobrego z napisem PRINCES POLONIE*, in: *Inter Orientem et Occidentem. Studia z dziejów Europy Środkowowschodniej ofiarowane Profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej*, Warszawa 2002, s. 153-169, kde i starší literatura k tématu; TÝŽ, *Ikonografia monet Sobiesława Slawnikowica*, *Wiadomości numizmatyczne* 50, 2006, s. 127-146; ptáka na jedné z mincí tohoto typu interpretoval jako páva již E. FIALA, *České denáry*, s. 264, č. 416 a 417, tab. IV:6 (uvádí 2 exempláře z kabinetu v Berlíně a z nálezu v Mančicích).

⁹⁴ Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Krásy české mince*, Praha 1955, s. 38–39 – holubice; Jarmila HÁSKOVÁ, *Slavníkovci historické výpovědi svých mincí*, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 228 – orel; S. SUCHODOLSKI, *Ikonografia*, s. 133 – uvádí obě možnosti s tím, že raději vidí ve vyobrazení orla.

⁹⁵ Ptačím typům bude věnována studie autora. Nástin možného směřování interpretace obrazu viz níže v závěru textu. O ptácích na denárech souhrnně Stanisław SUCHODOLSKI, *La symboliquedes oiseaux sur les monnaies tchèques et polonaises de la fin du Xe et du début du XIe siècle*, in: XIII Congreso Internacional de Numismática. Madrid 2003. Actas – Proceedings – Actes I., ed. Carmen Alfaro – Carmen Marcos y Paloma Otero, Madrid 2005, s. 1251-1258, kde i výčet dosavadní literatury, a naposledy pak TÝŽ, *Ikonografia*, s. 132-136.

Jiná situace je však s ikonografickým provedením obrazu na líci této mince. Prvním znakem, který hovoří spíše pro boleslavský původ mince, je ztvárnění vnitřního kruhu na variantě 1-2. Jak si již G. Skalský všiml společným znakem mincí Soběslava jsou hladké kruhy na všech jeho ražbách.⁹⁶ Varianta 1-2 má však vnitřní kruh vroubkovaný.

Oproti tomu další znak spadá stejně jako vyobrazení ptáka do kategorie ojedinělých. Na variantě 1-3 se poprvé a pro 10. století také zcela výjimečně setkáváme na české minci s vyobrazením oblouků, ze kterých vychází boží ruka, pomocí perliček. Tento způsob ztvárnění v době vlády Boleslavů na českých denárech vždy hladce vyražených oblouků se objevuje až na mincích Jaromíra (Cach 273-275), Oldřicha (Cach 281-282, 287-289) a Břetislava I. (Cach 300).

Z ikonografického hlediska je tato skupina denárů nejvíce zajímavá díky vyobrazení poprsí a hlavičky vedle ruky boží. Jak poprsí tak z něho vzniklé hlavičky mají svůj předobraz ve vyobrazeních tzv. byzantizujícího typu Boleslava II. (Cach 82-88). Na obou typech mincí se nejprve setkáváme s vyraženými obrazy znázorňující poprsí či hlavu Krista s křížovým nimbem (Cach 82, 83, 85), která se na pozdějších variantách mění, zjednodušuje, schematizuje a geometrizuje až v silně stylizovanou hlavu vousatého muže (Cach 87),⁹⁷ což svědčí o tom, že byl původní význam zapomenut. Podobnost těchto ztvárnění samozřejmě s přihlédnutím k „miniaturizaci“ obrazu vedle ruky je až zarážející.

Mince typů *ruka mezi O a poprsím* či *hlavičkou / pták s hlavou obrácenou zpět* tvoří nepochybně svébytnou skupinu, která na jedné straně nezapadá do obrazu mincování Soběslava Slavníkovce, avšak je svým způsobem výjimečná i ve vztahu k mincům Boleslava II. Již G. Skalský o této skupině podotknul, že je po stránce typologické pevně uzavřeným celkem.⁹⁸ S. Suchodolski se domnívá na základě „pseudolegend a pseudoliter“ použitých v opise, že mince byly vydány v horší mincovní dílně či z rukou horšího řemeslníka.⁹⁹ Tak břitké odsouzení práce však není na místě. Obrazová část je po ikonografické stránce velice pečlivě provedena a opisy rozhodně nevykazují větší variabilitu než soudobé ražby Boleslava II. I to je spíše důvod k zařazení mincí mezi přemyslovské. Slavníkovské mince mají,

⁹⁶ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 60, pozn. 2.

⁹⁷ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 50, typ 23.

⁹⁸ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 72-3.

⁹⁹ S. SUCHODOLSKI, *Ikonografia*, s. 129.

pravděpodobně i díky své menší produkci,¹⁰⁰ méně korumpované opisy.¹⁰¹ Všechny výše uvedené skutečnosti nám podle mého názoru tuto skupinu mincí dovolují začlenit mezi mince Boleslava II. s tím, že je maximálně možné uvažovat o původu těchto mincí z jiné mincovní dílny či z rukou jednoho řemeslníka. Časově je lze zařadit do blízkosti denárů s ptačími a mečovými motivy a především mincí s tzv. byzantizujícím poprsím.

Neméně zajímavé jsou tyto mince i z pohledu výkladu vyobrazených motivů. Obraz na líci má zřejmou návaznost na ruku boží mezi alfou a omegou, počátkem a koncem. Tyto symboly byly na několika typech mincí Boleslava II. nahrazeny jinými znaky, které v podstatě vyjadřují totéž, pouze nepatrně posunují symbolickou rovinu výkladu. Tak byla omega (konec) nahrazena kotvou – symbolem naděje či jinde alfa (počátek) křížem –symbolem vykoupení a nového křesťanského počátku.¹⁰² Ke stejnému nahrazení došlo i na našich denárech – jako symbol počátku byl znázorněn sám Ježíš Kristus. Symbolická síla tohoto denáru však netkví pouze ve znázornění samotného Krista, lze ji totiž ještě umocnit, interpretujeme-li obrazy líce a rubu společně jako jeden celek. Nelze totiž vyloučit možnost, že se na jedné straně mince setkáváme se symbolickým ztvárněním Boha Otce (boží ruka) a Syna (poprsí Krista) a na druhé straně Ducha svatého v podobě holubice. Takto interpretovaná mince by byla zcela výjimečnou ukázkou jedinečného využití prostoru vyhrazeného obrazové náplni pro vyjádření složitých symbolických motivů křesťanské ikonografie na českých denárech.

*****

¹⁰⁰ Zde bych chtěl upozornit na nerovnováhu mezi počtem použitých razidel a do dnešní doby zachovaných počtu kusů této skupiny mincí. V protikladu k této skutečnosti je případ typu F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 159 Soběslava Slavíkovce, který se vyskytuje v nepoměrně více exemplářích v různých sbírkách avšak byl vyražen ze dvou párů razidel. Počet dochovaných kusů nám ne vždy signalizuje objem ražeb daného typu. Produkce naší skupiny byla, vycházíme-li z počtu známých razidel, pravděpodobně dosti vysoká. Viz Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 99.

¹⁰¹ Nedochází na nich k takovému korumpování, abychom nebyli schopni přečíst jednotlivá písmena. Jinou otázkou je čtení některých částí opisů jako např. NARAI, .T.ADFAER+EOS.

¹⁰² F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 129-132, 134, 137, 185 – místo omegy (konce) je kotva (naděje), viz Luboš POLANSKÝ, *Ikonografie denáru tzv. šípového typu*, in: Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii. Vranov u Brna, 2.-3.10.2002, red. D. Grossmannová – J. T. Štefan, Ostrava 2004, s. 85-95; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 106-107 – místo alfy (počátku) je kříž (vykoupení); obě tyto záměny se spolu pravděpodobně objevují na minci Jaromíra (F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 228), kde je místo alfy kříž a místo omegy kotva (symbolické nahrazení počátku a konce novým křesťanským počátkem – vykoupením a nadějí).

Denáry, které byly doposud přiřazovány Soběslavovi, lze tak rozdělit do dvou skupin – první, na které je jméno Soběslava vyraženo zcela zřetelně,¹⁰³ a druhou, na které jsou opisy nejasné.¹⁰⁴ Dalším podstatným znakem rozlišujícím tyto skupiny je fakt, že nejasné opisy obsahují více či méně korumpovaný titul dux, zatímco na jasných denárech uveden není. Tento titul ve vztahu k Slavníkovcům použil poprvé až kronikář Kosmas.¹⁰⁵ Ostatní prameny této době daleko bližší jej nepoužívají.¹⁰⁶ Titul dux byl v této době na rozdíl od doby Kosmovy vyhrazen pravděpodobně pouze vládnoucímu knížeti.¹⁰⁷ Kosmas mezi knížata ve své době počítá i všechny příbuzné Přemyslovců, tedy i ty, kteří jsou spřízněni po přeslici.¹⁰⁸ Slavníkovci nepochybně byli příbuzní Přemyslovců, jak dokládá i samotná ražba mincí. Otázkou však zůstává jak. Na druhou stranu, ať již byli jakkoli spřízněni, titul dux jim pravděpodobně minimálně v případě oficiální titulatury na mincích nepříslušel.

Všechny výše uvedené informace vztahující se k oběma skupinám s nejasnými opisy, tj. nepravděpodobnost užití titulu dux Soběslavem, poměr počtu mincí těchto typů oproti ostatním českým denárům v nálezech, interpretační možnosti opisů DVX BOZLOAVT a VEZVAESDXVZOIC+, nás přivádějí k závěru, že tyto mince s největší pravděpodobností není možné považovat za slavníkovské.

¹⁰³ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 146-151, 155-159, 162.

¹⁰⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 152-154, 160-161.

¹⁰⁵ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. BRETHOLZ, MGH Scriptores rerum germanicarum, Nova series II, Berlin 1923, (dále jen KOSMAS), I.27, s. 49

¹⁰⁶ *Kronika Thietmara*, ed. M. Z. Jedlicki, Poznań 1953, (dále jen DĚTMAR), VI. 12., s. 331 (Zebizlovo, frater Adthelberti); *Św. Wojciecha biskupa i męczennika Żywot pierwszy*, ed. J. KARWASIŃSKA, Monumenta Poloniae historica, Nova series IV. 1, Warszawa 1962, (dále jen CANAPARIUS), c. 4, s. 7, 52; *Św. Wojciecha biskupa i męczennika Żywot drugi napisany przez Brunona z Kwerfurtu*, ed. J. KARWASIŃSKA, Monumenta Poloniae historica, Nova series IV. 2, Warszawa 1969, (dále jen BRUNO), c. 1, s. 3, 45 (dominus terrae); J. SLÁMA, *Slavníkovci*, s. 204-205; TÝŽ, *Die Přemysliden*, s. 441-443.

¹⁰⁷ J. SLÁMA, *Slavníkovci*, s. 205; R. NOVÝ, *ZOBEZLAV*, s. 246-247.

¹⁰⁸ Josef ŽEMLIČKA, „Dvacet pánů“ české země. *K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století*, Časopis Matice moravské 117, 1998, s. 293-309.

A2. Jména mincmistrů a Vyšehrad

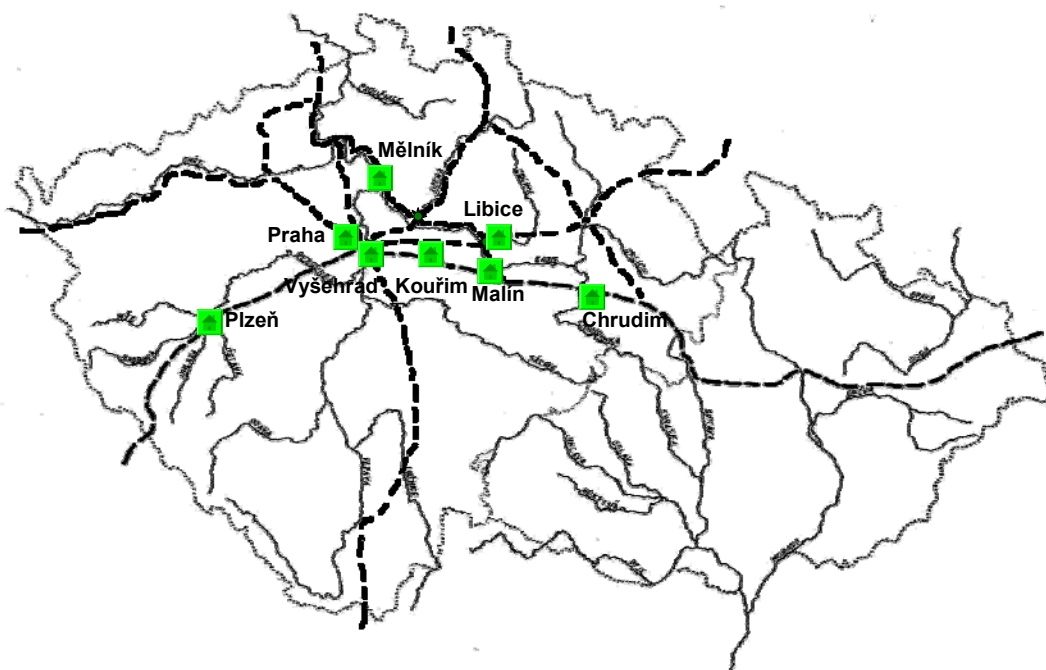
Specifickou charakteristikou českých mincí z přelomu tisíciletí je uvedení jména mincmistra a mincovny v opise na rubní straně denáru. Jedná se o výjimečný jev pro celé kontinentální mincovnictví. Srovnatelnou situaci nalézáme pouze v anglosaském prostředí odkud jsme tento zvyk spolu s ikonografickými vzory převzali.¹⁰⁹ Název mincovny byl uveden na českých denárech již od počátku jejich ražby za Boleslava I., jména mincmistrů se na nich objevují od 80. let 10. století. Najdeme je ještě na denárech Jaromíra, kdy se však začínají na rubu střídát s christologickými hesly a jménem sv. Václava. Od dob Oldřicha se již v rubních opisech denárů velkého střížku, ale později i malého, tj. po celé 11. a 12. století, setkáváme v naprosté většině případů pouze se jménem sv. Václava či jmény dalších světců.¹¹⁰

Kníže razil mince nejprve jen v Praze. V 90. letech 10. století se rozšiřuje okruh mincoven i osob, které nechali mince razit. Razí manželka Boleslava II. na Mělníce, Soběslav, syn Slavníka, na Libici a na Malíně, nelze vyloučit ani biskupské ražby Vojtěcha a Thidaga. Nové vládní mincovny vznikají na Vyšehradě a v Olomouci. Krizi na přelomu tisíciletí však přežívají pouze pražská a vyšehradská mincovna. Teprve za Jaromíra se opět jejich počet rozrůstá. Kníže zakládá další mincovny v Plzni a v Kouřimi. V Kouřimi a v Chrudimi razí Oldřich, a to dokonce již za vlády svého bratra Jaromíra. Všechny vzniklé mincovny v tomto období, vyjma mělnické, se nacházejí na trase tzv. transevropské obchodní magistrály protínající Evropu ze Španělska přes Prahu až do Asie. Česká knížata se tak snažila

¹⁰⁹ Bror Emil HILDEBRAND, *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinetet funna i Sveriges jord*, Stockholm 1881; R. H. M. DOLLEY (ed.), *Anglo-Saxon Coins. Studies Presented to F. M. Stenton on the Occasion of His Eightieth Birthday*, London 1961, 296 s.; Michael DOLLEY, *A Note on the Dating of Bohemian Coins by Alleged English Prototypes*, *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 9-10, 1955-56, s. 159-162; Georg GALSTER, *Sylloge of Coins of the British Isles. Royal Collection of Coins and Medals National Museum Copenhagen II. Anglo-Saxon Coins Aethelraed II*, London 1966, No. 121-123; Veronica J. SMART, *Moneys of the Late Anglo-Saxon Coinage 973-1016*, in: *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis II* (Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar, antikvariska serien 19), Stockholm 1968, s. 191-276; Stanisław SUCHODOLSKI, *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 91; TÝŽ, *Imitation of the Coinage of Aethelraed II in Central Europe*, *Hikuin* 11, 1985, s. 157-168. Kenneth JONSSON, *The New Era. The Reformation of the Late Anglo-Saxon coinage*, in: *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series* 1, London 1987, s. 131-132. Ethelredský typ českých denárů (panovníkovo poprsí/boží ruka) razili Boleslav II., jeho žena Emma regina a Soběslav, syn Slavníka, přibližně v první polovině 90. let 10. století podle vzoru mincí anglosaského krále Ethelreda II. (979-1016). Dosavadní názory na ethelredský typ shrnuji v: Luboš POLANSKÝ, *Pře*, s. 11-44.

¹¹⁰ Přehled typů českých denárových ražeb viz František CACH, *Nejstarší české mince I-IV*, Praha 1970-1982.

využít ekonomický potenciál obchodu na této cestě ve svůj prospěch. Příznačný je tu především nejen nárůst mincoven za Jaromíra a Oldřicha po roce 1004, ale také rozmach mincovnictví samého projevující se jak četností typů, tak i ikonografickými vzory přijímanými od Byzance po Skandinávii.¹¹¹

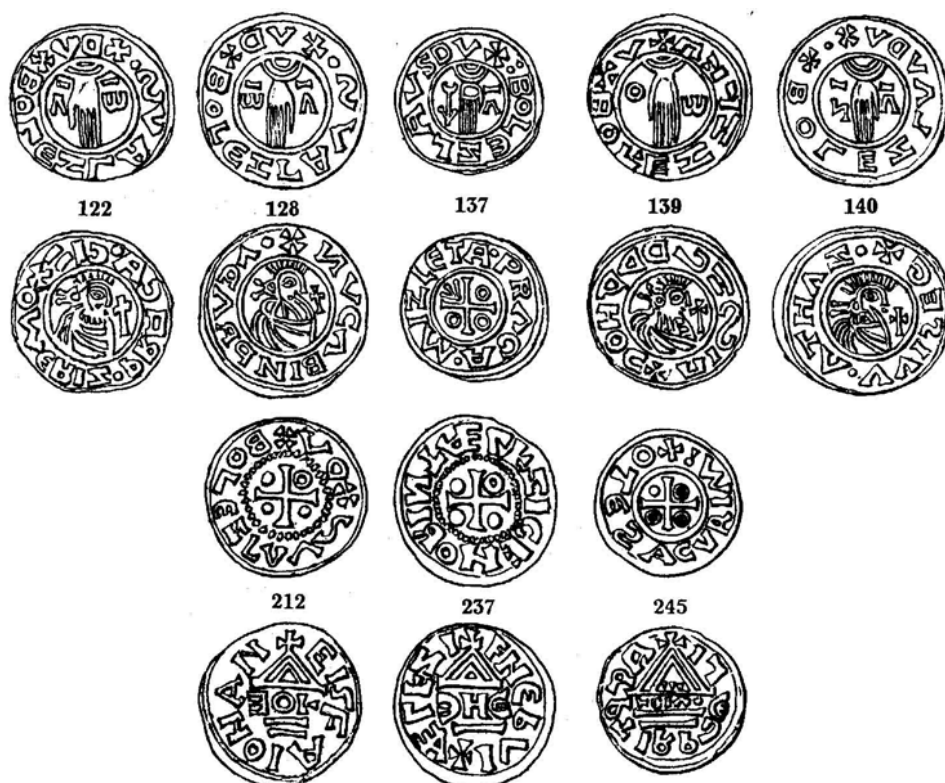
Mincovny v 10. a 1. polovině 11. století

Ve stejnou dobu jako se rozrůstá počet mincoven začínají se na mincích objevovat i jména mincmistrů. Na pražských mincích byla rozpoznána jména Omeriz, Nacub, Mizleta, Anei (?), Iohan, Elfsige (?), na vyšehradských Noc, Zanta, Zensa, a krouřimské Otesa (?). Některá jména známe pouze z jedné varianty či typu a jejich čtení bývá sporné Zensa a Otesa.

¹¹¹ O Jaromírových a Oldřichových mincích podrobně František CACH, *Mince českého knížete Jaromíra (1003-10012)*, Numismatický sborník 6, 1960, s. 41-60, tab. I-II; Luboš POLANSKÝ, *Mince, mincovny a kníže Oldřich*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 126-149; TÝŽ, *Oldřich nebo Jaromír? Příspěvek k lokalizaci jedné sporné mince z počátku 11. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, vyd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2004, s. 133-144. O vzorech pro české denáry obecně Jarmila HÁSKOVÁ, *Česká mince v době románské*, Cheb 1975; TÁŽ, *Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí*, Numismatické listy 35, 1980, s. 129-133; TÁŽ, *Skandinávské vlivy na české denáry*, Numismatické listy 45, 1990, s. 99-103.

Pozoruhodná jsou jména vyskytující se v anglických opisech objevených na českých denárech – Anei a Elfzige – doplněná na lících stranách mincí jménem anglosaského krále Ethelreda II.¹¹² Otázkou je, proč se opisy z anglosaských mincí objevují na ryze českých denárech? Dokazuje to přítomnost anglosaských mincmistrů či jen řezačů želez (tvůrců razidel) a nebo je to pouze projev napodobování anglosaských vzorů? Ač byly vysloveny všechny tyto hypotézy, žádná z nich nenabyla nad ostatními vrchu. Obecně přijímaným závěrem je, že na české ražby na konci 10. století, pro kontinent zcela atypicky, působil silný vliv ostrovního mincovnictví.

Denáry se jmény mincmistrů:

122 – Omeriz, 128 – Nacub, 137 – Noc, 140 – Zanta,
212 – Iohan, 237 – Aelfzige a 245 – Otesa

Ostatní jména se na mincích vyskytují častěji – Omeriz, Nacub a Mizleta v Praze, Noc a Zanta na Vyšehradě. S jejich výskytem je spojen spor o chronologii denárů na konci 10. století. Tato jména se totiž vyskytla na několika typech a někteří

¹¹² P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, s. 91; S. SUCHODOLSKI, *Imitation*, s. 163-166; Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 136.

badatelé hledali v pořadí střídání mincmistrů doklady pro svá tvrzení.¹¹³ Opakování se jmen a střídání mincmistrů na několika typech však podporuje hypotézu, kterou vyslovil již Smolík, že byly v Praze mincovny dvě.¹¹⁴ Odpůrci této teorie argumentovali střídáním se mincmistrů z politických či mocenských důvodů.¹¹⁵ Celá problematika souvisí s naším pohledem na fungování mincovny v 10. století. Převažuje pohled vycházející z mladších českých poměrů známých z písemných pramenů 13. století (jedna mincovna = jeden mincmistr).¹¹⁶ I sám Smolík rozlišuje mezi dvěma mincmistry a dvěma mincovnami odmítajíc jednu mincovnu se dvěma mincmistry.¹¹⁷ Sporé doklady z 10. století především však z anglosaského světa ukazují na zcela jinou situaci.¹¹⁸ V anglosaských mincovnách, které byly rozprostřeny po celé zemi a ze kterých jsme převzali zvyk uvádět jména mincmistrů na denáry, pracuje v této době více mincmistrů souběžně. I zde se opakují stejná jména na několika typech, která mají na rozdíl od našich ustálenou chronologii.¹¹⁹

Analogicky tak lze předpokládat, že obdobná situace jako v Anglii byla i u nás. O to více, máme-li doklady vzájemného vlivu nejen co se týče ikonografie, ale také uvádění jmen mincmistrů na mincích, nemluvě o dokladech přímého použití anglosaských opisů na českých ražbách. Terminologické spory, je-li v opise uvedeno jméno mincmistra (tento termín je v numismatické literatuře zažit, proto jej také dále

¹¹³ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 35-38; Viktor KATZ, *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, s. 54-63; G. SKALSKÝ, *Nejstarší české mince. Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 31-57; V. KATZ, *Nejstarší české mince. Odpověď Gustavu Skalskému*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 58-84; G. SKALSKÝ, *Doslovem*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 85-89; V. KATZ, *V závěru polemiky*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 90-93; Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 135.

¹¹⁴ Josef SMOLÍK, *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899, s. 111. (S tím nesouvisí důvody, které vedly k hypotéze o dvou mincovnách v Praze Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 92-104 – založené na myšlence dva souběžné typy = dvě mincovny).

¹¹⁵ Gustav SKALSKÝ – Josef SCHRÁNIL, *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*, Numismatický časopis československý 6, 1930, s. 46; G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 42; V. KATZ, *O chronologii*, s. 58.

¹¹⁶ E. FIALA, *České denáry*, s. 62-65; Jarmila HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník Národního muzea, řada A- historie 29, 1975, s. 113-114. Rozlišují funkce mincmistra – úředník a mincíře – výrobce.

¹¹⁷ J. SMOLÍK, *Denary*, s. 111. Oproti tomu S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 92, nevylučuje možnost, že by v jedné mincovně byly dva mincmistři či mincíři, jejichž jména se na mincích objevili.

¹¹⁸ R. S. KINSEY, *Anglo-Saxon Law and Practice Relating to Mints and Moneyers*, British Numismatic Journal 29, 1958, s. 12-50.

¹¹⁹ B. E. HILDEBRAND, *Anglosachsiska mynt*, s. 25-29; D.M. METCALF, *An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coin Finds 973-1086*, London 1998, s. 104.

v textu používám), mincíře či nájemce mince (*magister monetae, monetarius*),¹²⁰ lze při tehdy předpokládaném způsobu práce redukovat na to, že všechny tyto funkce byly v této době spojeny v jedné osobě – majiteli dílny, který měl oprávnění k ražbě.¹²¹

Název města na minci lze, spíše než jako označení mincovny samotné, vyložit jako mincovní místo, tedy město, ve kterém byla mince vyražena. Povinnost razit veřejně a na místech k tomu ustanovených zmiňuje pro mincmistry již v roce 864 *Edictum Pistense*.¹²² Jediný český pramen, který lze k tomuto tématu v nejstarší době vztáhnout, je úryvek z Kosmovy kroniky, kde autor zmiňuje ústy Virpírk manželky Konráda I. Brněnského existenci „*monetarii opulentissimi*“ v pražském podhradí a ve vyšehradské ulici.¹²³ Mincovnu bychom si tak v této době mohli představit jako veřejné místo v blízkosti trhu (pražské podhradí, vyšehradská ulička), kde byly soustředěny dílny jednotlivých mincmistrů. Byla-li to jedna budova či ulice, jednotná instituce či nezávislé dílny nám písemné prameny prozatím nedovolují specifikovat. Určitou nezávislost mincmistrů lze vyvozovat pouze z mincí samotných, a to nejen kvůli jejich jménům na mincích, ale také díky rozdílné fabrice ražeb.

O jménech mincmistrů uvedených na mincích bylo napsáno několik článků, bohužel většinou jen z jazykovědného hlediska bez důkladného studia pramene samotného. Původ jmen je bez dalšího vysvětlení odhadován každým autorem zabývajícím se touto dobou, a tak se můžeme setkat s interpretacemi opisu OMERIZ jako Oměř, Oměřic, Omařic i Omeriz. Po většinou se projevovala snaha „počeštit“ opisy, a těmto jménům bylo věnováno také následně více pozornosti. Původ jmen tak byl nalézán zejména ve slovanském prostředí Oměřic, Žanta - Žanda, Žeňa – Čista – Žeža, Noc, Myzleta, Otěša, v židovském či semitském Omeriz a Nacub, popřípadě neurčitém Johan.

Ve starší české literatuře je především vyšehradské mincovnictví a na jeho základě i Vyšehrad samotný považován za místo se silnými kořeny staroslověnské

---

¹²⁰ G. SKALSKÝ, *O denárech vyšehradských. Příspěvek k otázce vyšehradské a ke chronologii některých typů mincí Boleslava II.*, Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 186; TÝŽ, *Nález*, s. 52; Veronica J. SMART, *Moneyers*, s. 211-213; S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 91-92; J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 113-114. Z raně středověkých pramenů nelze jednoznačně určit úlohy a funkce nositelů těchto titulů. Analogicky podle vzoru jiných hodností lze mluvit o neustálém procesu v utváření obsahu funkce. Zjednodušeně se dá říci, že se jednalo o osobu odpovědnou za výrobu mince, ať již minci razil sám, nebo na ražbu jen dohlížel.

¹²¹ Srovnej S. SUCHODOLSKI, *Początki*, s. 92 odmítá, že by mohlo jít o podnikatele či nájemce.

¹²² *Edictum Pistense 864*, edd. A. BORETIUS – V. KRAUSE, edd. Monumenta Germaniae historica. Capitularia regum Francorum 2, Hannover 1897, c. 13, s. 490, LLI.

¹²³ KOSMAS II. 45, s. 152.

vzdělanosti a liturgie.¹²⁴ Jedním z důkazů pro toto tvrzení měly být i slovanská jména a výrazy použité na vyšehradských mincích.¹²⁵ Podle této teorie se na nich setkáváme s jasným nápisem BOZE pod lomenicí kaplice¹²⁶ (v opozici proti výrazům na pražských mincích GOT a DEUS¹²⁷), s písmeny řecké či slovanské abecedy¹²⁸ a s mincmistry slovanského (českého či dokonce polského) původu jménem Noc a Zanta.¹²⁹

Mincmistr NOC

Opis rubu:
VISZG.RADNOC, VISZG.DARNOC
VISZGDADNOC, VISZGRARNOC
=
VISEGRAD (mincovna)
NOC (mincmistr)

Mincmistr ZANTA

Opis rubu:
+.ZANTA.VVISEG, +.ZANTAVVISEG,
+.ZAHTA.VISEG, +.ZHTAVVISEG,
+ZHTAVCEGVRV
=
ZANTA (mincmistr)
VISEG[RAD] (mincovna)

Stará interpretace opisů na vyšehradských denárech

¹²⁴ Různé názory na toto téma srovnej např. v: František GRAUS, *Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách*, Československý časopis historický 14, 1966, s. 473-495; Václav RYNEŠ, *Emauzy, Vyšehrad a sv. Prokop*, in: *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauzy v dějinách české kultury*, Praha 1975, s. 39-40; Jiří SLÁMA, *Výkladový heslář vybraných historických osob, míst a reálií*, in: *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*, ed. Rostislav Nový – Jiří Sláma – Jana Zachová, Praha 1987, s. 451-453; Bořivoj NECHVÁTAL, *Vyšehrad a svatý Vojtěch*, in: *Svatovojtěžská tradice v dějinách našeho národa a církve a její význam dnes*, Praha 1997, s. 42-53; Andrzej PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků*, Praha 2002, s. 40-61; Dušan TŘEŠTÍK, *Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, Praha 2006, s. 189-218; Jiří SLÁMA, *Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*, Praha 2006, s. 99-103; Petr SOMMER, *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, s. 100-101.

¹²⁵ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 105-160; Olga PALKOSKOVÁ, *Projevy slovanské vzdělanosti v textech českých a polských denárů z přelomu 10. a 11. století*, Numismatické listy 56, 2004, s. 142-154; J. HÁSKOVÁ, *Vyšehrad ve výpovědi nejstarších přemyslovských mincí*, in: *Královský Vyšehrad III. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*, Kostelní Vydří 2007, s. 86-99.

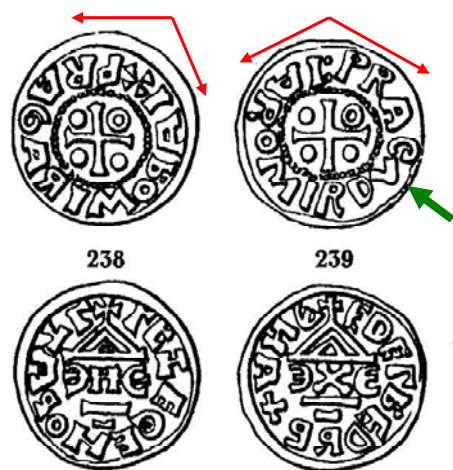
¹²⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 142.

¹²⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 7-9, 31 (GOT), č. 134 (DEVS).

¹²⁸ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 120; O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 142-154.

¹²⁹ O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 142-145.

Vyšehradské mince 10. století mají na rubu denárů vyražen buď opis ZANTAVVISEG či ZAHTA.VVISEG čtené jako zkratka jména mincovny Vyšehrad a jméno mincmistra Zanty,¹³⁰ nebo VISZGRADNOC či VISZG.DARNOC interpretované jako celé jméno mincovny Vyšehrad a mincmistra Noce.¹³¹ Při zpracovávání mincí tohoto typu jsem si všiml dvou jevů. Nejprve mě zaujala pravidelnost umístění tečky v opise VVIZEG.DARNOC,¹³² která stejně jako v případě opisu ZAHTA.VVISEG¹³³ dělí opis na dvě přibližně stejné části. Poté jsem postřehl, že na některých variantách opisu VVIZEGRADNOC, a to především na variantách s tečkou, jsou prohozená písmena D a R.¹³⁴ Výsledkem bylo zjištění, že část oddělená tečkou dává při čtení v opačném směru jiný smysluplný význam, a to jméno CONRAD.¹³⁵ Zbylá část opisu dává také smysl, a to stejně jako v případě druhého opisu, zkrácené jméno mincovny.

Opis líce:

+IAROMIRAGARP

=

IAROMIR (kníže) a PRAGA (mincovna)

či

:IAROMIRDV PRAG

=

IAROMIRDV[X] (kníže) a PRAGA (mincovna)

Čtení opisů na mincích Jaromíra

¹³⁰ E. FIALA, *České denáry*, s. 70 a 95; J. SMOLÍK, *Denary*, s. 88-89; V. KATZ, *O chronologii*, s. 55-58; O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 143-144.

¹³¹ J. SMOLÍK, *Denary*, s. 88-90; V. KATZ, *O chronologii*, s. 55-58; O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 142-143.

¹³² J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 124-128, typ č. I.1.f-j, m, I.2.c-e.

¹³³ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 128-132, typ č. III.1.b-c, f-n, p, III.2.a.

¹³⁴ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 123-128, typ č. I.1.f-o, I.2.e, II.1.a.

¹³⁵ Jméno Konrád ve formě Conrad používá ze soudobých pramenů např. DĚTMAR IV.4, s. 151. Na soudobých německých mincích se většinou vyskytuje latinizovaná starší forma tohoto jména panovníků, a to Chuonradus, ale zároveň již i forma CONRAD IMPET, CORADVS IM, CONRADVS. Viz Hermann DANNENBERG, *Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaisezeit*, Berlin 1876, č. 495, 566 – císař Konrád II. (1024-1039) a 1679 – král Konrád Burgundský (937-993). Jméno Konrád se o něco později vyskytuje i na mincích knížete Konráda I. (1061-1092) ve tvarech CONRAT, CONRAD i CHVONRAD, viz F. CACH, *Nejstarší české mince II*, č. 360-368. Za cenné rady a konzultace k jazykovým rozborům jmen děkuji lingvistovi PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph. D. z Filosofické fakulty University Palackého v Olomouci.

Vzhledem k tomu, že z denárů o několik let mladších patřících knížeti Jaromírovi (1004-1012) jsou známy případy, kdy je opis mince zapsán od jednoho rozdělovacího znaménka na obě strany (Cach 238)¹³⁶ či se dokonce prolíná jako na denáru Cach 239,¹³⁷ lze konstatovat, že i na vyšehradských denárech mohly být opisy zapsány tímto způsobem.¹³⁸ Aplikujeme-li tento styl čtení opisu na vyšehradské mince, získáváme vedle zkráceného jména mincovny Vyšehrad i jména mincmistrů ve tvarech CONRAD a ATHAS (Athanasius).

		Opis rubu: +VISZG.DARNOC or +VISZG DAD NOC DAD DAR RAD RAR
= WISEG.[RAD] (mincovna) a CONRAD (mincmistr) či WISEGRAD (mincovna) a CONRRAD (mincmistr) Mincmistr CONRAD		
		Opis rubu: +ZAHTA.VISEG či +ZHTA VCEGRV ZAHTA VISEG
= ATHAS. (mincmistr) a VISEG[RAD]+ (mincovna) či ATHS (mincmistr) a V[I]SEGRA[D]+ (mincovna) Mincmistr Athas. = Atha[na]s[ius]		

Nová interpretace opisů na vyšehradských denárech

Na rozdíl od dosavadní interpretace opisů nacházejících v nich slovanská jména Noc a Zanta¹³⁹ pro 10. století ničím nedoložená, nové čtení představuje jména známá a používaná. Jediným slovanským prvkem na vyšehradských mincích tak

¹³⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 238.

¹³⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 239.

¹³⁸ Stejný způsob čtení jsem aplikoval na minci F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 269. Viz L. POLANSKÝ, *Mince*, s. 137-149; TÝŽ, *Oldřich*, s. 133-144.

¹³⁹ O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 143-145.

zůstává nápis BOZE.¹⁴⁰ Hledat v něm však slovanskost Vyšehradu v opozici proti Praze, ve které se razily mince s nápisy GOT a DEUS, není opodstatněné.

Nová interpretace opisů nám otevírá cestu k jinému úhlu pohledu na české mincovnictví. Jména mincmistrů nám dokládají „internacionalitu“ českého mincovnictví 10. a 11. století. Přestože o národnostech konkrétních osob jména samotná přímo nevypovídají, svým původem alespoň naznačují vazby k určitým kulturním (geografickým, národním) okruhům. Nepochybně slovanské jméno nosil mincmistr Mizleta – Mizlenta působící nejprve v Olomouci a později v Praze. Zde působili i Omeriz a Nacub. Zatímco první jméno lze jen stěží zařadit a interpretace oscilují mezi slovanským a semitským původem, je židovský původ druhého jména všeobecně přijímán. O anglosaském původu jména Elfsige není pochyb, původ jména Anei či Angi je sice díky nejistému čtení problematický, ale vztah k anglickému království je evidentní. Původem hebrejské jinak však obecně křesťanské jméno Johan(es) nám mnoho nepoví. Naopak zajímavá jsou nově interpretovaná jména z vyšehradských denárů. Jméno Konrád napovídá, že jeho držitel měl vazby na germánské prostředí. Poslední jméno na mincích vyražené ve tvaru ATHAS je možné s nejvyšší pravděpodobností interpretovat jako zkratku řeckého jména Athanas – Athanasios – Athanasius.

Pro přítomnost jména řeckého původu na českých denárech, ač by se to mohlo zdát záhadou, existuje několik možných vysvětlení. První je, že jeho nositel byl Řek, který do Prahy přišel z Byzantské říše a zde se usadil. Styky s Byzancí máme přímo doloženy nejen nálezy mincí,¹⁴¹ ale i písemným pramenem. Z něho vyplývá, že v Praze působili někdy okolo roku 1018 židovští kupci z Byzance zásobující trh s otroky v Konstantinopoli.¹⁴² Je třeba i podotknout, že krátce předtím, než se objevuje jméno Athanase na českých mincích, zemřela v říši císařovna Theofano (+15.6.991), která byla neteří byzantského císaře Jana Cimiska a v letech 983-991 byla faktickou vládkyní říše jako regentka za nezletilého syna, císaře Otu

¹⁴⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 142 – nápis pod lomenicí kaplice.

¹⁴¹ Jiří MILITKÝ, *Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.-11. století v Českých zemích*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 125-136.

¹⁴² *Iehuda b. Me'ir ha-Kohen, Sefer ha-dinim*, ed. F. KUPFER – T. LEWICKI, *Źródła hebrajskie do dziejów Słowian i niektórych innych ludów środkowej i wschodniej Europy*, Wrocław – Warszawa 1956, s. 36-37.

III. Díky Theofano pronikali ve větší míře na říšský dvůr nejen byzantské kulturní vlivy, ale i zboží a lidé.¹⁴³

Druhé vysvětlení přítomnosti osoby s řeckým jménem v Praze je spojeno se sv. Vojtěchem, se kterým mohl přijít roku 992 z Itálie. V tomto případě mohl být buď sám Řekem a pak by přišel jako laický doprovod, nebo, ať již byl jakéhokoli původu, přijal řecké jméno prostřednictvím řecko-latinského kláštera sv. Bonifáce a Alexia v Římě a do Čech přišel jako mnich. Pro přelom tisíciletí máme v Čechách doložena pouze tři řecká jména. První nesl Prokop, později opat sázavského kláštera a svatý,¹⁴⁴ a druhé, doložené však až pozdější tradicí, nesl Anastasios, první opat břevnovského kláštera.¹⁴⁵ Zatímco Anastas si své jméno přinesl z Itálie, Prokop jej musel získat v Břevnově. Obě jména jistě nejsou jejich původní, ale přijatá při vstupu do kláštera, tedy řeholní.¹⁴⁶

Zdánlivý rozpor, že by se osoba spojená s benediktinskými mnichy ať již v Itálii či v Čechách, mohla zabývat mincovnictvím, lze vysvětlit. Členy Vojtěchova doprovodu vracejícího se z Itálie nebyli pouze mniši určení k založení nového benediktinského kláštera v Praze na Břevnově,¹⁴⁷ ale také další osoby. V legendách se hovoří i o širším doprovodu, který šel s Vojtěchem z Čech do Itálie¹⁴⁸ a pravděpodobně také zpět. Jedním z nich byl v legendách vystupující komoří-probošt-vilik Myzl (Willik),¹⁴⁹ který se z titulu své funkce musel starat o biskupa i po stránce finanční a který se později sám také stal mnichem v Monte Cassinu.¹⁵⁰ S

¹⁴³ *Kaiserin Theophanu. Begegnung des Ostens und Westens um die Wende des ersten Jahrtausends. Gedenkschrift zum 1000. Todesjahr der Kaiserin*, ed. Anton von EUW – Peter SCHREINER, Köln 1991, 2. sv.

¹⁴⁴ Jiří SLÁMA, *Der heilige Prokop. Sein Leben in Legende und Wirklichkeit*, in: Der Heilige Prokop, Böhmen und Mitteleuropa. Internationale Symposium Benešov – Sázava 24. – 26. September 2003, hrsg. von Petr SOMMER, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 4, Praha 2005, s. 103-106; P. SOMMER, *Svatý Prokop*, 337 s.

¹⁴⁵ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. (805-1197)*, ed. G. FRIEDRICH, Praha 1904-1907, č. 38, s. 45; *Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, I. rec., ed. J. EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum* V, Praha 1893, I. recenze, c. 24, s. 29.

¹⁴⁶ P. SOMMER, *Svatý Prokop*, s. 102-107.

¹⁴⁷ Jiří SLÁMA, *Výkladový heslář*, s. 393-395; Petr SOMMER, *Das Kloster Břevnov*, in: Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Bd. 1. Handbuch zur Ausstellung, hrsg. von Alfried Wieczorek – Hans-Martin Hinz, Stuttgart 2000, s. 418-419; Dana KOUTNÁ-KARG, *Die Anfänge des Klosters Břevnov*, in: Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr im Auftrag der Abteien Břevnov und Braunau in Rohr, St. Ottilien 1993, s. 219-230; Josef ŽEMLIČKA, *K hodnověrnosti listiny Jana XV. pro klášter v Břevnově (31. V. 993)*, in: Milénium břevnovského kláštera (993-1993), Praha 1993, s. 25-39.

¹⁴⁸ CANAPARIUS, c. 16.

¹⁴⁹ CANAPARIUS, c. 11-12; J. SLÁMA, *Výkladový heslář*, s. 453-454; Z. PETRÁŇ, *První české mince*, s. 137-139.

¹⁵⁰ BRUNO, c. 8.

mnichy z Itálie tak stejným způsobem mohla přijít osoba, která měla na starosti finanční zabezpečení a hladký průběh jejich cesty.

Obecně se přijímá, že nad mincovnictvím měli dohled osoby spojené s církevní organizací, archipresbyterem či se samotným biskupem, které buď přímo dohlíželi na správnost vyražených mincí – jejich obrazového i písemného obsahu, nebo minimálně dodávali, jako jedni z mála gramotných, podklady či vzory, podle kterých byly mince raženy.¹⁵¹ Nelze proto vyloučit, že se Athanas mohl po příchodu z Itálie zapojit do procesu výroby mincí, v kteréžto činnosti pokračoval i po druhém odchodu Vojtěcha z Čech a vyvraždění Slavníkovců, a to ve funkci mincmistra.

Řecké jméno mincmistra Athanase nám pak dovoluje vysvětlit více jevů na českých denárech přelomu tisíciletí. Prvním z nich je výskyt řeckých písmen na vyšehradských mincích,¹⁵² druhým pak byzantské motivy a vzory na českých denárech Soběslava a Jaromíra¹⁵³ či obdobná fabrika mincí mincmistra Athanase a tzv. biskupského denáru. Denár s opisem HIC DENARIUS EST EPISCOPI¹⁵⁴ má mimo fabriku i velice podobné značky (písmena) vyražené v obraze vedle ruky boží, a je proto možné uvažovat, že se na jeho tvorbě mohl podílet mincmistr Athanas.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 114.

¹⁵² J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 120; O. PALKOSKOVÁ, *Projevy*, s. 150.

¹⁵³ Jiří LUKAS, *Příspěvek k otázce byzantských vlivů na slavníkovské mincovnictví. Denáry ethelredského typu s dvouramenným křížem C 149-151*, Numismatické listy 61, 2006, s. 98-112; Jiří MILITKÝ, *Nový pohled*, s. 125-136, tam i starší literatura.

¹⁵⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 164.

¹⁵⁵ Luboš POLANSKÝ *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of Revised Finds*, in: Money Circulation in Antiquity the Middle Ages and Modern Times. Time, Range, Intensity. International Symposium of the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne, Warsaw, 13–14 October 2006, Warsaw – Cracow 2007, s. 148; s tímto názorem hlouběji rozvedeným a s hypotézou, že vydavatelem mince byl biskup Thidag (998-1017) jsem vystoupil na konferenci „Mincovníctví církevních institucí ve střední Evropě“ v Kroměříži v dubnu 2008. Článek je v přípravě. Viz též Jan VIDEMAN – Luboš POLANSKÝ, *Mincovníctví biskupa Jindřicha Zdíka*, in: Jindřich Zdík (1126-1150). Olomoucký biskup uprostřed Evropy, Olomouc 2009, s. 178.

Boleslav II.,
mincovna Vyšehrad

Biskup Thidag,
mincovna Vyšehrad či Praha ?

Hypotetická dílna mincmistra Athanasia

Pestrá směsice původů jmen zcela koresponduje nejen s obrazem českého mincovnictví této doby, ale také s obchodními a kulturními vazbami přemyslovského státu na přelomu tisíciletí. Dokládá, že Praha byla významným střediskem, nejen jako „veliký trh Slovanů“, ale také jako místo, které přijímalo kulturní vlivy ze všech světových stran ze zemí blízkých i vzdálených – z říše, Byzance, Itálie, Francie, Skandinávie i ostrovní Anglie – a dokázalo je přetavit v materiál a představy sobě vlastní.

A3. Nálezy jednotlivých mincí na významných hradištích

Praha

Nové pohledy na české mincovnictví 10. století přinášejí i nálezy jednotlivých mincí. Dosavadní rozložení těchto nálezů podává značně nerovnoměrný obraz.¹⁵⁶ To je dáno samozřejmě několika faktory (způsob archeologického výzkumu; doba, kdy byl prováděn; prostředí; apod.). Přesto tu dosud překvapovala absence nálezů českých denárů 10. století z území románské Prahy.¹⁵⁷ Jediné dvě mince tohoto období, které se zde našly, byly imitativní denár typu kříž/kaplice nejasného českého nebo bavorského původu nalezený na III. nádvoří Pražského hradu¹⁵⁸ a denár bavorského vévody Jindřicha II. nalezený v Praze na Hradčanech.¹⁵⁹ Tento stav naprosto nekorresponduje s obrazem Prahy konce 10. století jako centra dálkového obchodu známého z písemných pramenů.¹⁶⁰ V porovnání například s nálezy jednotlivých mincí na Libici nad Cidlinou¹⁶¹ či v Olomouci¹⁶² tak Praha výrazně pokulhává. V rámci revize nálezů 10. století se tento stav přeci jen podařilo nepatrně korigovat.

BAVORY, Jindřich II. (955-976), mincovna Nabburk, denár.

Hradčany - Loretánské nám. (nal. 1935, ident. 1999)

¹⁵⁶ Viz NÁLEZY II.1.

¹⁵⁷ Pavel RADOMĚRSKÝ, *Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze*, Časopis Národního muzea OSV 124, 1955, s. 32-35.

¹⁵⁸ P. RADOMĚRSKÝ, *Románská Praha*, s. 15.

¹⁵⁹ Luboš POLANSKÝ, *Nález denáru bavorského vévody Jindřicha II. v Praze na Hradčanech*, Numismatické listy 56, 2001, č. 5/6, s. 139-141.

¹⁶⁰ Dušan TŘEŠTÍK, „Veliké město Slovanů jménem Praha“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), ed. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 49-70.

¹⁶¹ Luboš POLANSKÝ, *Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk)*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 146-147.

¹⁶² Josef BLÁHA, *Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), ed. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 179-196; Josef BLÁHA – Luboš POLANSKÝ, *Nález nové varianty denáru Boleslava II. typu ruka / poprsí ve Wurmově ulici 3 v Olomouci*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 147-150.

Imitativní ražba českého, bavorského či švábského denáru typu kříž/kaplice.

III. nádvoří PH (nal. 1927)

Mezi starými dosud nezpracovanými nálezy mincí z areálu Pražského hradu se podařilo identifikovat rozlámaný denár tzv. ethelredského typu ruka/poprsí knížete Boleslava II. (972-999) z pražské mincovny ražený mincmistrem Omerizem (typ Cach 123).¹⁶³ Denár byl nalezen v druhotně přemístěném terénu 20. 9. 1927 na III. nádvoří Pražského hradu ve výkopu před balkonem u románské kaple. Stejný osud měl i nález denáru uherského krále Štěpána I. (997-1038) ze Stoličného Bělehradu (typ Huszár 1).¹⁶⁴ Taktéž tento denár byl nalezen na III. nádvoří, ale 14. 12. 1927 při bourání jižní zdi prozatímní rampy před jižním hlavním portálem chrámu sv. Víta v násypu pod základy zdi.¹⁶⁵

a

b

Nově identifikované staré nálezy z Pražského hradu.

a) denár Boleslava II.; b) denár Štěpána I. Uherského

¹⁶³ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č.123.

¹⁶⁴ Lajos HUSZÁR, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München 1979, s. 31.

¹⁶⁵ Za poskytnutí mincí ke zpracování a informací o nálezových okolnostech velice děkuji dr. Janu Frolíkovi. Jedná se o předběžné sdělení. Mince budou publikovány spolu s dalšími dosud nezveřejněnými nálezy denárů z Pražského hradu.

Libice nad Cidlinou

Oproti Praze jsou nálezy jednotlivých mincí či drobných pokladů na Libici a v jejím nejbližším okolí v období její tzv. slavníkovské éry, resp. v 10. století nepoměrně častější. Jde v podstatě o devět nálezů, z nichž pouze jediný obsahoval více mincí. Prvním nálezem byl, nepočítáme-li nejasný nález mincí Boleslavů z 80. let 19. století široce lokalizovaný do okolí města Poděbrad,¹⁶⁶ objev deseti mincí Boleslava II. typu ruka/ethelredské poprsí (Cach 123, 140, 141) v kostrovém hrobě č. 53 při archeologickém výzkumu pohřebiště u nádraží roku 1896.¹⁶⁷ Druhým nálezem byl oto-adlétský denár odhalený při výkopech 25.1.1909.¹⁶⁸ Třetím byl náhodný nález denáru knížete Boleslava typu kříž/kaplice (Cach 11) učiněný školákem roku 1924 v jižní části vnitřního hradiště.¹⁶⁹ Čtvrtým byl další denár typu kříž/kaplice¹⁷⁰ nalezený při archeologickém výzkumu v objektu v severozápadní části vnitřního hradiště, jehož provenienci však nelze s jistotou určit, protože jeho opisy jsou nesrozumitelné.¹⁷¹ Určité indicie naznačují, že by se spíše než o napodobeninu českých mincí mohlo jednat o následní ražbu imitující augšpurské denáry biskupa Oldřicha (923–973), které se objevily i v našich nálezech.¹⁷² Pátým nálezem je náhodný objev byzantské zlaté mince Jana I. Cimiska (969–976) v 60. letech 20. století při práci na pozemcích zahradnictví, tj. v prostoru jižní části libického předhradí.¹⁷³ Šestým pak nález z roku 1971, kdy byl v druhotném zásypu rybářské sádky zhruba uprostřed vnitřního hradiště nalezen další denár typu kříž/kaplice.¹⁷⁴ Podobně jako ve čtvrtém případě i zde se jedná o následní denár napodobující však

---

¹⁶⁶ NÁLEZY II. 1., č. 1423.

¹⁶⁷ NÁLEZY II. 1., 1427, zde je uvedeno mylné datum objevení 15. 7. 1954.

¹⁶⁸ NÁLEZY II. 1., 1440.

¹⁶⁹ NÁLEZY II. 1., 1421.

¹⁷⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince I.* uvádí č. 16, ale v: J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovské mincování*, in: *Libvz metropolis, Libice nad Cidlinou 1981*, obr. 1, 2, 43 je vyobrazení i fotografie zcela odlišné mince.

¹⁷¹ NÁLEZY II. 1., 1419; K. TURNWALD, *Nález tzv. následního denáru na Libici v r. 1949*, *Numismatické listy* 11, 1956, s. 1–12, denár byl K. Turnwaldem považován za ražbu Slavníka; J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovské mincování*, obr. 1, 2, 43)

¹⁷² J. HÁSKOVÁ, *K problematice počátku slavníkovského mincování*, *Sborník Národního muzea, řada A – Historie* 39, 1985, s. 51–53.

¹⁷³ J. HÁSKOVÁ, *Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí. K nálezu byzantské mince slavníkovské Libici*, *Numismatické listy* 35, 1980, 129–133; J. MILITKÝ, *Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.–11. století v českých zemích*, *Numismatický sborník* 21, 2006, s. 125–136.

¹⁷⁴ J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovské mincování*, s. 19; R. TUREK, *Poznámky k nálezům denárů 10. věku v Libici n. Cidlinou*, *Numismatické listy* 36, 1981, s. 33.

konkrétní českou ražbu typu Cach 13.¹⁷⁵ Sedmým nálezem je údajný povrchový sběr v těsném západním sousedství severní části mladšího libického paláce Soběslavova denáru typu ruka/ethelredské poprsí (*Cach* 153) učiněného sběratelem cca počátkem roku 1981.¹⁷⁶ Osmým a devátým jsou nálezy nabburských denárů Jindřicha I. Bavorského (948–955)¹⁷⁷ při archeologickém výzkumu v letech 1981–1983 na předhradí v jámovém objektu č. 30 v sondě 14¹⁷⁸ a v 90. letech minulého století na ploše západního areálu, resp. na Akropoli hradiště Libice.¹⁷⁹

BAVORY, Jindřich I. (948–955), mincovna: Nabburg, denár, typ kříž/kaplice VVI AR; 0,943 g; 19,4 x 19,4 mm (rozměry dle kříže na lici); cca 1/4 opisové části odlomena a cca 1/6 ohnuta zpět.

Lit.: *Hahn* 65b1.⁵B, s. 88–89.

Soukromá sbírka.

Oba posledně jmenované nálezy přinesly mince jednoho a téhož panovníka, ze stejné mincovny a shodného typu – kříž se 3 body/kaplice raženého před typem kříž s 9 body/kaplice, tj. posledního typu emitovaného před tím, než byly bavorské denáry použity jako vzory pro české ražby – lišící se od sebe pouze nápisem pod lomenicí, kdy první zde má uvedeno PER a druhý VVI. Jedná se tak o mince pocházející z doby před počátkem ražby prvních českých mincí. Jsou nejen nejstarší denárovou ražbu nalezenou v prostoru libické aglomerace, ale patří i mezi nejstarší mince denárového období objevené v Českých zemích vůbec.¹⁸⁰

¹⁷⁵ J. HÁSKOVÁ, *K problematice*, s. 51–53.

¹⁷⁶ R. TUREK, *Poznámky*, s. 36–37.

¹⁷⁷ W. R. O. HAHN, *Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*, Braunschweig 1976, (dále jen *Hahn*), č. 65a1.²A, s. 88–89).

¹⁷⁸ J. JUSTOVÁ, *Archeologický výzkum na předhradí slovanského hradiště v Libici nad Cidlinou a jeho zázemí v letech 1980–1984. Předběžná zpráva*, *Archeologické rozhledy* 37, 1985, s. 313.

¹⁷⁹ *Hahn* 65b1.⁵B, s. 88–89; Luboš POLANSKÝ, *Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk)*, *Numismatický sborník* 20, 2005, s. 146–147.

¹⁸⁰ R. TUREK, *K českým nálezům cizích denárů pocházejících z doby před r. 955*, *Numismatické listy* 46, 1991, s. 8–13; J. SLÁMA, *Nález denárů bavorského vévody Arnulfa na Žatecku?*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1, Z pomocných věd historických XI – *Numismatica*, Praha 1993, s. 107.

Olomouc

Oproti Libici a Praze, kde nalézáme mince z celé 2. poloviny 10. století, je situace v Olomouci odlišná. Při průzkumech v Pekařské a Wurmově ulici zde byly jednotlivě nalezeny čtyři denáry Boleslava II. z konce jeho vlády. Jedná se o typy Cach 123, 135, 141 a zcela nový typ. Tento denár byl nalezen 6. října 1999, v rámci první etapy předstihového archeologického průzkumu ve dvorním traktu (parcela č. 24/3) měšťanského domu č. o. 3¹ ve Wurmově ul. na olomouckém Předhradí (obr. 1), v sondě S 4/99 (S) v objektu 69/99 (S) ve vrstvě 80 v hloubce 157 cm.¹⁸¹

ČECHY, Boleslav II. (972–999), mincovna *Praha* ?, mincmistr ?, denár, typ ruka/poprsí.

Av.: v hladkém obvodu ruka vystupující shora z dvojitého obloučku mezi symbolicky znázorněnou lodí s kotvou a písmenem alfa. Po stranách kotvy po jedné tečce, nad písmenem alfa vodorovná čárka; opis **+DVXO//LZLAVS** nebo **+DVXO//LZLAS**(ležaté)

Rv.: v hladkém obvodu ethelredské poprsí zprava před ním křížek; opis **+LVA/ZIOPPD**(GčIR)

AR; 0,895 g (po čištění a slepení z 5 částí); 22,3 x 21,9 mm; 9 h.

Mince je uložena v: Národní památkový ústav, územní pracoviště v Olomouci (býv. Archeologický útvar Památkového ústavu v Olomouci), přír. č. 699-19/1999.

¹⁸¹ J. BLÁHA, *Útvar archeologických výzkumů. Důležitější archeologické výzkumy – Wurmova ulice č. o. 3, třída I. Máje č. o. 36*, in: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1999, Olomouc 2000, s. 61–63; TÝŽ, *Archeologické poznatky k vývoji a významu Olomouce v období Velkomoravské říše*, in: Galuška L. – Kouřil P. – Měřinský Z. (eds.), *Velká Morava mezi Východem a Západem*. Brno 2001, s. 41–68; TÝŽ, *Olomouc im 10. – 11. Jahrhundert. Topographie und die Frage der Kontinuität eines frühmittelalterlichen Zentrums*, in: Sommer P. (Hrsg.), *Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000. Internationales Symposium Praha 9. – 10. Februar 1999, Colloquia mediaevalia Pragensia II*, Praha 2001, s. 325–361; TÝŽ, *K raně středověké topografii Olomouce se zvláštním zřetelem k oblasti tzv. Předhradí*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31 – 2002, Sborník prací historických XIX, Olomouc 2003, s. 13–28; TÝŽ, *Olomouc (k. ú. Olomouc – město, okr. Olomouc), Wurmova ul. č. o. 1, čp. 614, parcela č. 199*. Nepublikovaný rukopis.

Jedná se novou variantu denáru Boleslava II. typu ruka/poprsí (tzv. ethelredského typu), která se od dosud známých exemplářů tohoto typu liší detailem v obrazu líce a neznámými opisy. Obrazově je nalezený denár blízký typům *Cach* 129 a 130, na rozdíl od nich má však navíc tečky po obou stranách kotvy¹⁸² zobrazené vlevo od ruky na lící straně mince, obdobně jako denár typu *Cach* 132 (typ ruka/kaplice). Svými nečitelnými opisy je pak blízký typu *Cach* 131. Pravděpodobně se tak bude jednat o přechodný typ, resp. jednu z posledních variant typu ruka/poprsí před zavedením typu ruka/kaplice. Na základě části opisu na rubní straně (PPD nebo PPR či PPG) a celkového rázu lze tuto minci s výhradou možného omylu přiřadit mezi ražby pražské mincovny. Jméno mincmistra je bohužel z koruptely nečitelné.

---

¹⁸² L. POLANSKÝ, *Ikonografie denárů tzv. šípového typu*, in: Grosmannová, D. – Štefan, J. T. (red.), *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*, Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 8, Ostrava 2004, s. 85–95.

Staré zámky v Brně-Líšni

Nepochybně k zajímavým a z hlediska historie i numismatiky důležitým mincovním nálezům náleží denárová ražba získaná již před půl stoletím při archeologickém výzkumu raně středověkého hradiště ve „Starých zámcích“ u Líšně na severovýchodě dnešní brněnské periferie.¹⁸³ I když s tímto nálezem seznámila odbornou veřejnost již před půl druhým desetiletím v krátkém článku J. Hásková, přesto nás nejnovější zjištění numismatického bádání nutí se touto nesporně zajímavou denárovou ražbou opět zabývat.¹⁸⁴

ČECHY, blíže nepřiráženo, mincovna *Praha (?)*, denár (typ *ruka/kaplice*)

Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi písmenem I a znakem ≡, který se dotýká ruky. Téměř nedochovaný obvod řídce vroubkovaný (?).

Přepis opisu: 12 h ↑U +ΛVDIVOZIVΓ+CI–

Rv.: kaplice s ONO pod lomenicí. Obvod vroubkovaný.

Přepis opisu: 12 h ↓U PAVGA.V.CILI ΛCI

0,695 g; 16,82 x 16,73 mm; 9,5 h

RFA: Cu 3,24 %, Zn 0,03 %, Au 0,65 %, Pb 0,74 %, Bi 0,15 %, Ag 95,06 %, Sn 0,13 %.

Naleziště: Staré zámky, Brno-Líšeň.

Archeologický ústav AVČR Brno, inv. č. 105.0-s-519/59.

¹⁸³ Miloš ČIŽMÁŘ, *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 92–93.

¹⁸⁴ Jarmila HÁSKOVÁ – Čeněk STAŇA, *Půldenár Boleslava II. z hradiště „Staré zámky“ v Brně Líšni*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica I, 1993, s. 107–108. Na možnost jiné klasifikace líšeňské ražby upozornil Zdeněk Petrů v knize Michal LUTOVSKÝ – Zdeněk PETRŮ, *Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví*, Praha 2005, s. 114–115, pozn. 295.

*Správná perokresba mince,
kresba Luboš Polanský.*

*Chybná perokresba mince
podle Hásková – Staňa, Půldenár, obr. 1.*

Popsaná mince se díky své ikonografii, metrologii a nalezišti stala námětem několika hypotetických úvah. Mince je jediným v současné době známým exemplářem svého typu. Za unikátní je třeba označit především část obrazové náplně líce. Tři téměř vodorovné pruhy vedle ruky se nevyskytují na žádném jiném českém denáru.¹⁸⁵ Ostatní části, tedy ruku, kaplici s ONO a opisy na obou stranách, lze označit za dosud neznámé varianty vzorů, které však již byly v literatuře zaznamenány.

Mince svou metrologií, tedy váhou a rozměrem, a téměř nečitelnými opisy patří mezi tzv. blíže nepřirazené ražby kladené přibližně do konce 10. století. Jejich společným znakem je nízká hmotnost pohybující se cca v rozmezí 0,35 až 0,75 g, menší průměr cca 15,0 až 18,5 mm, nesrozumitelné opisy a originální kombinace znaků podél rukou, někdy i v kaplici a v neposlední řadě i v samotném obrazu. Podle nižší hmotnosti a průměru jsou některými autory tyto ražby nazývány buď oboly nebo půldenáry. Otázka jejich vzniku, funkce a původu nebyla doposud jednoznačně vyřešena. Dnes k tzv. nepřirazeným ražbám řadíme přibližně 21 typů, resp. variant.¹⁸⁶

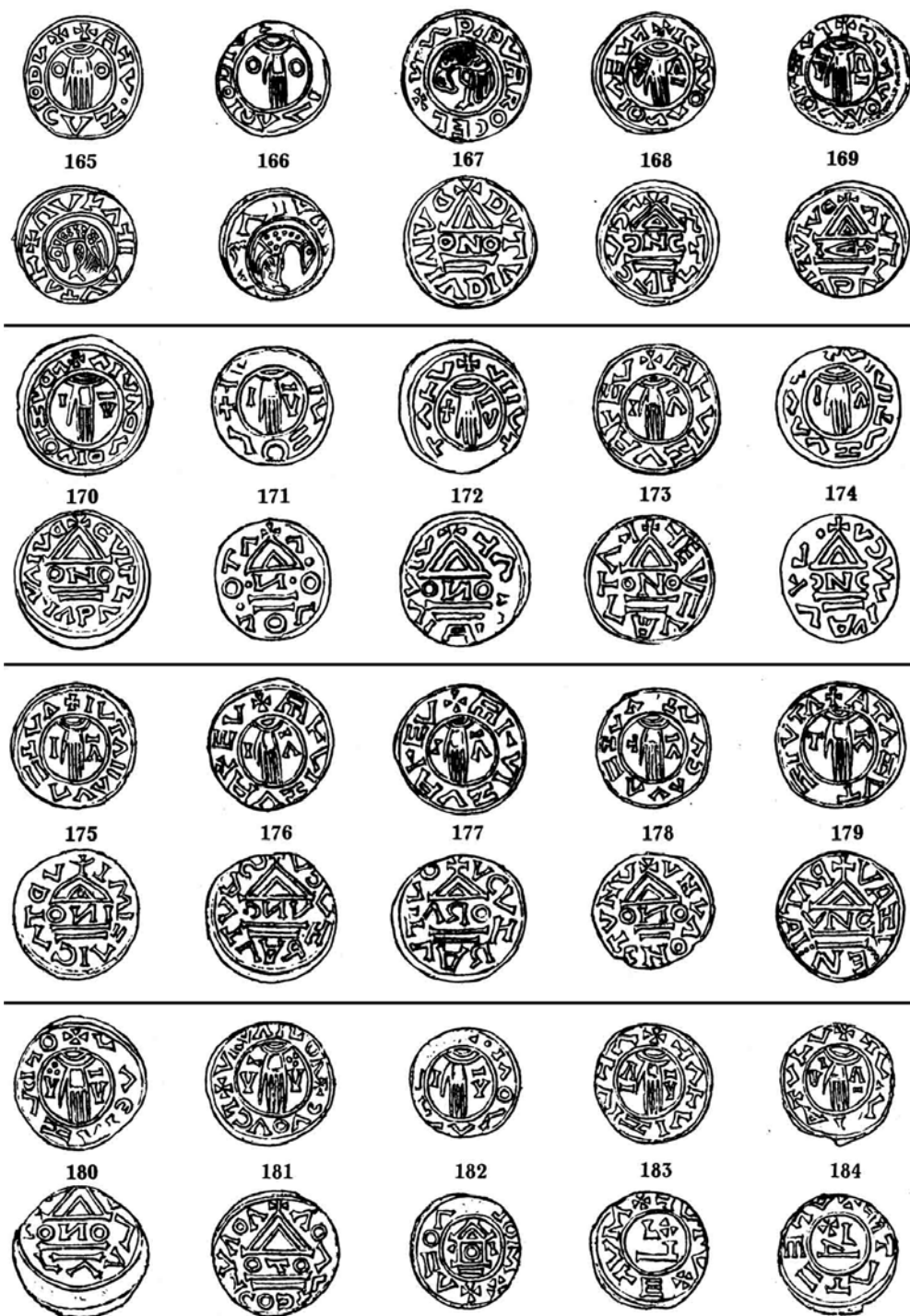
Poprvé se ve větší míře tato skupina mincí objevila v nálezu z polské Bystrzyce [Byřč, Peisterwitz] popsáným Juliem Menadierem,¹⁸⁷ kde se vyskytlo

¹⁸⁵ Stejný obraz na líci mince popisuje však již G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 67 ve svém výčtu variant denárů dnes označovaných jako tzv. blíže nepřirazené, a to jako skupinku „e) ruka s I na pravé a s třemi šikmými, mírně prohnutými liniemi na levé straně a kaplice v níž ONO“. Mince odpovídá lícem popisu mince ze Starých zámků (Skalský popisuje tzv. heraldickým způsobem), liší se však od ní na rubu nápisem pod lomenicí, kde je uvedeno zrcadlové N. Jednalo by se tak o variantu mince ze Starých zámků. Skalský bohužel neuvádí původ této mince, ani odkud informaci případně převzal.

¹⁸⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 31–32, č. 165–184; J. ŠMERDA, *Denáry*, s. 54, č. 66 a–c, 67, 68 a–o, 69 a–b.

¹⁸⁷ Julius MENADIER, *Der Denarfund von Peisterwitz bei Ohlau in Schlesien. Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter*, Zeitschrift für Numismatik 15, 1887, s. 113–169.

jedenáct typů (Cach 165–166, 169, 171, 173, 176–177, 179–180 a 183–184), z nichž u devíti se jedná o jediné známé naleziště. Po pěti typech této skupiny bylo nalezeno v Nagyhasány (Cach 166, 168, 170, 175, 180), po dvou typech v Čistěvsi (Cach 167 a 170), v Mančicích (Cach 170 a 173), v Miasťku (Cach 165 a 170) a v Oľoboku (Cach 168 a 171), po jednom typu pak v Jarocině, v Lisówku (oba typ Cach 170), v Glemminge (Cach 165) a v Lännäs (Cach 180). U pěti typů této skupiny naleziště neznáme (Cach 172, 174, 178, 181 a 182).

Blíže nepřirazené české ražby z konce 10. století (typy dle Cacha)

Naleziště		Bystrzyca	Čistěves	Glemminge	Jarocin	Lännäs	Lisówek	Mančice	Miastko	Nagyharsány	Ołobok	Neznámé
Země		Slezsko	Čechy	Skane	Velkopolsko	Angermanland	Lubuško	Čechy	Pomořany	Banát	Velkopolsko	
Stát		Polsko	Česko	Švédsko	Polsko	Švédsko	Polsko	Česko	Polsko	Maďarsko	Polsko	
Nalezeno		1886	1896	1911	1878	1885	1894	1890	1861	1968	1889	
Uloženo		po 999	okolo 995	po 1000	po 1004	po 991	po 1011	před 1000	po 1011	po 1004	okolo 1000	
Číslo typu dle Cacha	165	x		1					x			
	166	x								1		
	167		2									
	168									1	x	
	169	x										
	170		6		x		x	?	x	1		
	171	x									x	
	172											x
	173	x										
	174											x
	175									1		x
	176	x										
	177	x										
	178											x
	179	x										
	180	x				1				1		
	181											x
	182											x
	183	x										
	184	x										

Tabulka nálezů tzv. blíže nepřirazených denárů.

Nejhojnějším a i v nálezech se nejčastěji vyskytujícím typem těchto denárů je typ Cach 170. Jednotlivé nám známé exempláře patřící obecně ke skupině blíže nepřirazených mincí jsou však až na výjimky raženy každý z jiného razidla vykazujícího tu menší tu větší variabilitu v obrazu i opisu, jak nám například ukazují dochované exempláře z Čistěvsi a Nagyarsány.¹⁸⁸

ČECHY, blíže nepřirazené, mincovna *Praha (?)*, denár (typ *ruka/kaplice*)

AR; 0,742 g; 18,1 x 18,2 mm; 9 h;

Naleziště: Čistěves.

Lit.: Cach 170; Šmerda 68 c; Polanský – Tomková 42.

Muzeum východních Čech, Hradec Králové, inv. č. N-3304.

ČECHY, blíže nepřirazené, mincovna *Praha (?)*, denár (typ *ruka/kaplice*)

AR; 0,582 g; 18,4 x 17,8 mm; 6 h; dvojráz.

Naleziště: Čistěves

Lit.: Cach 170; Šmerda 68 c; Polanský – Tomková 43.

Muzeum východních Čech, Hradec Králové, inv. č. N-3305.

¹⁸⁸ Viz např. Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ, *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, (dále jen Polanský – Tomková), č. 42 a 43 či revizní zpracování depotu z Nagyarsány v Maďarsku (autoři Luboš POLANSKÝ – Csaba TÓTH), které je v přípravě.

ČECHY, blíže nepřiráženo, mincovna *Praha (?)*, denár (typ *ruka/kaplice*)

AR; 0,595 g; 17,0 x 17,1 mm; 10,5 h; excentrický ráz.

Naleziště: Nagyharsány.

Lit.: Cach 170; Šmerda 68 c.

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, inv. č. L.6/1975-57.

Objev této mince vyprovokoval vznik několika nadstavbových hypotéz týkajících se přiřazení, původu a důvodu ztráty mince, na jejichž základě postupně vznikly další teorie dotýkající se politických dějin.

Pavel Radoměský hypoteticky připustil, že by bylo možné ve skupině blíže nepřirážených ražeb hledat nejstarší moravské ražby.¹⁸⁹ Jejich reprezentantem by mohla být především výše popsaná mince nalezená v Brně-Líšni. K tomuto názoru se přiklonil i Dušan Třeštík, který připustil, že by se mohlo jednat o olomouckou ražbu Boleslava II.¹⁹⁰ Jak si však níže ukážeme o moravskou ražbu s největší pravděpodobností nejde.

Nález mince v destrukci opevnění hradiště vedl k vytvoření představy o dobytí hradiště Přemyslovci na počátku 90. let 10. století.¹⁹¹ Tato hypotéza byla založena zejména na určení mince publikované Jarmilou Háskovou.¹⁹² Jarmila Hásková interpretovala ražbu jako obol (půldenár) Boleslava II. z mincovny Praha blízký ražbám Cach č. 121 a 125 a tím datovaný před rok 995. Vycházela především z provedení mince, vyobrazení tzv. široké ruky, nezvyklého zobrazení třech hřebů, typu použitého písma a písmen samotných. Tuto interpretaci odmítl Zdeněk Petráň, který jej podle nominálu (obol), obrazového typu, kompletně korumpovaných opisů i

¹⁸⁹ P. RADOMĚSKÝ, *K počátkům moravského mincovnictví feudálního období*, in: Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno 1966, s. 59.

¹⁹⁰ Dušan TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1998, s. 92, 106, pozn. 50.

¹⁹¹ Čeněk STAŇA, *Mince jako historický pramen v archeologických nálezech 8.–12. století*, in: Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 87; TÝŽ, *Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha 2000, s. 205; Jiří SLÁMA, *Nové nálezy mincí v české archeologické literatuře*, Numismatické listy 48, 1993, s. 2; D. TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch*, s. 92 a 106, pozn. 50.

¹⁹² J. HÁSKOVÁ – Č. STAŇA, *Půldenár*, s. 107–108.

místa nálezu řadí do skupiny blíže nepřirazených denárů, konkrétně k typům Cach 170, 171–173 nebo 178. Namítá, že tyto typy mají ikonograficky řadu společných znaků nejen s přemyslovskými, nýbrž i se slavníkovskými ražbami. Pravidelně nečitelné opisy, ale i netypická metrologická data, podle Zdeňka Petráně, zatím nedovolují tyto mince přesněji lokalizovat časově ani místně.¹⁹³

Perokresby denárů typu Cach 121, 125 a 170

Mezi mince ze skupiny tzv. blíže nepřirazených ražeb patří svým nominálem a místem nálezu i ražba Cach 125. Je znám pouze jeden kus nalezený v polské Bystrzyci. Jedná se o obol typu ruka/poprsí. Opisy má také zkorumpované, připomínající sice jméno knížete Boleslava a pražské mincovny, nicméně interpretace jména panovníka je minimálně velice sporná, lze z něj totiž vyčíst i jméno Soběslav. Do souvislosti s naším půldenárem ho uvedla Jarmila Hásková,¹⁹⁴ na základě vyobrazení široké ruky se třemi hřeby. O znaku vedle ruky na našem denáru však nelze jednoznačně tvrdit, že se jedná o tři hřeby. Od klasického vyobrazení tzv. třech hřebů se velice liší.¹⁹⁵ Tři téměř vodorovné čárky mohou být i nedoraženým vyobrazením písmene E tak, jak ho vidíme na jiném denáru z bystrzyckého nálezu.¹⁹⁶

¹⁹³ M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*, s. 114–115, pozn. 295.

¹⁹⁴ J. HÁSKOVÁ – Č. STAŇA, *Půldenár*, s. 107–108.

¹⁹⁵ Tři linie vedle ruky avšak zcela odlišného provedení, tj. sbíhající se směrem k ruce a patrně znázorňující nedoražené tzv. tři hřeby jsou vyraženy také na denáru typu Cach 85. Porovnáním originálu mince z poděbradského nálezů (typ XIX–1–1) se starozámeckým denárem přesvědčivě ukazuje, že tento typ, stejně tak jako denár Cach 125, nemá v tomto ohledu žádnou ikonografickou návaznost na náš exemplář.

¹⁹⁶ J. MENADIER, *Der Denarfund von Peisterwitz*, s. 122, č. 76, tab. V/9.

IV/6

*Perokresba denáru typu Fiala IV/6
nalezeného ve slezské Bystrzyci (Byrč, Peisterwitz)*

Oproti denáru Cach 125 má mince Cach 121 zcela jasně vyražené opisy BOLESлав DVX a PRAGA CIVITQ a podél ruky písmena alfa a omega. K tomuto obolu existují navíc, na rozdíl od půldenárů ze skupiny blíže nepřirazených, i ikonograficky zcela shodné ražby denárového nominálu (typ Cach 120). Obě ražby jsou známy v hojném počtu exemplářů a byly objeveny ve vícero nálezech. Typ Cach 121 lze jednoznačně přidělit knížeti Boleslavovi a pražské mincovně. Ze skupiny blíže nepřirazených obolů tak vypadává, přestože má k většině těchto typů velice blízko svou základní obrazovou náplní (typ ruka/kaplice).

Naše mince má společné znaky především s typem Cach 170 a potažmo Cach 121. Mince těchto typů jsou známy z více variant s obdobnými drobnými odchylkami v obrazech a v opisech. Spojitost je patrná na rubní straně nejen v obraze kaplice s ONO či OHO pod lomenicí, ale především v opise. Rubní opis lze totiž číst nejen na naší minci, jak již zmínil Gustav Skalský a po něm i Jarmila Hásková,¹⁹⁷ jako koruptelu opisu Praga civitas, ale i na typu Cach 170. Zde vykazuje velikou variabilitu, ale stále je jej možné interpretovat stejným způsobem. Dostáváme zde jakousi vývojovou řadu opisu postupně se na jednotlivých typech korumpující.

Základní opis PRAGACIVIT Q na Cach 121 se korumpuje na PVIAGIVCIVITVQ na typu Cach 170 (PAVGACIVITIQ či DAIVGIAPAAITVC) a na PAVGA.V.CILI`A Q na našem denáru. Na tomto vývoji je znát snaha po symetrizaci opisu vrcholící na našem denáru vložím písmene V odděleného tečkami do opisu tak, aby tvořil protipól vrcholu kaplice a zároveň vyražení počátku a konce opisu PΛ a ΛQ.

¹⁹⁷ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 67; J. HÁSKOVÁ – Č. STAŇA, *Půldenár*, s. 107–108.

P R A G A C I V I T C
 P VI A G I V C I V I T V C VI = R
 D A I V G I A P A A T I V C P = CI zrcadlově
 P A V G A C I V I T I C
 P A V Ġ A .V. C I L I A C

Rubní opisy na našem půldenáru a obolech typu Cach 170 lze interpretovat jako koruptelu PRAGACIVITAS. Oproti tomu lícni opisy vykazují větší variabilitu a znešvaření. Nicméně i v tomto případě je zcela zřejmé, že náš půldenár a varianty typu Cach 170 jsou si velmi blízké a chtěly vyjádřit jedno a totéž.¹⁹⁸

+AIVAQVDIOIZVQIA
 +VIVOZIVACIV
 +AVDIVOZIVT+CI–

Typ Cach 170 lze na základě opisu líce rozdělit do dvou variant podle počtu písmen v tomto opise, a to na variantu s krátkým a dlouhým opisem. Koncové CIV vyskytující se na variantách s krátkým opisem a našem (zde – = nedoražené V) je chybně vyražené DV[X], kde CI = C = D. Varianty opisu jména knížete jsou však touto metodou nerekonstruovatelné. Jen nepřímým způsobem lze předpokládat, že se jedná o jméno knížete Boleslava II. nebo III. Vyplývá to z indicií, kterými jsou pražská mincovna, titul *dux* a přibližná datace tohoto typu. Na základě opisů a ikonografie obrazové náplně lze náš půldenár přiřadit do blízkosti typu Cach 170 raženém po typu Cach 121. Tento typ (ruka/kaplice) je chronologicky zařazen před tzv. ethelredský typ ruka/poprsí. Jiné varianty tohoto typu (Cach 132–135, 142–143) jsou pak kladeny až za ethelredský typ, dokonce až do počátků vlády Boleslava III (Cach 185) a Jaromíra (Cach 228–229). Předpokládáme-li počátek ražby tzv. ethelredského typu nejdříve na konci 80. let 10. století, je možné náš půldenár klást zhruba do širokého rozmezí počínaje koncem 80. let 10. století a konče počátkem 11. století. Pouze na základě vývoje opisu a použitých znaků vedle ruky je možné vyslovit upřesňující hypotézu, že tato mince mohla být spíše vyražena až v druhé polovině vymezeného období.

Nález této mince na hradišti Staré zámky v Brně-Líšni není ojedinělý. Již v letech 1890–1891 byl na hradišti nalezen při výzkumu Martina Kříže denár.¹⁹⁹ V Cachově soupisu byl interpretován jako typ číslo 63.²⁰⁰ Zde však evidentně došlo k

¹⁹⁸ G. SKALSKÝ, *Nález*, s. 68.

¹⁹⁹ Martin KŘÍŽ, *Kůlna a Kostelík*, Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého 10, 1893, s. 73; Inocenc Ladislav ČERVINKA, *Slované na Moravě a říše velkomoravská. Jejich rozšíření, památky a dějiny*, Brno 1928, s. 85; NÁLEZY II. 1, č. 1649.

²⁰⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 54, č. nálezu 25.

pochybení, když byly s líšeňskou lokalitou spojeny informace o denáru z Velatic, který v této práci zcela chybí. Tento omyl pak převzala další literatura.²⁰¹ Ve skutečnosti se jedná o jiný denár, jehož popis není bohužel příliš přesný. „*Na Starých zámcích samých našli jsme v neporušené vrstvě se střepy s vlnitou okrasou také stříbrnou minci, mající na jedné straně ruku prozřetelnosti, na druhé chrámovou kapličku a pod ní vedle sebe položené meče; na obou je legenda nesrozumitelná. Mince tohoto druhu považují se za obchodní a kladou se do X. a XI. století* (Ed. Fiala *Beschreibung der böhmischen Münzen. 1891. pag. 22–27*).“²⁰² Kdybychom vzali popis doslovně, museli bychom konstatovat, že se jedná o zcela neznámý typ českého denáru. Popis však dovoluje dvojí interpretaci. První klade tento typ do blízkosti blíže nepřirazených typů ruka/kaplice, obzvláště pak typu Cach 169, který má pod lomenicí písmeno I a položený meč. Absence zmínění znaků vedle ruky a nápisu pod lomenicí však umožňuje interpretovat popis jako laickou deskripci denáru mající na lici ruku samotnou a na rubu pak kaplici bez nápisu, kdy za meče mohly být omylem považovány ne zcela zřetelně vyražené či špatně dochované dva pražce. V tomto druhém případě by tak mohlo jít o variantu denáru Cach 30 se zkrumpovanými opisy, jak je známe například u typu Cach 42, který také na rubní straně nemá žádný nápis pod lomenicí. Bližší zařazení tohoto ztraceného denáru bohužel na základě dochovaných poznámek není možné.

Třetí nález, který je dáván do souvislostí s nálezy v Brně-Líšni je nález z nedalekých Velatic. I zde byl totiž objeven denár, který lze však na rozdíl od ostatních velmi dobře určit. Na základě Červinkova popisu²⁰³ lze konstatovat, že se jedná o ražbu Boleslava II. z pražské mincovny typu kříž/kaplice mající ve třech úhlech kříže po jednom kroužku a ve čtvrtém jeden bod a pod lomenicí ONO. Jedná se o variantu typu Cach 63 (Fiala II/9),²⁰⁴ velmi blízkou variantě z nálezu v Poděbradech typ XII var. 5.²⁰⁵ Je-li přepis opisu líce (+BZLAVDV+) správný, jedná se o nové razidlo rozšiřující o další exemplář již tak docela značnou variabilitu kolků tohoto typu. Zároveň lze tento typ poměrně velmi přesně datovat do období konce

²⁰¹ J. HÁSKOVÁ – Č. STAŇA, *Půldenár*, s. 108.

²⁰² M. KRÍŽ, *Kůlna a Kostelík*, s. 73.

²⁰³ Inocenc Ladislav ČERVINKA, *Nálezy mincí z Moravy*, Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 45, 1932, s. 8; NÁLEZY II. 1, č. 1650.

²⁰⁴ E. FIALA *České denáry*, s. 233, typ VII, č. 88–91, tab. II, č. 9.

²⁰⁵ P. RADOMĚRSKÝ, *Studie*, typ 12–5.

70. let 10. století, a to na základě výzkumu přeražeb denárů z poděbradského nálezu a z ní vyplývající revize chronologie tohoto a jemu blízkých typů.²⁰⁶

Perokresba denáru typu Cach 63

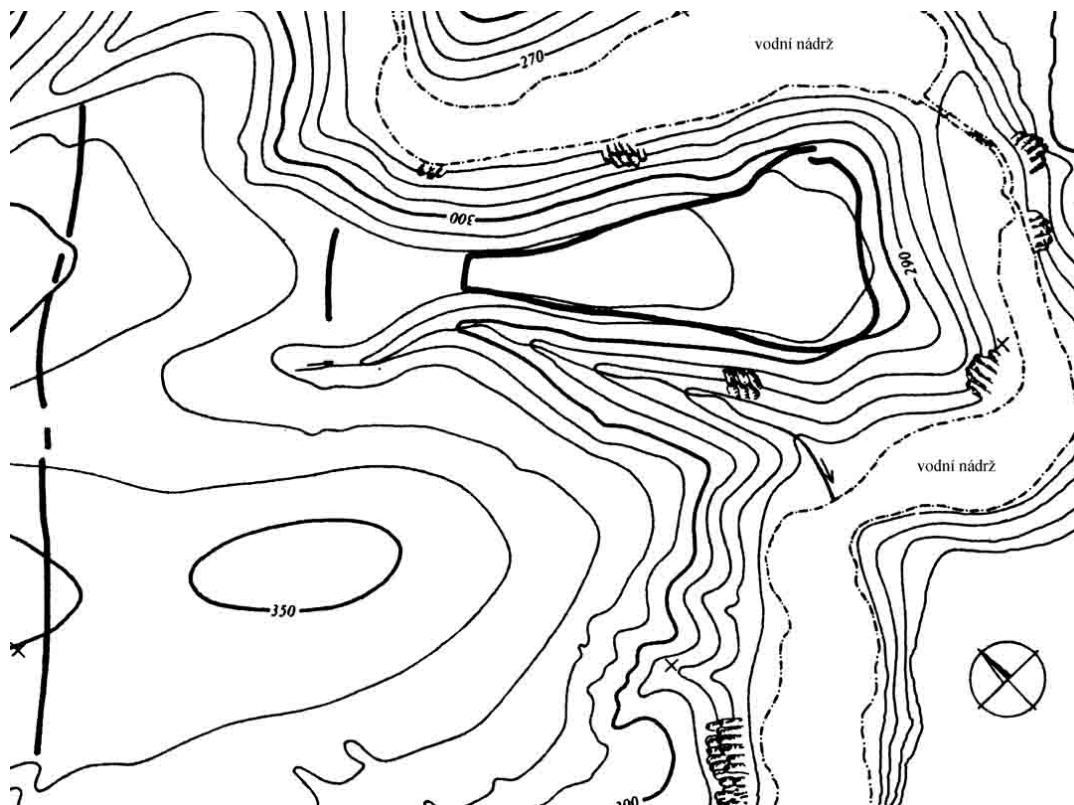
Nálezy přemyslovských denárů ražených v 10. století jsou na Moravě velmi vzácné. Nehledíme-li na jejich výskyt v pokladech zakopaných někdy na počátku 11. století v Kelči a ve slezském Komárově, kde je doprovázejí některé zahraniční i mladší přemyslovské ražby, potom je známe pouze z několika nálezů z Olomouce a z líšeňského hradiště a z jeho blízkého okolí.²⁰⁷ Denáry Boleslava II. nalezené v Olomouci bývají historicky spojovány s přemyslovským ovládnutím středoevropské části významné obchodní magistrály, která vycházela z kordóbského chalífátu a přes západní Evropu, Prahu, Olomouc, Krakov a Kyjev směřovala dále na východ.²⁰⁸ Pro Přemyslovce bylo obchodní podnikání spojené s touto cestou zdrojem obrovského bohatství. Doklad přemyslovského ovládnutí severní Moravy, kudy stezka procházela, bývá spatřován v existenci moravského biskupa zmiňovaného jedinkrát, a to v souvislosti s jeho účastí na církevním soudu konaném v dubnu 976 v Mohuči nad chrámovým kantorem Gozmarem. Tam byl moravský biskup přítomen spolu s dalšími třemi sufragány mohučského metropolity. Podřízenost moravského

²⁰⁶ Jiří LUKAS – Luboš POLANSKÝ, *Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 85.

²⁰⁷ Taťána KUČEROVSKÁ, *Moravské nálezy mincí z 10. a 11. století a jejich význam pro objasnění nejstarších dějin země*, in: *Nálezy mincí – významná součást sbírkových fondů našich muzeí*, Praha – Ostrava 1996, s. 19–22.

²⁰⁸ K olomouckým nálezům denárů Boleslava II.: srov.: Josef BLÁHA, *Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci*, in: *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999)*, Praha 2000, s. 188; Josef BLÁHA – Luboš POLANSKÝ, *Nález nové varianty denáru Boleslava II. typu ruka / poprsí ve Wurmově ulici 3 v Olomouci*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 147–150.

biskupa právě tomuto církevnímu hodnostáři je nejlépe vysvětlitelná právě přemyslovským mocenským zásahem na Moravě, neboť si až do té doby na toto území po církevní stránce činilo nárok arcibiskupství salcburské.²⁰⁹

Půdorysný plán hradiště Staré zámky v Brně-Líšni

Druhým moravským nalezištěm českých denárů ražených v 10. století je hradiště v poloze „Staré zámky“ u Líšně na Brněnsku a potom nedaleko ležící Velatice. Díky intenzivnímu archeologickému výzkumu je líšeňské hradiště poměrně dobře známo.²¹⁰ K jeho stavbě byla vyhlédnuta ostrožna ve tvaru protáhlého rovnoramenného trojúhelníka vymodelovaná v terénu krasovým potokem Říčkou a úzkou strží. S okolní krajinou je ostrožna spojena pouze úzkou šíjí. Již v pravěkém období byla tato plocha několikrát osídlena. Naši slovanští předkové tam někdy

²⁰⁹ Dušan TŘEŠTÍK, *Moravský biskup roku 976*, in: *Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník*, Brno 2003, s. 211–220.

²¹⁰ Výsledky archeologických výzkumů líšeňského hradiště publikoval v řadě studií Čeněk Staňa, který se pokusil i o historickou interpretaci těchto výsledků. Srovnej poslední nejdůležitější studie věnované této tématice: Čeněk STAŇA, *Velkomoravské hradiště Staré Zámky u Líšně. Stavební vývoj*, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 8, 1972, s. 109–171; TÝŽ, *Archäologische Erforschung mährischer Höhenburgwälle*, in: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa. Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung*, Brno 1966, s. 265–275; TÝŽ, *Pronikání Boleslava II.*, s. 197–208.

v průběhu 9. století vybudovali mohutně opevněné hradiště. Na jeho nejvyšším místě (na akropoli) postavili dvorec ohrazený palisádou. Na jeho ploše stály velké srubové stavby a snad i kostel. Hradiště tehdy bylo nepochybně mocenským centrem na dnešním Brněnsku. Po čase však potkala hradiště katastrofa. Velký požár zničil jeho zástavbu a poničil i část opevnění. Tato událost je spojována se zánikem velkomoravské říše na počátku 10. století.

Život na líšeňské ostrožně touto událostí však nezanikl a pokračoval – byť již s menší intenzitou – i po celé 10. století. Na nejvyšším místě někdejšího velkomoravského hradiště byla vybudována nová hradba, která zmenšila plochu původní akropole přibližně na polovinu. S touto fází opevnění je spojena stavba několika srubových příbytků. Do života hradiště však po čase opět zasáhly jakési boje, jejichž důsledkem byla destrukce opevnění i přilehlých staveb. Archeologové kladou tuto událost kamsi do poslední třetiny 10. století. Ani tehdy však lidé líšeňskou ostrožnu neopustili. Opevnění hradiště sice již neobnovili, ale na jeho ploše si postavili své příbytky. Jeden menší objekt byl dokonce postaven v místech rozvaleného opevnění a přilehlého zavaleného příkopu. Když přestala být tato stavba používána, dostal se do jejího zásypu výše popsáný denár. Z celkové nálezové situace je zřejmé, že se tak stalo až po určité době po zániku stavení při samovolném zaplňování objektu zeminou z jeho blízkého okolí. Někde tam se nejspíše jako ztrátová mince denár nalézal. O nálezových okolnostech denáru získaného na líšeňském hradišti již v roce 1890–1891 není nic známo. Totéž se týká i denáru nalezeného v nedalekých Velaticích.

Výskyt denárů na líšeňském hradišti i v jeho blízkém okolí je nepochybně odrazem určité historické situace. V této souvislosti je zapotřebí upozornit, že na líšeňském hradišti se sporadicky našly i zlomky keramických lahví nejspíše české provenience. Úvahy o tom, že se stejně jako Olomoucko i Brněnsko někdy ve druhé polovině 10. století dostalo do zájmové sféry Přemyslovců má nepochybně své opodstatnění. Brněnskem např. procházela jedna ze stezek, jež vycházela z Čech a po překročení Českomoravské vysočiny směřovala k jihovýchodu a dále do karpatské kotliny. O úzkých kontaktech pražských Přemyslovců s uherským prostředím svědčí např. tzv. chazarská korespondence, na jejímž zdárném doručení měl český kníže svůj podíl.²¹¹ V souvislosti s přemyslovským zásahem na jižní Moravě nutno

---

²¹¹ Andreas KAPLONY, *Routen, Anschlussrouten, Handelshorizonte im Brief von Hasdāy b. Šaprūt an den hazarischen König*, in: Ibrahim ibn Ya'qub at Turtushi: Christianity, Islam and Judaism

vzpomenout i některých údajů v listině bavorského vévody Jindřicha II., datované kamsi do let 985–991, která se při stanovení vlastnictví pasovského biskupství ve Východní marce zmiňuje též o moravské hranici kdesi u Štokravy (tam tuto hranici musel někdo mocensky prosadit) a potom o českých kolonistech usedlých u Perschlingu.²¹² Jistě není nutno v této souvislosti zvlášť připomínat často citovaný Metodějův slib daný při křtu knížeti Bořivoji, že se po přijetí křtu stane pánem pánů svých. Pokud Metodějovým slovům rozumíme tak, že se tato předpověď vztahuje i na Bořivojovy potomky a že již došlo k jejímu naplnění, potom by museli Přemyslovci ovládnout Moravu někdy před dobou sepsání Kristiánovy legendy, která Metodějova slova cituje.²¹³ Méně přesvědčivý je potom případný odkaz na Kosmovu větu o obsazení Prahy a Moravy polským Boleslavem Chrabrým, kde z uvedení hlavního přemyslovského sídla a Moravy v jedné větě se někdy usuzuje na jejich úzký vztah.²¹⁴

O přemyslovském zásahu na jižní Moravu současné historické bádání nepochybuje.²¹⁵ Otázkou však zůstává, kdy k němu došlo a zda je s ním možné spojovat destrukci mladšího opevnění na líšeňské akropoli. Archeologický materiál umožňuje zkázu tamější hradby pouze přibližně datovat kamsi do poslední třetiny či čtvrtiny desátého století.

I když archeologické i historické bádání hledá po zániku líšeňského objektu nové správní centrum Brněnska nejčastěji na území dnešního Starého Brna, dosavadní pouze příležitostný archeologický výzkum v těchto místech nepřinesl odpověď na otázku, kdy k jeho založení došlo.²¹⁶ Zatím také nevíme, jak situaci na Brněnsku ovlivnila polská nadvláda nad Moravou na počátku 11. století, která jinde na Moravě zanechala přesvědčivé stopy. Je ovšem nepochybné, že v polovině 11. století náleželo již Brno k předním přemyslovským moravským správním hradům.

Meet in East.Central Europe, c. 800–1300 A. D., Praha 1969, s. 140–168; Alexandr PUTÍK, *Notes on the name GBLYM in Hhasdai's letter to the Khaquan of Khazaria*, in: Ibrahim ibn Ya'qub at Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East.Central Europe, c. 800–1300 A. D., Praha 1969, s. 169–175; *Magnae Moraviae fontes historici III*, Brno 1969, s. 245, č. 112.

²¹² CDB I, č. 35, s. 41–42; *Magnae Moraviae fontes historici III*, Brno 1969, s. 94, č. 61.

²¹³ *Kristiánova legenda Život a umučení svatého Václava a jeho báby svatě Ludmily*, ed. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, Praha 1978, kap. 2, s. 18.

²¹⁴ KOSMAS I. 40, s. 75.

²¹⁵ Martin WIHODA, *Morava v 10. století*, in: České země v raném středověku, Praha 2006, s. 53–73; Jiří SLÁMA, *Přemyslovci a Morava*, Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 1991, s. 51–68.

²¹⁶ Dana ZAPLETALOVÁ, *Staré Brno a brněnská předlokační aglomerace*, Archeologické rozhledy 58, 2006, s. 759–771 (tam shrnuta i starší literatura k uvedenému tématu).

B. Jaromír, Oldřich a překonání krize po roce 1000

Mincovníctví českých knížat Jaromíra a Oldřicha spadá do doby politických a ekonomických změn následujících po krizovém období, které český stát zasáhlo okolo roku 1000.²¹⁷ Krizi ukončil nástup Oldřichova staršího bratra Jaromíra roku 1004 na český stolec. Jaromírova osmiletá vcelku poklidná vláda dala základ pro obnovu a nový rozvoj českého státu, tehdy omezeného pouze na území vlastních Čech. Nedílnou součástí ekonomiky země bylo i mincovnictví, jež za knížete Jaromíra nabývá nevídané šíře, ať již co do bohatosti ražeb, pestrosti obrazové náplně a různorodosti jejich vzorů, či do počtu fungujících mincoven. Počet typů Jaromírových denárů, jak se tehdejší mince nazývají,²¹⁸ v základní řadě dosahuje čísla osmnáct, což je, a to i přesto, že některé typy známe jen z unikátních kusů, na osm let vlády úctyhodné číslo.²¹⁹ Pro srovnání Jaromírův bratr Oldřich vládnoucí dvacet jedna let nechal vyrazit pouze dvanáct typů. Také široká škála vzorů pro obrazovou náplň těchto denárů je nezvyklá. Vedle starších českých motivů převzatých původně buď z bavorských a švábských denárů, jako je kříž a kaplice, nebo anglosaských mincí krále Elthelreda II., jako panovníkovo poprsí z boku,²²⁰ se na jeho mincích objevují nové motivy převzaté ze skandinávských a byzantských mincí – panovníkovo poprsí zepředu, pták a kříž na straně jedné a Kristovo poprsí a poprsí dvou panovníků na straně druhé.²²¹ Vůbec poprvé se také na Jaromírových

²¹⁷ Barbara KRZEMIENSKA, *Krize českého státu na přelomu tisíciletí*, Československý časopis historický 18, 1970, s. 497-532; TÁŽ, *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012-1034)*, Československý časopis historický 25, 1977, s. 246-272; Josef ŽEMLIČKA, *Expanse, krize a obnova Čech v letech 935 – 1055. K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě*, Český časopis historický 93, 1995, s. 205-222; TÝŽ, *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 33-51; *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II.*, usp. Luboš POLANSKÝ – Jiří SLÁMA – Dušan TŘEŠTÍK, Praha 2000, passim.

²¹⁸ Ivo PÁNEK - Čestmír HLADÍK: *Denár a hřivna v českých pramenech do roku 1222*, Numismatický sborník 10, 1968, s. 79-109.

²¹⁹ František CACH, *Mince českého knížete Jaromíra (1003-10012)*, Numismatický sborník 6, 1960, s. 41-60, tab. I-II. Mimo zde uvedených sedmnácti typů byl později popsán jeden nový (Jarmila HÁSKOVÁ, *K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra*, Numismatické listy 19, 1964, s. 97-105). Jaromírovi jsou přidělovány i dva další sporné, viz: Jaroslav ŠŮLA, *Neznámé denáry českého knížete Jaromíra*, Numismatické listy 3, 1979, s. 65-76; proti: Jarmila HÁSKOVÁ, *Neznámé denáry knížete Jaromíra?*, Numismatické listy 3, 1979, s. 77-78; Viz též níže v textu.

²²⁰ Informace o ethelredském typu shrnuji v práci L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 32-33.

²²¹ O vzorech pro české denáry obecně Jarmila HÁSKOVÁ, *Česká mince v době románské*, Cheb 1975; TÁŽ, *Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí*, Numismatické listy 35, 1980, s. 129-133; TÁŽ, *Skandinávské vlivy na české denáry*, Numismatické listy 45, 1990, s. 99-103.

mincích vyskytují jména svatého Václava a Ježíše Krista.²²² Zatímco s Václavovým jménem se však setkáváme jen na několika mincích v opise okolo kříže nebo kaplice, jméno Kristovo najdeme v opisech na téměř všech ražbách byzantských typů.²²³

Z této doby pochází dosud nepublikovaný nález denárů z roku 1970 v Hradci Králové, který obsahoval 412 mincí z širokého rozmezí vlád Boleslava II. až Oldřicha I.²²⁴ Zahrnoval také nové typy ražeb, které rozvířily debatu o přidělení a lokalizaci některých z nich a zároveň obnovil diskuzi nad jinými, taktéž spornými mincemi této doby. Těmto problémům se věnují následující dvě kapitoly, první přiřčení a lokalizaci jedné starší sporné ražby a druhá lokalizaci a chronologii ražeb knížete Oldřicha I.²²⁵

---

²²² Václav RYNEŠ – Jarmila HÁSKOVÁ, *K počátkům svatováclavského motivu na českých denárech*, Numismatické listy 22, 1967, s. 145-152; Jarmila HÁSKOVÁ, *K státní ideologii raně feudálních Čech*, Numismatické listy 29, 1974, s. 72.

²²³ Tak již E. FIALA, *České denáry*, s. 268-270.

²²⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, s. 12, č. 505.

²²⁵ Kapitola vychází z výsledků publikovaných v: Luboš POLANSKÝ, *Mince, mincovny a kníže Oldřich*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 126-149; TÝŽ: *Oldřich nebo Jaromír? Příspěvek k lokalizaci jedné sporné mince z počátku 11. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, vyd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Centrum mediévistických studií – Filosofía, Praha 2004, s. 133-144; Luboš POLANSKÝ – Michal MAŠEK, *Nález denáru s opisem CVRIM na Kourimi (okr. Kolín)*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 150-155; Luboš POLANSKÝ – Peter BAXA – Peter BISTÁK, *Hrobový nález denáru Oldřicha I. (1012-1033, 1034) v Kostol'anoch pod Tribečom (Slovensko). Příspěvek k česko-uherským kontaktům na přelomu 10. a 11. století*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 304-309.

B1. Oldřich či Jaromír aneb Kouřim či Chrudim?

Denár, o jehož přesné určení se vedou již přes jedno století dlouhé spory, nese na jedné straně panovníkovo poprsí zprava (anglosaského, tzv. ethelredského typu²²⁶), před kterým je umístěno ležaté R, a na druhé straně pak poprsí Kristovo zpředu (byzantského typu²²⁷), jenž je po obou stranách taktéž doplněno ležatými písmeny R.²²⁸ Dle obrazu i opisů lze tento typ (Cach 269) rozdělit na čtyři základní varianty, a to na varianty s oblou nebo hranatou svatozáří za hlavou Kristovou a varianty taktéž s oblou či hranatou svatozáří navíc však s ležatým písmenem R i za panovníkovým poprsím. Dvě posledně jmenované varianty mají zcela odlišné opisy, které prozatím, díky tomu, že jsou známy pouze ze zlomků, nedovedeme dešifrovat.²²⁹ První dvě varianty mají opisy velice podobné. V množství známých razidel se sice vyskytují drobné odchylky spočívající v jině umístěných oddělovacích znaménkách (různě uspořádané tečky) či ojediněle přidaného nebo chybějícího písmene, na většině z nich jsou však uvedeny tyto opisy: $\overline{\text{IRVIDIMRDLU}}$ / ICVRMHIRDLU na variantě s oblou svatozáří²³⁰ a $\overline{\text{IRVDIMRDLU}}$ / CRVDMHIRDLU na variantě s hranatou svatozáří,²³¹ nebo čtou-li se proti směru hodinových ručiček: $\text{ULDRMIDIVR}\overline{\text{I}}$ / ULDRIHMRVCI a $\text{ULDRMIDVR}\overline{\text{I}}$ / ULDRIHMDVRC .²³²

²²⁶ Ethelredský typ českých denárů (panovníkovo poprsí/boží ruka) razili Boleslav II., jeho žena Emma regina a Soběslav, syn Slavníka, přibližně v první polovině 90. let 10. století podle vzoru mincí anglosaského krále Ethelreda II. (979-1016). Z nich pak bylo převzato panovníkovo poprsí na tento typ mince. Dosavadní názory na ethelredský typ shrnují v: L. POLANSKÝ, *Pře*, s. 15-20.

²²⁷ Poprsí Kristovo zpředu bylo na české mince převzato z byzantských mincí, na kterých je častým motivem. Blíže o tom Gustav SKALSKÝ, *České mince a pečeti 11. a 12. století*, Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 1, 1938, č. 1, s. 5-6.

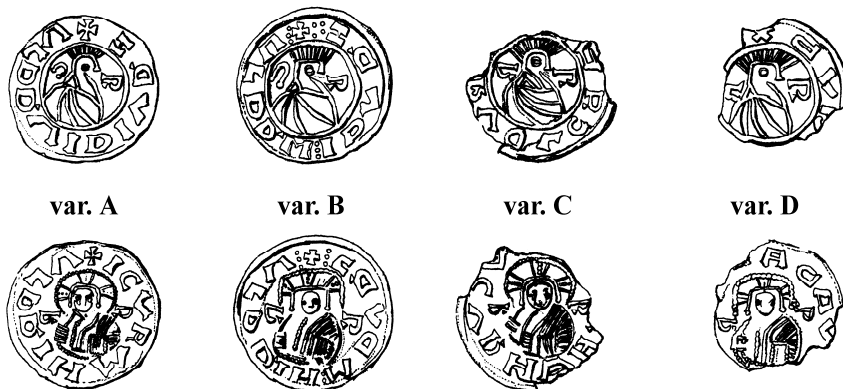
²²⁸ Václav HANKA, *Popsání i vyobrazení českých mincí*, Památky archaeologické a místopisné 2, 1857, s. 229-230, tab. IX/9-22; E. FIALA, *České denáry*, s. 272-275, č. 497-512, tab. VII/1-2; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, s. 40, č. 269; J. ŠMERDA, *Denáry*, s. 68-69, č. 117a a 117b.

²²⁹ Viz V. HANKA, *Popsání*, tab. IX/12 a 22.

²³⁰ V. HANKA, *Popsání*, tab. IX/9-11; E. FIALA, *České denáry*, tab. VII/2; J. ŠMERDA, *Denáry*, č. 117a.

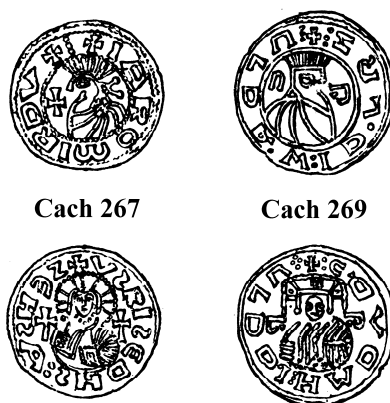
²³¹ V. HANKA, *Popsání*, tab. IX/13-21; E. FIALA, *České denáry*, tab. VII/1; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 269; J. ŠMERDA, *Denáry*, č. 117b.

²³² V podstatě stejné opisy na všech razidlech těchto variant znamenají, že se nejedná o náhodně se vytvářející koruptelu díky nepozornosti řezačů želez, ale že tyto opisy byly raženy téměř vždy pečlivě.

Varianty denáru typu Cach 269

Zprvu numismatici logicky na základě části popisu nesoucí jméno ULDRIH přidělily tyto mince knížeti Oldřichovi.²³³ Teprve Katz zdůraznil, že se tato mince svým provedením a nálezy hlásí do doby Jaromírovy.²³⁴ Konkrétně se tomuto typu věnoval pouze Kudrna, který shrnul dosavadní názory a snažil se všemožně prokázat, že jde o minci Jaromírovy. Zpochybnil čtení dosavadní opisů a za pomoci úprav písmen a jejich zpřeházení na nich četl jméno Jaromírovo.²³⁵ Snažil se tak smířit rozpor, že tato mince patřící evidentně době vlády Jaromíra nese Oldřichovo jméno.²³⁶ Cach již pak přímo tento denár považuje za variantu jiné Jaromírovy mince (Cach 267), která má oproti našemu denáru pouze místo ležatých písmen R křížky a jasně vyražené opisy se jménem Jaromír.²³⁷

Denáry Cach 267 a 269

²³³ V. HANKA, *Popsání*, s. 229-230; E. FIALA, *České denáry*, s. 273, klade je ale k roku 1004; Josef SMOLÍK, *Nález českých denárů a jejich rozbor*, Památky archaeologické a místopisné 12, 1884, s. 486, pozn. 4, nevylučuje však, že by na některých mincích mohlo být vyraženo jméno Jaromíra.

²³⁴ Viktor KATZ, *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937, s. 32.

²³⁵ Otakar KUDRNA, *Denáry vévody Jaromíra připisované Oldřichovi*, Netolice 1948, 8 s.

²³⁶ Zajímavý je tu vývoj čtení opisu: čitelné jméno Oldřich – známky Jaromírova jména – koruptela Jaromírova jména.

²³⁷ F. CACH, *Mince*, s. 53-54; F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 267.

Přes určité společné znaky nesporně řadící denár Cach 269 mezi ražby doby Jaromírovy vlády se však zároveň od ostatních Jaromírových mincí přeci jen podstatně liší. Je vyražen na nezvykle tenkém a o něco větším střížku.²³⁸ I obrazová náplň pozměněná oproti svému pravděpodobnému vzoru (Cach 267) zaměněním doprovodných znaků je provedena vlastním originálním způsobem. Tuto minci, jak se naprostá většina numismatiků díky její specifické fabrice shoduje, nelze klást do žádné doposud známé české mincovny.²³⁹ Uvažovalo se tak pouze obecně o možnosti ražby v některé zahraniční mincovně,²⁴⁰ či se předpokládala existence neznámé mincovny domácí.²⁴¹ Jediným, kdo se ji pokusil blíže lokalizovat, byl Šůla. Na základě čtení části opisu na variantě s oblou svatozáří (ICVRM = CVRIM) ji přiřadil k mincím s opisem CVRIM.²⁴² Ty přes jejich opis, považovaný za označení kouřimské mincovny, kladl do Plzně.²⁴³ Tuto lokalizaci oprávněně odmítla Hásková.²⁴⁴ Avšak ani Šůlovo samotné přiřazení mincí s opisy ICVRM k mincím s opisem CVRIM, ať již pocházejících z plzeňské nebo kouřimské mincovny, není pravděpodobné. Na obou denárech je sice použit stejný motiv – poprsí Kristovo zepředu, ale způsob jeho ztvárnění i provedení je zjevně odlišný. Je proto jen stěží možné uvažovat o tom, že by vznikly v té samé mincovně a navíc dokonce přibližně ve stejné době.

Denáry typu Cach 269 jsou považovány za tzv. obchodní mince, tedy mince které byly raženy v hojném počtu a používaly se především v obchodu s Pobaltím.²⁴⁵ O početnosti jejich ražby svědčí větší počet známých razidel. Nálezy zase dokládají

²³⁸ E. FIALA, *České denáry*, s. 273; F. CACH, *Mince*, s. 53-54.

²³⁹ Z této doby známe mincovny Praha, Vyšehrad, Plzeň, Kouřim. O mincovnách Eduard FIALA, *Staré mincovny. Kouřim, Libice, Malín, Vratslav a Mělník*, Věstník Numismatické společnosti československé, Praha 1921; Jarmila HÁSKOVÁ, *K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra*, Numismatické listy 19, 1964, s. 97-105; Bedřich SVOBODA, *Jaromírovy kouřimské ražby*, Numismatické listy 23, 1968, s. 137-143; Jarmila HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie 29, 1975.

²⁴⁰ E. FIALA, *České denáry*, s. 273; F. CACH, *Mince*, s. 53-54. Fialovu domněnku, že mince byly raženy v dobách válek za osvobození Čech roku 1004 v některé zahraniční mincovně, je možné téměř jistě vyloučit i z důvodu, že by předpokládala při tak velkém počtu ražeb (mince jsou proto považovány za mince obchodní, viz níže) dostatečný přísun suroviny a prostředků pro jejich ražbu, kterými v exilu Oldřich mohl sotva disponovat. Díky své evidentně české fabrice, počtu ražeb a jejich stabilnímu provedení je nelze považovat ani za zahraniční napodobeniny, jak míní Cach.

²⁴¹ V. KATZ, *Úvahy*, s. 32-3; O. KUDRNA, *Denáry*, s. 6.

²⁴² F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1026-27.

²⁴³ Jaroslav ŠŮLA, *Neznámé denáry českého knížete Jaromíra*, Numismatické listy 3, 1979, s. 73-74.

²⁴⁴ Jarmila HÁSKOVÁ, *Neznámé denáry knížete Jaromíra?*, Numismatické listy 3, 1979, s. 77-78.

²⁴⁵ F. CACH, *Mince*, s. 53; J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 73.

jejich výskyt na zahraničních trzích. Známe jediný nález z Čech na Starém Plzenci, čtyři z dnešního území Polska a tři ze Švédska.²⁴⁶

Kde a kým tedy mohl být tento typ vyražen? Odpověď je třeba hledat především v opisech tohoto denáru, které nikdo nepodrobil hlubšímu rozboru.²⁴⁷ Znamky Jaromírova jména, resp. tří písmen, jež jsou jinak součástí jeho jména, byly viděny na jedné z variant v opise ULDRMIRVDZ. Tuto variantu opisu však čteme pouze na Kiliánově falzu vyřazeném z Hankova soupisu již Fialou a paradoxně i na minci, kterou Fiala uvádí jako denár z Lisówku, ačkoli ve vlastním popisu nálezu tato varianta uvedena vůbec není.²⁴⁸ Tento opis tak na žádném známém denáru nefiguruje. Aby Kudrna docílil kýženého čtení, opravuje a nahrazuje několik písmen v opise ICVRMHIDDLV za jiná a poté je ještě přehazuje, čímž docílí čtení IAROHMIRVCI. Tímto způsobem bychom však na mincích mohli hledat i jiná jména a číst tam opravdu cokoli.²⁴⁹

Udivuje, že až na Hanku nebral nikdo ve čtení opisů ohled na rozdělovací znaménka. Na variantě B totiž vykazují poměrně ustálené užití a jsou vyraženy převážně mezi těmito písmeny: +:IRVDI:MRDLU: / +:CRVDM:HIRDLU:.²⁵⁰ Domnívám se proto, že zde mají své oprávnění. Opisy na českých denárech jsou psány různými způsoby. Nejčastěji dochází k převrácení písmen o 180 stupňů či k jejich zrcadlovému vyražení. Výjimečně se vyskytují i opisy s texty vyraženými od určitého rozdělovacího znaménka běžící proti sobě.²⁵¹ Stejným způsobem lze podle mého názoru číst i opisy na popisovaných denárech, tedy od vrcholového křížku vždy shora dolů po obou stranách až k rozdělovacímu znaménku, tj. k trojtečce, s jednou výjimkou, kdy je tato o písmenko posunuta.²⁵² Tím získáme texty :ULDR a

²⁴⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, domácí nález ze Starého Plzně (č. 46), čtyři polské nálezy z Bierzglowa (č. 61), Lisówku (č. 102), Maniówa (č. 105), Oleśnice (č. 120) a tři švédské – dva z ostrova Gotland z Garde (I., č. 544) a Lingsarve (č. 581) a jeden ze Stige (č. 614).

²⁴⁷ Kromě Kudrny (O. KUDRNA, *Denáry*, 8 s.), jenž se však cíleně snažil přečíst v opise Jaromírovo jméno.

²⁴⁸ Emil BAHRFELDT, *Der Silberfund von Leissower Mühle*, Berlin 1896, s. 15, č. 91 uvádí jediný kus s opisem :ULORM:ID·VDZ.:, E. FIALA, *České denáry*, s. 273-274, č. 497b a 508b, dva.

²⁴⁹ O. KUDRNA, *Denáry*, s. 4.

²⁵⁰ V přepisu na místech rozdělovacích znamének používám nejčastěji užitou trojtečku. Ve skutečnosti jsou na téměř každém razidle varianty B alespoň v jednom případě použita místo trojtečky jiná znaménka, resp. různě uspořádané jedna, dvě, tři nebo i čtyři tečky, či výjimečně žádná. Ojedinelé se vyskytují i další tečky na jiných místech opisů.

²⁵¹ Jako na denáru knížete Jaromíra F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 238 a 239 s opisy +IAROMIRAGARP a :PRAGVDRIMORAI.

²⁵² O „pohyblivosti“ trojtečky a tedy o tom, že ne vždy se musí nacházet na správném místě, svědčí denáry V. HANKA, *Popsání*, tab. IX/19, kde je na líci posunuta o písmenko zpět, a E. FIALA, *České denáry*, tab. VII/1 = F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 269, kde je na rubu přesunuta o

ⱿRUDI:M / ⱿULDRIH: a ⱿCRVDM:, jež lze interpretovat jako jméno Oldřich VLDR, resp. VLDRIH,²⁵³ a jméno mincovny HRVDIM, resp. CRVDM.²⁵⁴ Takto čtený opis dovoluje vyslovit teorii o existenci mincovny Chrudim.²⁵⁵

Nejstarší datovanou zmínkou o Chrudimi je tzv. zakládací listina Boleslava II. pro břevnovský klášter hlásící se k 14. lednu 993 zachovaná v opisu ze 13. století.²⁵⁶ Bývá pokládána za falsum. Je však možné, že část obsahu listiny, ve které panovník přiděluje klášteru výnosy z tržních a soudních poplatků ze Slaného, Plzně, Litoměřic, Kouřimi a Chrudimi, mohla vzniknout v době blízké datu svého proklamovaného vzniku.²⁵⁷ Hradiště Chrudim bylo již od svého vzniku v 9. století významným střediskem jižní části východních Čech. Nepochybně tu těžilo ze své strategické polohy na tzv. Trstenické stezce, která se v 10. století stala součástí velké transevropské obchodní magistrály vedoucí ze Španělska přes Prahu, Olomouc, Krakov a Kyjev dále na východ. Touto cestou proudilo na přelomu tisíciletí veliké množství zboží, především však otroci určení pro islámský svět. Obchod s nimi, soustředěný do hlavních knížecích středisek – Prahy a Krakova, přinášel ohromné

---

písmenko dopředu. Na význam rozdělovacích znamének upozornila již J. HÁSKOVÁ, *Slavíkovci v historické výpovědi svých mincí*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 227.

²⁵³ Námitka pro čtení opisu ve smyslu Oldřich, že na žádném dalším denáru není jeho jméno uváděno v německém znění, nýbrž vždy v latinské podobě (O. KUDRNA, *Denáry*, s. 4), není opodstatněná, řadíme-li tuto minci dle ikonografie do doby Jaromírovy vlády, tedy do doby „úředlné“ vlády Oldřichovy. Je-li opis čitelný tak, jak byl vyražen či jen s nepatrnými úpravami, na téměř všech známých exemplářích, není jej možné upravovat, resp. přehazovat písmenka, tak, aby se dosáhlo jiného výsledku, jak činí Kudrna.

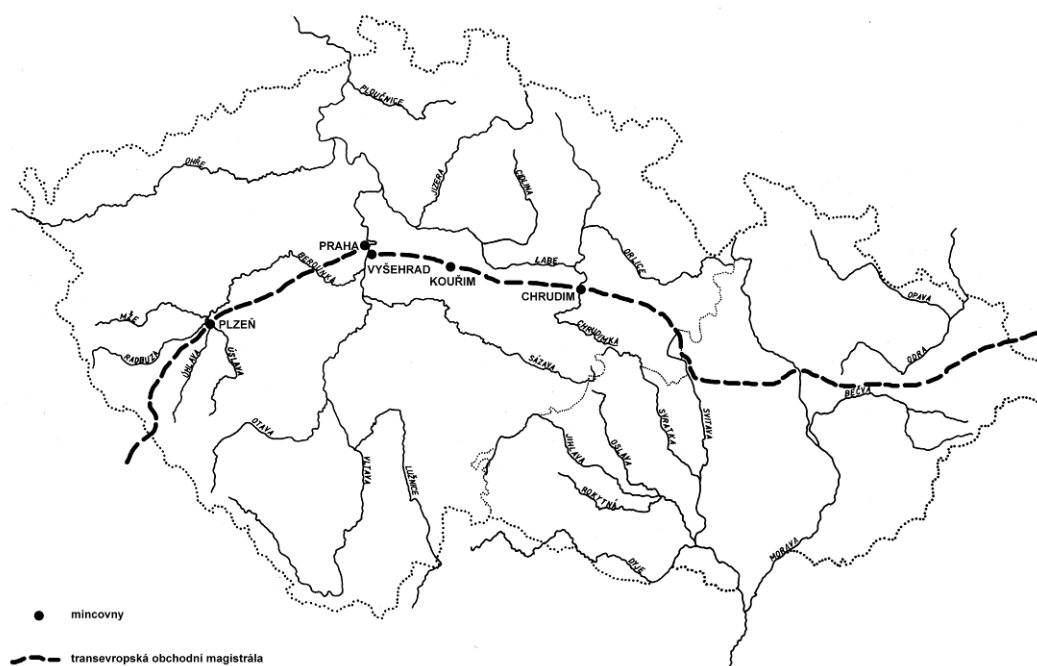
²⁵⁴ Písmeno Ɀ v opise ⱿRUDI:M lze interpretovat několika způsoby. Nejčastěji se čte jako písmeno Z obzvláště, má-li střední příčku nepatrně na šikmo. S kolmou příčkou jej lze interpretovat i jako ležaté písmeno H. Převrácení a pokládání písmen v opisech i obrazech denárů je běžný jev. V neposlední řadě jej lze považovat i za koruptelu písmena C vzniklou přibližně způsobem, jenž lze částečně pozorovat i v opisech na opačné straně tohoto typu mince: Ɀ – Ɀ – Ɀ – Ɀ – Ɀ. K písmenům na denárech a ke čtení opisů viz např. E. FIALA, *České denáry*, s. 89-90. Jméno Chrudimi se vyskytuje v písemných pramenech v různých verzích. Např.: Hrvdim, Hrudimi, Grudim, Chrudimi, Hrudimensis – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, ed. G. FRIEDRICH, Praha 1907, (dále jen CDB I.), č. 111, s. 113, č. 375, s. 349 a č. 387, s. 375; *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.*, ed. G. FRIEDRICH, Praha 1912, (dále jen CDB II.), č. 112, s. 107 a č. 229, s. 216; Hrudim, Chrudim, Hrudin, Chrudym – KOSMAS II.13, s. 101; Hrudim, Grudim, Grudym – KOSMAS II.15, s. 105; Chrudimenses, Crudimenses – *Kanovník Vyšehradský*, ed. Josef EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II.*, Praha 1874, s. 217.

²⁵⁵ O Chrudimi Jan FROLÍK, *K počátkům Chrudimi*, Archeologické rozhledy 35, 1983, s. 517-539; TÝŽ, *Chrudim v 11. a 12. století*, in: *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI – XII wieku w Europie Środkowo – Wschodniej*, Wrocław 1993, s. 219-233; Jan FROLÍK – Jiří SIGL, *Chrudimsko v raném středověku. Vývoj osídlení a jeho proměny*, Hradec Králové 1995; TÍŽ, *Chrudim v pravěku a středověku. Obrazy každodenního života*, Chrudim 1998.

²⁵⁶ CDB I., č. 375, s. 349.

²⁵⁷ Jiří PRAŽÁK, *Privilegium pervestutum Boleslai*, in: *Milénium břevnovského kláštera (993-1993)*. Sborník statí o jeho významu a postavení v dějinách, red. Ivan Hlaváček – Marie Bláhová, Praha 1993, s. 13-24.

zisky.²⁵⁸ Svůj podíl na tomto bohatství si však nepochybně vybírala i ostatní tržiště umístěná na této cestě. Na počátku 11. století došlo, jak dokládají archeologické výzkumy, k určitému přelomu ve vývoji hradiště.²⁵⁹ Chrudim se stává součástí průběžně budovaného systému státní správy, tzv. hradské organizace, zajišťující bezprostřední ovládnutí území Čech vládnoucími Přemyslovci.²⁶⁰ Impulsem k přebudování hradiště v této době mohla být i skutečnost, že se Chrudim stala po ztrátě východních území včetně Moravy exponovaným místem v pohraničí a že tak bylo potřeba nově zajistit a chránit tuto oblast. O významu této lokality svědčí i zpráva v Kosmově kronice položené k roku 1055, kdy zde nejprve umírá kníže Břetislav I. a následně sem jeho syn a nový kníže Spytihněv II. svolává „Moravany“,²⁶¹ a listina Soběslava I. pro vyšehradskou kapitolu hlásící se k roku 1130, která vyjmenovává celou řadu civitates a provincií, jejichž výčet bývá považován za více či méně úplný seznam správních center Čech.²⁶²

Mincovny razící v době vlády knížete Jaromíra

a trasa transevropské obchodní magistrály vedoucí přes české území

²⁵⁸ D. TŘEŠTÍK, „Veliké město“, s. 49-70.

²⁵⁹ J. FROLÍK, *K počátkům Chrudimi*, s. 533-534; J. FROLÍK – J. SIGL, *Chrudim*, s. 21-25.

²⁶⁰ Jiří SLÁMA, *Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu*, Praehistorica XI, Praha 1986, s. 50-56; Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997, s. 175-187.

²⁶¹ KOSMAS II.13, s. 101 – jedná se o vůbec první nezpochybnovanou písemnou zmínku o Chrudimi, a KOSMAS II.15, s. 105 – „Moravané“ se však dostavili pouze ke strážné bráně na Hrutovských polích, za což byly posléze krutě potrestáni. Patrně odmítli překročit hranici Moravy a vstoupit na území Čech.

²⁶² J. ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 179.

Opisy na denárech 10. a počátku 11. století nám dokládají existenci mincoven Praha, Vyšehrad, Mělník, Libice, Malín, Kouřim a Plzeň.²⁶³ Nejproduktivnější a hlavní „vládní“ mincovnou razící po celé období byla Praha. Vedle ní fungují na přelomu 80. a 90. let 10. století mincovny na Libici a v Malíně, ve kterých do roku 995 razí své mince Soběslav, syn Slavníka. V průběhu 90. let, pravděpodobně do roku 999, je činná i mincovna manželky Boleslava II. kněžny Emmy reginy Mělník.²⁶⁴ Krizové období okolo roku 1000 tak vedle Prahy přežila pouze druhá „vládní“ mincovna na Vyšehradě fungující od 90. let 10. století. Nový růst počtu mincoven nastal v době vlády knížete Jaromíra, k Praze a Vyšehradu přibývá Kouřim a Plzeň. Vznik těchto mincoven je pravděpodobně důsledkem nejen opětovného nárůstu zahraničního obchodu, ale v této době již i pronikání mince mezi širší vrstvy obyvatelstva a jejich potřebou v místech významných tržišť. Všechny mincovny funkční v době vlády Jaromíra se nacházejí právě na takovýchto lokalitách. A nejenom to všechny jsou také umístěny na již zmíněné transevropské magistrále probíhající přes české území po trase Plzeň – Praha – Vyšehrad – Kouřim – Chrudim. Založení mincovny na Chrudimi v písemně i archeologicky doložené významné lokalitě se správní, vojenskou a obchodní funkcí tak přirozeně zapadá do vývoje mincovnictví za knížete Jaromíra. Pohyb, který nastal v oblasti mincovnictví v době jeho vlády – vznik mincoven, velké množství typů ražeb a vůbec mincí celkově – dokládá péči, kterou tento panovník věnoval hospodářské obnově krizí a válkou postižené země.

Jak ovšem interpretovat jméno Oldřich na těchto „chrudimských“ mincích? Máme dvě možnosti. První, o které kupodivu ještě nikdo neuvažoval, je interpretace opisu ULDRIH jako jména chrudimského mincmistra. Jména mincmistrů máme doložena na několika soudobých Jaromírových mincích, mimo jiné i na samotném vzoru pro chrudimské denáry – na typu Cach 267, kde je také čten opis s uvedením jména mincmistra (Zensa) a mincovny (Vyšehrad).²⁶⁵ Proti však stojí argument, že by jen stěží bylo možné předpokládat situaci, kdy by na žádném z vcelku hojných variant denárů považovaných za obchodní mince nebylo uvedeno jméno knížete.

Historické souvislosti však nabízejí i jiný výklad, a to v podstatě nejstarší interpretaci tohoto opisu jako jména knížete Oldřicha. Fiala uvažoval o možnosti

---

²⁶³ Viz pozn. 239.

²⁶⁴ K době ražby mělnické mincovny L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 31-33.

²⁶⁵ J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 121.

ražby tohoto knížete před rokem 1004, tedy v době společného exilu Jaromíra a Oldřicha.²⁶⁶ To však není možné. Mince se svým typem, vazbami na ostatní denáry a v neposlední řadě nálezy bezpečně hlásí do druhé poloviny vlády knížete Jaromíra. O osudech knížete Oldřicha v této době nemáme bohužel žádné zprávy. Někteří historici se domnívají, že nadále setrval v exilu, druzí mu přidělují hypotetický úděl na Žatecku.²⁶⁷ Opírají se přitom o Dalimilovo líčení setkání Oldřicha s Boženou, které lokalizoval k Postoloprťům a ke kterému muselo dojít před rokem 1012.²⁶⁸ Existenci žateckého údělu kvůli tomu však není třeba předpokládat. Na druhou stranu Oldřich mohl být jak v Čechách, tak v zahraničí, a s Boženou se také mohl setkat „kdekoli a kdykoli“ tedy, jak píše Kosmas, „jednoho dne, vrací se skrze selskou ves z lovu“.²⁶⁹ Ke zplazení Břetislava tak mohlo dojít, jak nasvědčují další související historické události, buď před rokem 1002 nebo nejpozději brzy po roce 1004.²⁷⁰

Mince samotná by tak mohla být, pokud přijmeme interpretaci části opisu jako jména knížete Oldřicha, jedinečným dokladem toho, že v letech 1004 až 1012, tedy v době Jaromírovy vlády, pobýval jeho bratr v Čechách. Je tu třeba upozornit na jeden z mnoha mýtů české historie, a to odvěké nepřátelství bratrů Jaromíra a Oldřicha.²⁷¹ Prameny naznačují alespoň z počátku pravý opak. Oba dva rodní bratři sdíleli po značnou část svého života stejný osud. Společně měli být zneškodnění,

²⁶⁶ E. FIALA, *České denáry*, s. 273, předpokládal však ražbu zahraniční, což je ovšem obzvláště u této mince nereálné, viz výše pozn. č. 16.

²⁶⁷ Hypotézu o Oldřichově žateckém údělu uvádí již František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I.1*, Praha 1928, s. 213 a 223; opatrně i Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I. 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912, s. 701. Současní historici ji převážně považují za dostatečně nepodloženou, či dokonce nepřijatelnou, tak Barbara KRZEMIENSKA, *Krize*, s. 524, pozn. 106.

²⁶⁸ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I. Vydání textu a veškerého textového materiálu*, k vydání připravili J. DAŇHELKA – K. HÁDEK – B. HAVRÁNEK – N. KVÍTOVÁ, Praha 1988, kap. 42, s. 493. Před rokem 1012, tedy před nástupem Oldřicha na trůn, k němu mělo dojít pro to, že roku 1021 unáší Břetislav svou nastávající manželku Jitku z kláštera a prchá s ní na Moravu, kterou mu svěřil do správy jeho otec. Nemohl být tedy tehdy nezletilý, tj. mladší čtrnácti let, ani ne již dlouho dospělý, když o něm Kosmas píše, že mezitím přešel „z dětského věku v jinošský“. KOSMAS I.40, s. 73. Český překlad dle *Kosmova Kronika česká*, přel. K. HRDINA – M. BLÁHOVÁ, Praha 1975. Ke zplazení Břetislava tak mohlo dojít, jak nasvědčují další související historické události, buď před rokem 1002, kdy byli Jaromír a Oldřich vyhnáni ze země (DĚTMAR V.23, s. 282-283) nebo nejpozději brzy po roce 1004, kdy Jaromír nastoupil na trůn (DĚTMAR VI.12, s. 330-333).

²⁶⁹ KOSMAS I. 36, s. 60.

²⁷⁰ Správnou chronologii událostí těchto let má jejich současník kronikář Dětmár. Jaromír a Oldřich byli vyhnáni ze země před rokem 1002 (DĚTMAR V.23, s. 282-283) a Jaromír nastoupil na trůn roku 1004 (DĚTMAR VI.12, s. 330-333). Viz též pozn. 8.

²⁷¹ To je pozdějšího data. Pravděpodobně souvisí až se sesazením Jaromíra Oldřichem roku 1012. Tedy ne jak mají V. NOVOTNÝ, *České dějiny*, s. 705 a Barbara KRZEMIENSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999, *passim*.

společně proto spolu s matkou prchají před svým nevlastním bratrem Boleslavem III. ze země,²⁷² aby se po smrti Vladivoje nakrátko vrátili a byli opět spolu vyhnáni za hranice. Poté, pomineme-li Kosmovo zmatené líčení událostí, o Oldřichovi až do roku 1012 neslyšíme. Oldřichův pobyt v Čechách v této době proto nelze v žádném případě vyloučit, spíše naopak. Oldřich byl vzhledem k tomu, že byl Jaromír vykastrován a ztratil tak naději na vlastní potomky, jeho jediným možným nástupcem, a neměl tedy důvod být zprvu jeho protivníkem. Je proto možné, ba přímo pravděpodobné, že se Oldřich spolupodílel na Jaromírově vládě ať již formou údelu, jak ho známe z pozdější doby (moravské údely), nebo jakéhosi zaopatření v určitém hradském okrsku, jak jej pro změnu známe z doby dřívější (Budeč, Tetín, Boleslav, Mělník, apod.). Také způsob, jakým byl Jaromír sesazen, nasvědčuje spíše domácímu převratu, než akci vedené ze zahraničí.²⁷³ Důvodem tu mohla být, z mnoha dalších případů známá, netrpělivost následníka trůnu a jeho družiny.

Nejenom pro Oldřichův údel, ale také pro jeho „údelné“ mincování lze hledat oporu v dřívějších dobách. Vzorem pro Oldřichovo mincování v Chrudimi tak mohly být především mince jeho nevlastní matky, manželky Boleslava II. kněžny Emmy reginy ražené v 90. letech 10. století na Mělníku nebo i mince Slavníkova syna Soběslava, jehož lze, považujeme-li ho za Přemyslovce, nazvat libicko-malínským „údelníkem“. Na obou denárech, stejně jako na chrudimských mincích Oldřicha, není uvedeno jméno vládnoucího knížete. Všechny tři ražby tak společně nabourávají teorii o výlučném mincovním právu českého panovníka. Existenci tohoto práva však nelze na jejich základě jednoznačně odmítat.²⁷⁴ Ve světle těchto případů a s přihlédnutím i k pozdějším ražbám nepanujících Přemyslovců by spíše bylo možné uvažovat o existenci dynastického práva k mincovnímu regálu.

Přijmeme-li výklad celého opisu ve smyslu denáru knížete Oldřicha vyraženého v mincovně Chrudim a to v době vlády knížete Jaromíra, nemůžeme pominout možnost lokalizovat Oldřichův „údel“ do východních Čech,²⁷⁵ resp. do Chrudimi. S touto interpretací mimo jiné koresponduje i archeologií postižitelná změna hradiště v této době. Příchod knížete Oldřicha, přebudování Chrudimi, vznik

---

²⁷² DĚTMAR V.23, s. 282-283. Zcela běžná praxe v tomto období. Nový panovník se snaží zbavit svých bratrů i dalších případných konkurentů buď jejich vyhnáním ze země nebo přímo jejich likvidací (kastrace, oslepení, smrt).

²⁷³ DĚTMAR VI. 71, s. 412-413.

²⁷⁴ Tak Zdeněk PETRÁŇ, *První české mince*, Praha 1998, s. 171.

²⁷⁵ Rostislav NOVÝ, *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972, s. 41, klade Oldřichův údel na Kouřimsko, aniž by to však jakkoli zdůvodnil.

mincovny, to vše lze dát do přímé souvislosti s potřebou ochránit tuto lokalitu, jenž se doposud nacházela v hlubokém vnitrozemí přemyslovského státu a jenž se téměř ze dne na den stala důležitou součástí obranného systému pohraničních hradišť v tomto případě chránící vlastní Čechy od polské Moravy.

B2. Organizace mincovnictví za knížete Oldřicha

Když Oldřich roku 1012 vypudil svého staršího bratra ze země a usedl na český stolec, razilo v Čechách mince několik mincoven. V pražské mincovně razil Jaromír zcela nový typ českých denárů, na jehož líci čteme v obrazovém poli dvourádkový nápis PRA/GA, v opise pak IAROMIR DVX, a na rubu vidíme žehnající ruku boží s opisem DEXTERA DEI (pravice boží).²⁷⁶ Na tento typ Oldřich bezprostředně navázal. Změnil pouze jméno knížete v opise na líci na ODALRICVS DVX (typ I.).²⁷⁷

V dějinách českých denárů je tento typ zlomovou ražbou mezi dvěma obdobími. V 10. a 11. století se běžně v opisech na mincích objevují jména mincoven, ve kterých byly mince raženy. Známe tak mincovny Praha, Vyšehrad, Malín, Libice, Mělník, Kouřim a Plzeň. S většinou z nich se v opisech naposledy setkáváme na mincích Jaromírových.²⁷⁸ Zmíněný typ s nápisem místo obrazu je svým způsobem výjimečný. Na českých denárech se s nápisovými denáry setkáváme ve třech případech. Zde s nápisem PRA/GA nahrazujícím pouze obraz a i nadále doplněný opisem, na dvou z dalších typů knížete Oldřicha se stylizovaným nápisem SCS/WENCEZ/LAVS nahrazujícím jak obraz tak i opis²⁷⁹ a poté až na

²⁷⁶ Opisy a nápisy jsou dále v článku přepisovány, co nejvěrněji, dle možností textového editoru. Některé znaky jsou zde proto přepsány podle toho, jak jsou obecně interpretovány, nebo jsou nahrazeny znakem, který se, co nejvíce, blíží originálu.

²⁷⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 281 a 282.

²⁷⁸ Tak u Vyšehradu, Kouřimi a Plzně. Přitom u posledních dvou jmenovaných je to zároveň poprvé a naposledy. Malín a Libice razily pouze do roku 995, kdy byli vyvražďeni Slavníkovci. Mělník byla mincovna kněžny Emmy reginy a její činnost končí nejpozději roku 1006, kdy Emma umírá, spíše však již roku 999, kdy zemřel její manžel Boleslav II. L. POLANSKÝ, *Spory*, s. 31.

²⁷⁹ Typ III. a IV; F. CACH, *Nejstarší české mince I.* 285, 286, 291, 292.

pravděpodobně korunovační ražbě knížete a krále Vladislava I. (II.) a jeho ženy Judity zobrazující pouze nápisy REX/VVLAD/IZLA/VS· na líci a IV/DITA/REGI/NA· na rubu.²⁸⁰ Je otázkou, má-li nápis PRAGA na prvním z uvedených denárů význam pojmenování mincovny či nikoli.²⁸¹ Ať tak či onak mince sama byla s největší pravděpodobností, tedy nejen pro nápis samotný, vyražena v Praze. Na všech ostatních ražbách denárového období se již jména míst, kde byly mince raženy, až na jedinou výjimku, neobjevují.

Se jménem Prahy se naposledy setkáváme hned na následujících dvou typech Oldřichových mincí, nikoli však ve významu označení mincovny, ale jako součást proklamativního opisu ODALRICVS DVX / REGNET IN PRAGA SANCTA (kníže Oldřich / vládne ve svaté Praze).²⁸² První typ, na kterém je opis vyražen, má na líci poprsí panovníkovo skandinávského typu a na rubu rovnoramenný kříž, v jehož úhlech se nacházejí kroužek – tři body – kroužek – tři hřeby (typ II., varianta a).²⁸³ Souběžně s tímto typem byla v některé z dalších mincoven vyražena mince se stejnými opisy, ale s jinými obrazy. Ta má na líci rovnoramenný kříž, v jehož úhlech jsou klín – tři body – kroužek – tři body, a na rubu stylizované poprsí Kristovo (typ VIII., varianta b).²⁸⁴ Oba tyto typy patří k ražbám z počátků vlády Oldřicha a jsou kladeny k roku 1014, ve kterém kníže nechal pobít řadu svých odpůrců, kteří se pokusili nebo spíše měli pokusit znovu dosadit na knížecí stolec sesazeného Jaromíra.²⁸⁵ Snad právě proto nechal Oldřich vyrazit na mincích tento zcela výjimečný opis. Jak II. typ, tak VIII. jsou poté známy z následujících, častěji se vyskytujících variant (II.b a VIII.c), na nichž je proklamativní opis na rubu nahrazen stejným opisem jako je na líci, tedy opisem ODALRICVS DVX.²⁸⁶

---

²⁸⁰ František CACH, *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972, č. 601; Zdeněk PETRÁŇ, *Denár Vladislava II. s nápisy*, in: Pavel Radoměský, *Sborník numismatických studií k 75. výročí narození*, usp. Luboš Polanský, Praha 2002, s. 22-28.

²⁸¹ Na tuto otázku za současného stavu bádání bohužel nelze jednoznačně odpovědět. Přikláním se spíše k druhé možnosti výkladu.

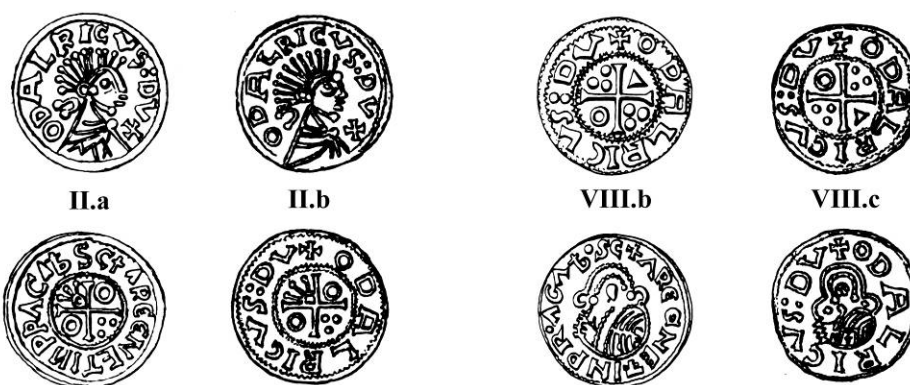
²⁸² J. HÁSKOVÁ, *K státní ideologii*, s. 71-77.

²⁸³ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1031.

²⁸⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1030.

²⁸⁵ DĚTMAR VI.99, s. 457; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.1*, s. 704; B. KRZEMIENSKA, *Krise*, s. 527.

²⁸⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 283 a 284.

V „pražské“ mincovně Oldřichovo mincovnictví pokračuje souvislou řadou na sebe navazujících motivů. Následující typ (typ III.) tak z druhého přejímá s nepatrnými úpravami obraz na lici – poprsí panovníka zprava. Mění však obraz na rubu, kde se objevuje již zmíněný třířádkový nápis SCS/WENCEZ/LAVS, kde písmeno C v prvním řádku je „zastřešeno“ jakýmsi chrámem. I tento typ má dvě varianty lišící se od sebe na rubu především tím, že buď má nebo nemá vyznačeny řádky.²⁸⁷ Na variantu s vyznačenými řádky navazuje další typ pražských denárů (typ IV.), který na rubu zachovává třířádkový nápis, na lici se však objevuje motiv užívaný již na prvních českých denárech 10. století, a to kaplice. Opět i tento typ má dvě základní varianty, tentokrát se od sebe lišící jak rubem, tak i lícem. Rozeznáváme mince s DVX pod lomenicí kaplice na lici²⁸⁸ a mince s O+O tamtéž, která má navíc i odlišný text (WE+EZ) v druhém řádku na rubu.²⁸⁹ K tomuto typu se bezprostředně přimyká svým lícem typ V., který má oproti předchozímu pod lomenicí dvě oproti sobě na bok položené kotvy. Na rubu pak ve vroubkovaném kroužku vidíme z oblak vystupující boží ruku. O tomto denáru se někdy uvažuje díky zobrazeným kotvám jako o první moravské ražbě.²⁹⁰ Podle celkového rázu a zejména

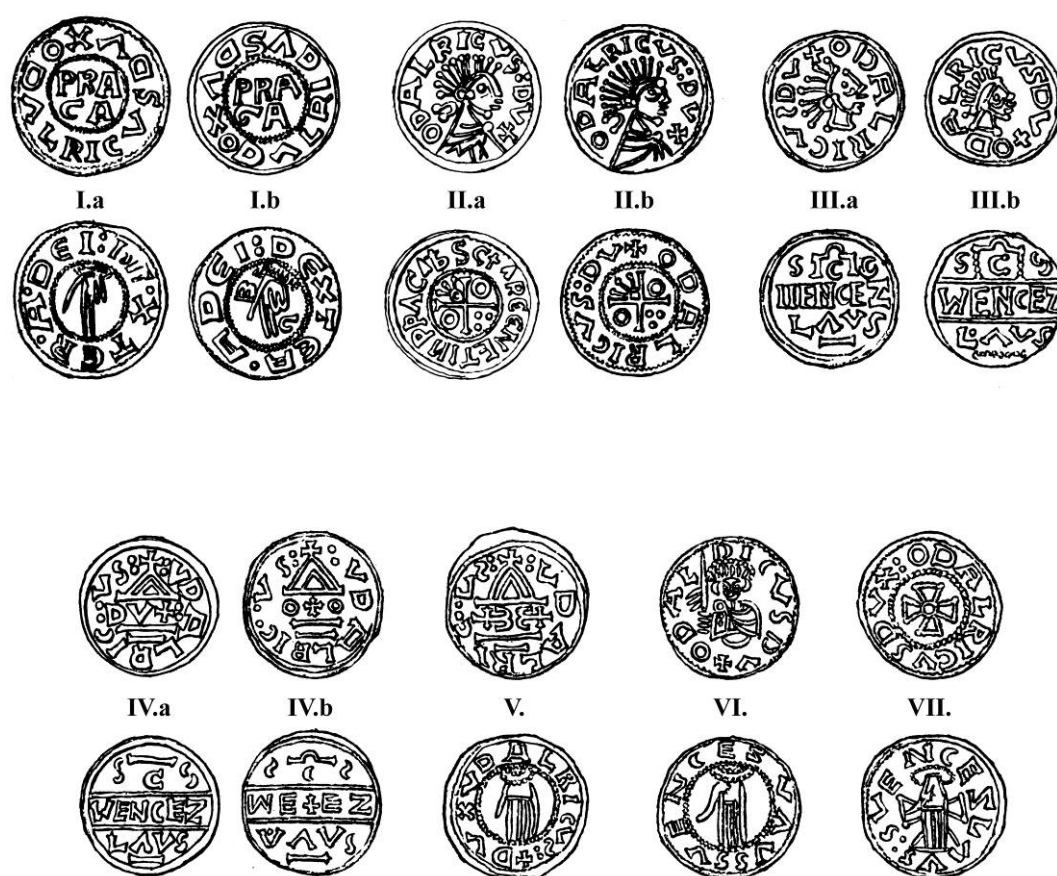
²⁸⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 285 a 286.

²⁸⁸ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 292.

²⁸⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 291.

²⁹⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 289; Jako moravskou ji uvádí Rudolf TUREK, *Čechy na úsvitě dějin*, Praha 1963, s. 248 a J. ŠMERDA, *Denáry*, s. 17 a 96-97, č. 307; Oproti tomu Pavel RADOMĚRSKÝ, *Počátky mincovnictví na Moravě*, Numismatické listy 4, 1949, s. 61-79, který zde sepsal určitá kritéria pro přiřazování mincí na Moravu (i když ne vždy lze s jeho závěry souhlasit) a který se moravským ražbám věnoval i nadále (TÝŽ, *Olomouc – nejstarší přemyslovská mincovna na Moravě*, Moravské numismatické zprávy 1957, č. 3, s. 5-13; TÝŽ, *K počátkům moravského mincovnictví feudálního období*, in: Sborník I. numismatického symposia, Brno 1964 [vyd. 1966], s. 58-68; TÝŽ, *Katalog moravských ražeb. Období denárové měny 11. až 12. století*, in: Sborník I. numismatického symposia 1964 [vyd. 1966], s. 196-201, tab. IV-XIII), ji za moravskou nepovažuje.

podle provedení opisu na líci však tato mince patří spíše mezi ražby pražské. Na rub tohoto typu navazuje další typ (typ VI.) nesoucí taktéž obraz boží ruky, lišící se zde pouze opisem, místo DVX ODALRICVS+ má S VENCEZLAVS. Na líci se objevuje poprsí zpřímá, třímající v pravé ruce praporec.²⁹¹ Tuto „pražskou“ řadu uzavírá VII. typ, motivem ruky navazující na předchozí dva typy. Oproti nim však nemá boží ruku ve vroubkovaném obvodu, ale volně položenou na kříži, z něhož jsou viditelná tři trojúhelníková ramena. Na líci je pak v obvodu umístěný rovnoramenný kříž, jehož střed je tvořen kroužkem a ramena jsou taktéž jako na rubu vytvořena z trojúhelníků.²⁹²

Takto sestavená řada ikonograficky na sebe navazujících typů se od dosavadní používané chronologie liší v jednom případě. Obrací pořadí IV. až VII. typu. Původní řazení vycházelo z předpokladu, že Oldřichovo jméno na mincích bylo

²⁹¹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 288.

²⁹² F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 287.

zprvu raženo ve tvaru ODALRICVS a teprve později ve formě VDALRICVS.²⁹³ Této teorii byla celá chronologie Oldřichových ražeb podřízena. Je pravdou, že se na Oldřichových mincích s těmito dvěma variantami setkáváme, nelze však jednoznačně tvrdit, že jde o určitý zcela nepochybný a časově podchytitelný jev změny způsobu psaní jména. Navíc Oldřichovo jméno se na mincích vyskytuje ve třech variantách vedle Odalricvs a Vdalricvs i jako Ovdalricvs, kde první dvě písmena spolu tvoří jakousi ligaturu $\mathfrak{O}$. Některé typy mají i různé opisové varianty. Oldřichovo jméno tak například na II. typu kladeném na počátek jeho vlády začíná jak na O tak na $\mathfrak{O}$ a naopak na XI. typu²⁹⁴ považovaném za jednu z posledních ražeb se vyskytují všechny tvary s O, V i $\mathfrak{O}$ na začátku. Nejpřirozenějším vysvětlením tohoto jevu v této době je neustálenost psaní Oldřichova jména spolu s jeho různou výslovností. V písemných pramenech 10. až 12. století máme doloženy všechny tři verze tohoto jména.²⁹⁵ V rámci sledovaného období tak s největší pravděpodobností záleželo na momentálním jazykovém citu tvůrce předlohy, podle které byla razidla vytvářena.

²⁹³ E. FIALA, *České denáry*, s. 272-284, tab. VII/1-14; srovnej též: Antonín BENEŠ – Jarmila HÁSKOVÁ – Irena PAVLŮ – Oldřich WEISS, *Denárový nález ze Zliví, o. České Budějovice*, Numismatický sborník 15, 1979, s. 167-168.

²⁹⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 293; E. FIALA, *České denáry* tab. VII/12.

²⁹⁵ Odalricus, Udalricus a Oudalricus/Uodalricus. Původní je Uodalrich, z germánského Uodal = dědičný statek, rich = bohatý, (Miloslava KNAPPOVÁ, *Rodné jméno v jazyce a společnosti*, Praha 1989, s. 26 Oldřich = vládce dědičným statkem) tedy $\mathfrak{O}$ dalricvs/Oudalricus/Uodalricus (*Gerhardi Miracula sancti Oudalrici episcopi*, ed. G. H. PERTZ, Monumenta Germaniae historica – Scriptorum IV., Hannoverae 1841, passim, např. kap. 21, s. 422-423. „sancti Oudalrici.“) Teprve později vznikají jak latinské Odalricus a Udalricus (KOSMAS passim, např. I. 34., s. 60-61 „ $\mathfrak{O}$ dalricus, Odalricus, Vdalricus, Oaldricus, $\mathfrak{O}$ delricus, Oudalricus, Dedalricus, atd.“), tak i české Oldřich a německé Ulrich. Kronikář Dětmar, Oldřichův současník, má Otelricus/Othelricus. (DĚTMAR passim, např. V. 23., s. 282-283 a VI.99, s. 456-457).

Hlavní důvod pro obrácení původní chronologie vidím v posloupnosti IV. a V. typu. Lze zde totiž vysledovat návaznost v opisech na líci. Oba typy mají na rozdíl od všech ostatních Oldřichových typů v opise líce pouze jméno knížete bez jeho titulu, tedy bez slova DVX. Tento jev lze velmi dobře vysvětlit tím, že prvním denárem v této řadě je mince s opisem :VDALRICVS: doplněným titulem :DVX: pod lomenicí kaplice. Z něho pak byla vytvořena varianta nahrazující titul v kaplici znaky O+O, ponechávající však v opise dvě tečky původně patřící před titul DVX na první variantě (:VDALRIC·VS:). Ke stejnému nedopatření pak došlo i u V. typu, v jehož opise taktéž nacházíme tyto nepochopené sem již nepatřící tečky. Zde je třeba zdůraznit, že pro dobu knížete Oldřicha nám bohužel, až na výjimky týkající se počátku, nepomáhají při řešení chronologie ražeb mincovní nálezy.²⁹⁶

Starší domněnku, že s koncem uvádění jmen mincoven na českých denárech končí mimo Prahy i ražba na těchto místech, vyvrátil nález v Hradci Králové.²⁹⁷ Tento nález obsahoval několik nových variant dalšího již výše zmíněného Oldřichova typu (typ VIII.), na kterém je na líci rovnoramenný kříž s klínem – třemi body – kroužkem – třemi body v úhlech a na rubu zjednodušené poprsí Kristovo zředu.

Osmý typ je pozoruhodný z několika důvodů. Předně jej, jak již bylo řečeno, známe díky královéhradeckému nálezu z více opisových variant. Z již zmíněné

²⁹⁶ Jaroslav ŠŮLA, *Počátky mincování českého knížete Oldřicha*, Numismatické listy 35, 1980, s. 1.

²⁹⁷ O centralizaci ražby do pražské mincovny J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 122; o posunu centralizace díky královéhradeckému nálezu VIII. typu do pozdější doby J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 74; posun nevykloučila ani J. HÁSKOVÁ, *Neznámé denáry*, s. 77-78; na to, že bude třeba hypotézu o centralizaci mincoven ještě prověřit, upozornil J. ŠŮLA, *Počátky*, s. 11.

varianty ODALRICVS:DV+ / REGNET IN PR·AGA b· SC+A (varianta VIII.b),²⁹⁸ dále stejně jako u II. typu z varianty ODALRICVS:DV+ / ODALRICVS:DV+ (varianta VIII.c)²⁹⁹ a ze dvou výjimečných variant, z první, na které je uvedeno na líci Oldřichovo jméno a na rubu jméno Břetislavovo ODALRICVS:DV+ / O:BRACIZLAVS+ (varianta VIII.a),³⁰⁰ a z druhé, na které jsou opisy nejasné, vyjma části opisu na rubu nesoucí označení CVRIM (varianta VIII.x).³⁰¹ Posledně jmenovaná varianta svým objevením potvrdila existenci mincovny na Kouřimi, dosud známé pouze ze staršího denáru, na kterém byl vyražen opis OTESA CVRIM.³⁰² Svou ikonografií – obrazem i typem opisu – se tato varianta (VIII.x) hlásí do doby vlády knížete Jaromíra.³⁰³

Denár VIII.x bezprostředně navazuje na typ kříž s písmenem R – třemi body – písmenem R – třemi body v úhlech / poprsí Krista zpředu mezi dvěma křížky (označme si ho pro přehlednost jako typ A) s téměř shodnými nejasnými opisy,³⁰⁴ jehož rubní obraz je nepochybně převzat z vyšehradského denáru typu ethelredské poprsí s křížkem / poprsí Kristovo mezi křížky s opisy +IAROMIRDV+: / +VSRISEDHS:ASHEZ.³⁰⁵

²⁹⁸ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1030.

²⁹⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 283.

³⁰⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1028 a 1029.

³⁰¹ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1026 a 1027.

³⁰² F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 245; E. FIALA, *Staré mincovny* s. 97-98; B. SVOBODA, *Jaromírovy kouřimské ražby*, s. 137-143; F. CACH, *Mince*, s. 46-47; proti existenci mincovny Kouřim se postavili V. KATZ, *Úvahy*, s. 29, pozn. 104 a J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 73-74, jež klade kouřimské ražby do Plzně; tento názor obratem správně vyvrátila J. HÁSKOVÁ, *Neznámé denáry*, s. 77-78.

³⁰³ J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 74. O rozdílu mezi opisy Jaromíra a Oldřicha viz dále v textu.

³⁰⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince IV.*, č. 1025; J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 67-69

³⁰⁵ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 267.

Cach 267

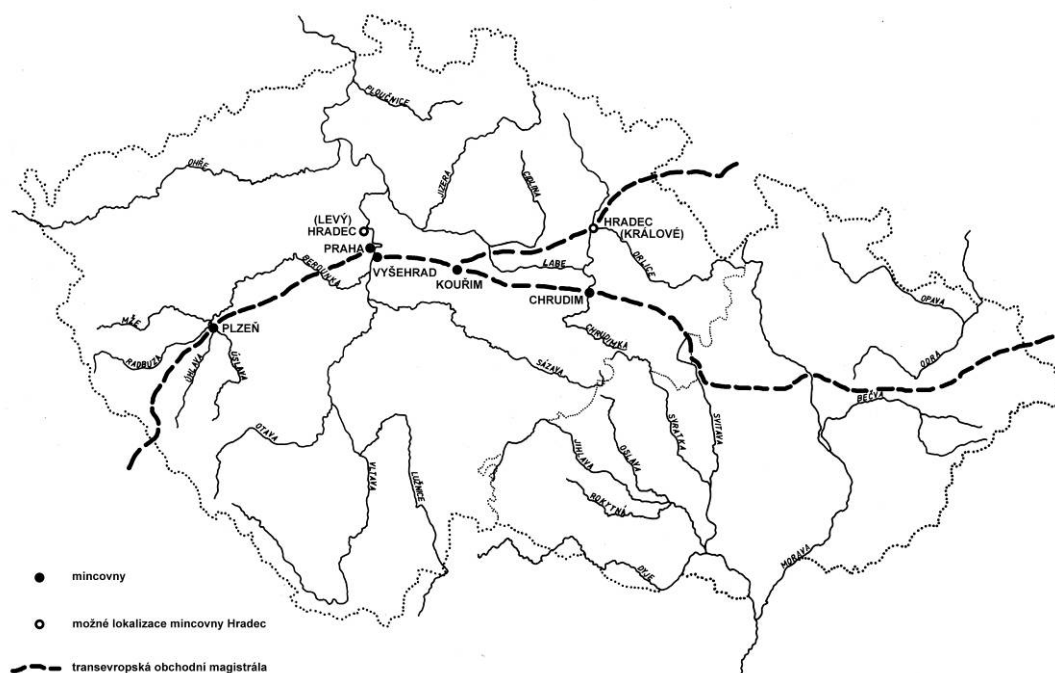
B.

S touto mincí pak souvisí v předchozí kapitole zmíněný Oldřichův denár z doby jeho úřední vlády na Chrudimsku (označme si ho jako typ B). Jedná se o obrazově zjednodušenou variantu typu ethelredské poprsí / poprsí Krista, jež však má místo křížku na výše uvedeném Jaromírově denáru ležatá R.³⁰⁶ Přijmeme-li výklad opisu na denáru typu B, je možno klást Oldřichův „úřed“ do východních Čech, kde Chrudim v této době byla významným hradištěm chránícím důležitý přechod transevropské obchodní magistrály, vedoucí ze Španělska přes Prahu, Olomouc (nebo Vratislav), Krakov a Kyjev dále na východ, přes pohraniční hvozdy oddělující tehdy vlastní Čechy od polské Moravy. Tento „východočeský úřed“³⁰⁷ by také dobře vysvětloval nejen podivné nejasné opisy na prvních kouřimských ražbách v této době (typ A a varianta VIII.x), ale také první opisy na nich po dosednutí Oldřicha na pražský stolec (varianta VIII.a).

³⁰⁶ Dvě ležatá R vykládá již V. HANKA, *Popsání*, s. 229, č. 9-22, tab. IX/9-22, jako „Rex Regum“ – král králů.

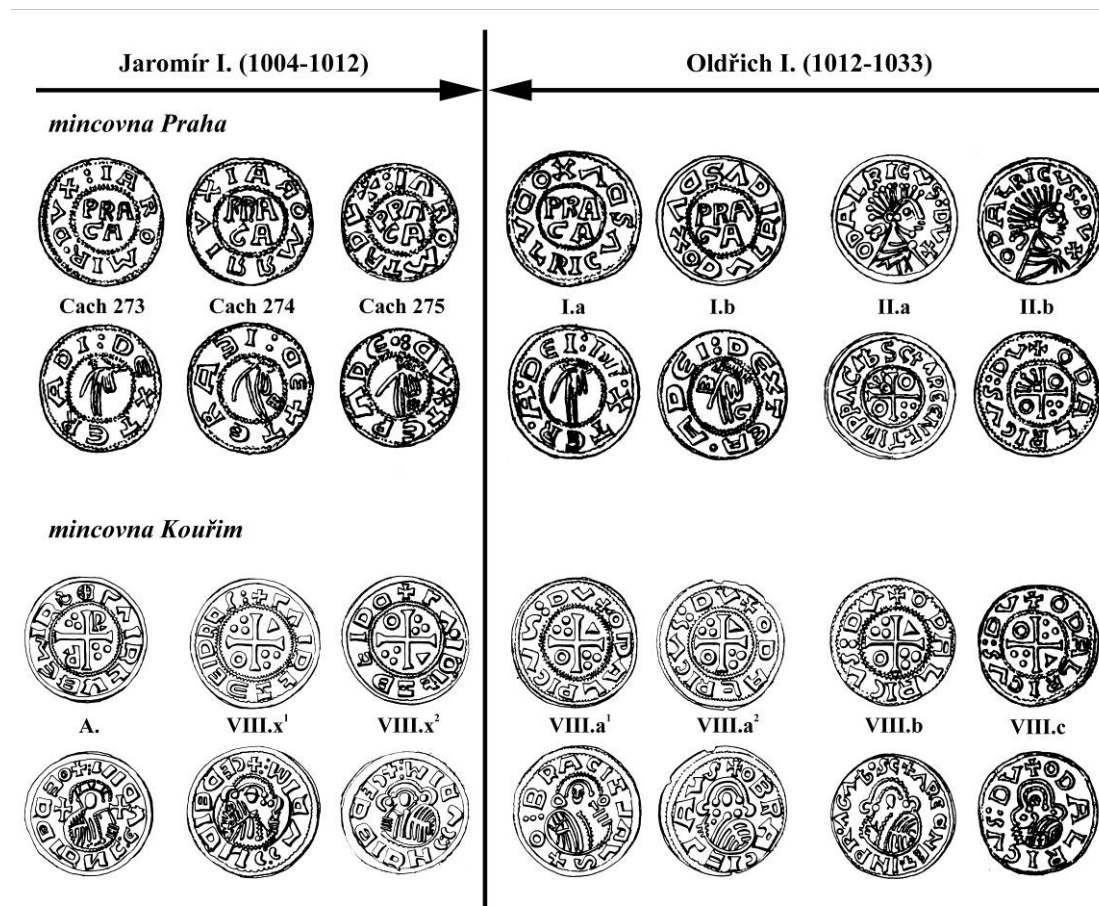
³⁰⁷ Zahnující vedle Chrudimska i Kouřimsko. Viz též Rostislav NOVÝ, *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972, s. 41, který uvádí Oldřichův úřed na Kouřimsku, aniž by ho však jakkoli zdůvodnil.

Zkorumpované opisy na typu A a variantě VIII.x lze stejně jako na ostatních ne zrovna jasných opisech na Jaromírových ražbách totiž považovat za koruptely textů s křesťanskou symbolikou.³⁰⁸ Zde je třeba upozornit, že právě na řadě mincí z doby vlády Jaromíra se s takovými velmi znešvařenými opisy často setkáváme. Oproti tomu mince z doby vlády Oldřicha mají opisy vyraženy vždy čitelně a v naprosté většině kusů i zcela správně. Ražbu našeho VIII. typu tak můžeme klást do doby přelomu vlády Jaromíra a Oldřicha, jak pro to, vedle opisu na mincích samých, svědčí i sám královéhradecký nálezný. Kouřimské ražby (typ A. a VIII.) a chrudimská (typ B.) obrazově navazují na vyšehradskou ražbu knížete Jaromíra (Cach 267) kladenou mezi typy z druhé poloviny jeho vlády, a proto i je je třeba klást sem. Po nástupu Oldřicha na pražský stolec se i kouřimské ražby mění, místo dosavadních opisů jsou vyraženy jiné. Již zmíněný opis ODALRICVS:DV+ / REGNET IN PR·AGA b· SC+A (varianta VIII.b) lze klást do stejné doby jako jeho období na typu II., tedy do roku 1014, a stejně tak v obou případech na ně navazující varianty s opisy ODALRICVS:DV+ / ODALRICVS:DV+ (varianta VIII.c) ražené poté po delší dobu, jak naznačuje jejich větší počet. U VIII. typu se však shledáváme

³⁰⁸ Jaromírovo jméno zde mohlo být Oldřichem záměrně potlačeno tím, že jak na lici tak na rubu bylo v částech opisu pravděpodobně použito koruptel textů DEXtera DEI chRiSti+ a DEXtera DEI Domini Nostri Christi. Opisy viz J. ŠŮLA, *Neznámé denáry*, s. 67-69; k jejich čtení J. HÁSKOVÁ, *Neznámé denáry*, s. 77.

ještě s jedním opisem, a to ODALRICVS:DV+ / O:BRACIZLAVS+ (varianta VIII.a). Tuto variantu kladu z několika důvodů do doby těsně po nástupu Oldřicha na trůn. Předně je to z numismatického hlediska trojtečka oddělující písmeno O na jedné z opisových variant od jména Břetislava, která se vyskytuje běžně na mincích z doby Jaromírovy vlády, ale již ne na ostatních mincích Oldřichových. Druhým důvodem je chronologie ražeb, kdy tyto mince vyplňují období mezi nástupem Oldřicha a ražbami s opisy REGNET IN PR·AGA b· SC+A (typ II.a a VIII.b), tedy období, kdy v Praze byl ražen I. typ Oldřichových mincí s nápisem PRAGA.

Z historického hlediska sem tyto mince dobře zapadají. Je totiž velice pravděpodobné, že jedním z prvních kroků knížete Oldřicha bylo formální uznání svého ne zrovna legitimního syna ze svazku s Boženou.³⁰⁹ Stejný krok máme doložen o osmdesát let později roku 1093 v případě Zbyhněva, syna polského knížete Vladislava Heřmana. Lze tedy předpokládat, že mince s opisem ODALRICVS:DV+

³⁰⁹ B. KRZEMIŃSKA, *Břetislav I.*, s. 116.

/ O:BRACIZLAVS+ (varianta VIII.a) jsou dokladem tohoto kroku, který měl za cíl zlepšit Břetislavovy vyhlídky na český trůn a deklarovat tak jeho „rodová“ práva.³¹⁰ Také důvod, proč k tomuto účelu byly použity kouřimské ražby, je nasnadě. Opouštěl-li Oldřich roku 1012 Kouřim jakožto své sídlo, aby se zmocnil knížecího stolce v Praze, zanechal zde ve svém „údělu“ svého nezletilého syna v opatrování Boženy a věrných družiníků do té doby, než se jeho vláda v Praze stala bezpečnou a zajištěnou.

Dosavadní obecně přijímaná domněnka, že se Břetislav musel narodit před rokem 1002 a proto měl být Oldřich zavražděn a ne jen vykastrován jako Jaromír, je velice lákavá a má svou určitou logiku. Má však také jedno ale. Vědělo-li se o Oldřichově synovi, musel on a jeho matka, aby přežili, buď utéci s Oldřichem za hranice,³¹¹ nebo se po celou dobu vlády Boleslava III. skrývat před jeho lidmi. Oba tyto spíše nepravděpodobné scénáře však vůbec není nutné předpokládat, pokud Břetislavovo narození položíme do doby těsně po roce 1004. „Setkání se“ s Boženou bychom tak mohli považovat za první Oldřichův „úkol“, kterého se měl zhostit po svém návratu do Čech. Jím měla být zajištěna kontinuita přemyslovského rodu, na které měl svým způsobem zájem i jeho bratr, kníže Jaromír.

Kde se toto setkání uskutečnilo, je ovšem otázkou. Podle Kosmovy Kroniky Čechů k němu došlo, když Oldřich projížděl skrz nejmenovanou selskou ves vrací se z lovu. Tradice kladoucí setkání do Peruce vychází z pozdní zprávy Dalimilovy, která jako první tuto událost lokalizuje, a to do okolí Postoloprť. Proč jej však Dalimil umísťuje právě sem, nevíme. Starší tradice evidentně neuváděla jména. Prameny nám zde ale bohužel nedovolují dojít k jakémukoli pevnějšímu závěru. Jen obecně lze konstatovat, že okolí Postoloprť není příliš vhodným terénem pro lov.³¹² Na druhou stranu skvělým loveckým revírem bylo tehdejší Kouřimsko sahající až k Sázavě. Oldřichova vášeň pro lov se projevila v jeho státnických činech několikrát. Při lovu našel nejen Boženu, ale také poustevníka sv. Prokopa, nemluvě u splněním slibu biskupské hodnosti pro Šebíře za lahodně připravenou oháňku z právě

---

³¹⁰ Opis O:BRACIZLAVS+ čte J. ŠŮLA, *Počátky*, s. 5 jako „OCCIPIENS:BRACIZLAVS+“, přijatelnější by však bylo čtení „ODALRICI:BRACIZLAVS+“. Nicméně opis není nutné ani jedním z těchto způsobů interpretovat, abychom mohly tuto minci pokládat za projev Oldřichova formálního přihlášení se k Břetislavovi.

³¹¹ B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I.*, s. 116.

³¹² KOSMAS I. 36, s. 60; DALIMIL I., kap. 42, s. 493; Josef ŽEMLIČKA, *Peruc, Čechy a lovecká vášeň knížete Oldřicha*, in: *Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou*, Peruc 2004, s. 5-23; o perucké tradici Michaela NEUDERTOVÁ, *Peruc a okolí v proměnách času*, Ústí nad Labem 1998, s. 163-170.

uloveného kance. Nepřímým důkazem pro umístění Oldřichova „údělu“, ale i pro hypotetické místo „setkání“ s Boženou, na Kouřimsko, by mohla být zmínka části svatoprokopských pramenů, že Sázavský klášter byl založen roku 1009, poté co Oldřich sv. Prokopa objevil náhodně při lovu.³¹³

Z Oldřichových vládních mincí jsme se ještě nedotkli čtyř typů, jež zcela nezapadají ani mezi pražské ražby a už vůbec ne mezi kouřimské. Celá tato skupina typů má několik aspektů společných. Svou figurální výzdobou volně navazují na některé předchozí Jaromírovy typy. Všechny také mění obraz Krista na rubní straně za obraz s opisem SCS VVENCESLAVS. Podle rubních obrazů a celkového provedení mince lze tuto skupinu rozdělit na dvě části.

První typy IX.³¹⁴ a X.³¹⁵ mají velice podobný rubní obraz zachycující v obvodu znázorněné poprsí zleva kynoucí pravici pozdviženou před obličej postavy. Ač je obraz námětem shodný, nemá jednotné provedení – každé poprsí je odlišné. Za předobraz tohoto motivu lze označit buď, a to pravděpodobněji, Kristovo poprsí znázorněné na plzeňských ražbách Jaromírových (taktéž poprsí zleva s pozdviženou rukou, avšak neuzavřené v obvodu)³¹⁶ či ethelredské poprsí na jeho vyšehradských ražbách (taktéž poprsí zleva v obvodu, avšak místo ruky kříž před poprsím).³¹⁷ Lící strany typu IX. a X. přinášejí na české denáry nové obrazy. Typ IX. znázorňuje vpřed hledící poprsí, jehož tělo je nahrazeno jakýmsi ptačími hlavami držícími v zobácích kříže. Motiv připomíná Kristovo poprsí na

³¹³ P. SOMMER, *Svatý Prokop*, s. 73-74, 107-113.

³¹⁴ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 294.

³¹⁵ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 296.

³¹⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 278.

³¹⁷ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 271.

vyšehradském denáru Jaromírově.³¹⁸ Typ X. pak přichází s motivem panovníka sedícího na trůnu držícího před sebou praporec. Jedná se o vůbec první zobrazení trůnu a také celé postavy na českých mincích. Oba denáry bohužel není možné díky výše zmíněné absenci jmen mincoven s jistotou lokalizovat. Na základě jejich ikonografie lze pouze uvažovat o jejich spojitosti s okruhem mincí vyšehradsko-plzeňských. Tyto mincovny měly velice podobný styl, jenž se navíc projevil v použití z řecké abecedy převzatého tvaru písmene M na plzeňských mincích, ačkoliv je toto jinak výlučným znakem mincovny vyšehradské.³¹⁹ Zcela hypoteticky bychom tak mohli přidělit typ IX. mincovně na Vyšehradě a typ X. mincovně v Plzni. Stejně však nelze vyloučit, že oba tyto typy byly vyraženy pouze v jedné z těchto mincoven.³²⁰

Druhou skupinu tvoří typy XI.³²¹ a XII.³²² Také tyto dva typy mají shodný obraz a opis na rubu – poprsí zpředu držící v pravé ruce kříž položený přes pravé rameno, vpravo od poprsí kříž, v opise SC·S VVENCESLAVS: – a rozdíly na líci. Typ XI. nese téměř shodný obraz jako na rubu s tím rozdílem, že poprsí třímá v pravé ruce místo kříže praporec a opis zní VDALRICVSDV+:. Tento denár je považován za první, na kterém je vyobrazen sv. Václav. Typ XII. je znám z jediného exempláře, na němž je vyobrazen ojedinělý námět - beránek boží – agnus dei.³²³ Vzorem pro tento obraz, avšak co se týče námětu samotného, nikoli jeho provedení,

³¹⁸ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 267.

³¹⁹ J. HÁSKOVÁ, *K otázce plzeňské mincovny*, s. 97-105; TÁŽ, *Vyšehradská mincovna*, s. 120.

³²⁰ V tomto případě bych se přikláněl k mincovně plzeňské, nejen z důvodů ikonografických, ale i politických. Vyšehrad byl baštou knížete Jaromíra a s nástupem Oldřicha tak pravděpodobně mohlo dojít k poklesu jeho významu.

³²¹ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 293.

³²² F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 295.

³²³ Kristus, Jan 1:29.

byla pravděpodobně mince anglosaského krále Ethelreda II., ražená asi roku 1009, mající na lici beránka božího a na rubu holubici (ducha svatého).³²⁴

Na rozdíl od unikátní ražby XII. typu známe XI. typ z mnoha exemplářů, především však z výjimečného nálezu ve Zlivi obsahujícího 129 kusů pouze tohoto typu.³²⁵ Vzorem pro tuto minci byl s největší pravděpodobností denár Jaromíra nesoucí na lici naprosto stejný obraz, pouze poněkud jinak provedený, a na rubu Kristovo poprsí zpředu se zdviženou pravicí.³²⁶ Způsobem zobrazení poprsí na lici straně se tyto Jaromírovy denáry dosti odlišují od všech ostatních jeho ražeb. Jsou známy v několika variantách s různými opisy.³²⁷ Zajímavý je tu především rubní opis, na kterém lze vysledovat stejný vývoj opisových variant jako na Jaromírově vyšehradském denáru typu Cach 267. Na obou denárech je okolo Kristova poprsí nejčastěji nejasný opis vykládaný jako zkomolenina opisu Iesus Christus dominus noster.³²⁸ Stejně tak jako na vyšehradské ražbě existuje varianta opisu, kterou lze číst po nepatrném uspořádání písmen VISSEHRDS:ZENSA (VSRISEDHS:ASHEZ) tedy jako označení mincovny a mincmistra, vystupují na dvou z více variant tohoto Jaromírova typu opisy +IVIHCDH+DOCAC a IVIHEDHGCHOCAC pravděpodobně taktéž označující mincovnu a mincmistra. Čteme-li opis proti směru hodinových ručiček a uspořádáme-li nepatrně zpřeházená písmena s přihlédnutím

³²⁴ Cecilia PERSSON, *Agnus Dei*, in: Quadra. Treasures in the Royal Coin Cabinet, Stockholm 1998, s. 38-41; Bernd KLUGE, *Das älteste Exemplar vom Agnus Dei – Typ. Studien in late Anglo-Saxon Coinage*, Numismatiska Meddelanden 35, Stockholm 1989; J. HÁSKOVÁ, *Skandinávské vlivy*, s. 107.

³²⁵ A. BENEŠ – J. HÁSKOVÁ – I. PAVLŮ – O. WEISS, *Denárový nález ze Zlivi*, s. 141-179, tab. II.

³²⁶ F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 264; E. FIALA, *České denáry*, tab. VI/24, 25, 26.

³²⁷ E. FIALA, *České denáry 471-475*. Na lici č. 475, na místě, kde je obvykle titul knížete DVX, čte Fiala REX a Karel CHAURA, *Nález denárů Jaromíra a Oldřicha*, Numismatické zprávy 8, 1942, s. 53, č. 7, pozn. zde čte GACI, což interpretuje jako praGA CIVitas. V obou případech se však pravděpodobněji jedná o koruptely označení DUX a nelze je tedy ani jedním ani druhým způsobem vykládat.

³²⁸ K. CHAURA, *Nález*, s. 53; J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna*, s. 121.

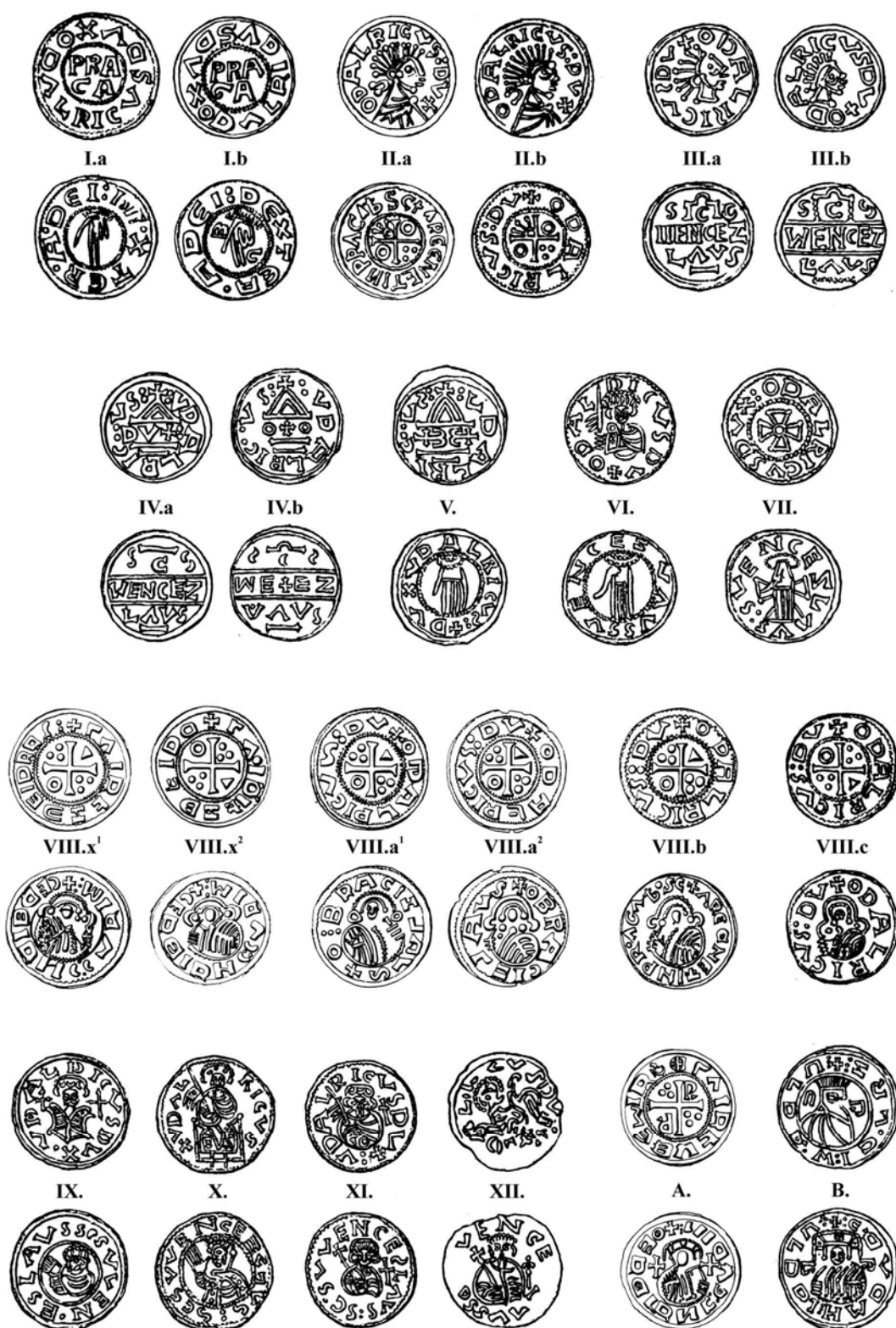

k oběma variantám, dostáváme text CACOH GHHDECIVI, kde H může být dle obvyklé interpretace i A či R. Tento text lze interpretovat jako jméno dosud neznámého mincmistra – CACOH či CACOD a mincovny GRADE[C] CIVI[TAS]. Otázkou však zůstává, který Hradec mohl být zároveň mincovnou. Máme na výběr z několika dnešních lokalit jako např. Levý Hradec či Hradec Králové, ale na počátku 11. století mohlo být takto pojmenováno více hradišť.³²⁹ Musíme se proto spokojit alespoň se zjištěním existence této další mincovny, ve které pravděpodobně po určité pauze způsobené převratem nechal Oldřich opět razit mince svými obrazy navazující na mince Jaromírovy.

Vše, co bylo řečeno, poněkud pozměňuje pohled na mincovnictví první poloviny 11. století. Svým způsobem klíčovou dobou je období vlády knížete Jaromíra, kdy dochází k nezvykle rozsáhlému rozmachu českého mincovnictví. Dochází k enormnímu nárůstu typů mincí na straně jedné a zakládání nových mincoven na straně druhé. K Praze a Vyšehradu, kde se razilo již dříve, přibývá za vlády Jaromíra Plzeň, Hradec, Kouřim a Chrudim, z nichž na provozu posledních dvou jmenovaných se s největší pravděpodobností podílí Jaromírův mladší bratr Oldřich. Všimněme si důležitého faktu, že všechny uvedené mincovny leží na důležitých dálkových trasách a většina z nich přímo na velké transevropské obchodní magistrále procházející v této době přes Čechy po trase Plzeň – Praha – Vyšehrad – Kouřim – Chrudim. V těchto lokalitách máme již od 10. století doložena významná tržiště. Lze tedy říci, že bratři Jaromír a Oldřich spolu položili základ pro hospodářskou obnovu země po krizovém období kolem roku 1000. Oldřich pak na tento základ, jak nám dokládá hradecký nález, plně navázal a v nastaveném směru i nadále pokračoval.

³²⁹ J. SLÁMA, *Střední Čechy v raném středověku II.*, s. 61-97.

Tabulka typů mincí knížete Oldřicha

C. Knížata na mincích

– nálezy, ikonografie, písemné prameny

Doba 12. století je v dějinách mincovnictví na českém území dobou nebývalé různorodosti mincovních typů. Neobvykle široká škála motivů, které se vyskytují v obrazové části českých denárů, je spolu s jejich perfektním technickým, řemeslným a uměleckým provedením řadí mezi nejkrásnější mince své doby. V důsledku velkého výběru a pestrosti motivů část z nich nebyla do dnešní doby uspokojivě interpretována. A nejen to. Ani v případech, kdy existuje poměrně bohatá literatura zabývající se ikonografií toho kterého denáru 12. století, není vždy vyhráno, neboť její závěry jsou často nesourodé. Zprvu totiž byly obrazy na mincích spojovány spíše s konkrétními událostmi dějin, později v nich byly téměř výlučně viděny motivy biblické a legendární. V současné době lze, odhlédneme-li od obrozeneckých a romantických snah, konstatovat, že se vedle zcela nepopíratelné inspirace křesťanskými motivy a symboly razily i mince s čistě politickými či historickými náměty.

Následující dvě podkapitoly ukáží, dá se říci, hraniční možnosti přínosu nálezů mincí pro interpretaci historie. Zatímco první se opírá o hromadné nálezy a vysoký počet v nich dochovaných exemplářů interpretovaného typu, druhá oproti tomu vychází z nálezů jednotlivých ztrátových mincí. Oba případy od sebe dělí několik let, ale spojuje je ojedinělá možnost interpretace pramenů různých typů – nálezových okolností, ikonografie a písemných pramenů 20. let 12. století.³³⁰

---

³³⁰ Kapitola vychází z výsledků publikovaných v: Luboš POLANSKÝ, *Nálezy mincí na Pražském hradě a počátky vlády Soběslava I. (1125–1140)*, in: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník u příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, usp. Jan Klápště – Eva Plešková – Josef Žemlička, Praha 2003, s. 220–230; TÝŽ: *Kníže a otrok. K ikonografii denáru knížete Vladislava I.*, in: *Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy*, *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 103–111.

C1. Dux, post ducem vicedominus et mancipii

Samotná interpretace obrazu byla, je a i nadále bude do značné míry závislá na počtu a stavu dochovaných kusů. Mezi ty šťastnější případy patří mimo jiné i jeden typ denárů knížete Vladislava I. (1109-1118, 1120-1125).³³¹ Byl nalezen a je dochován v relativně hojném počtu exemplářů a dobrém stavu.³³² Můžeme ho proto velmi dobře a detailně popsat. Na lící straně vpravo je zobrazena stojící postava v plné zbroji – v drátěné košili, s mečem připevněným za pasem, s levou rukou položenou na štítu stojícím vedle postavy, v pravé ruce držící kopí s praporem, s přilbou na hlavě, která hledí vpravo na druhou postavu znázorněnou z pravého poloprofilu, jenž má kolem krku obojek připevněný k provazu (řetězu) vedoucímu do pravé ruky ozbrojené postavy a dále volně visícímu podél kopí. Druhá postava prosebně spíná ruce ku knízeti. V opise čteme +DVX·VLADIZLAVS. Na rubní straně je nad hradební zdí s bránou vyobrazeno prostovlasé poprsí zpředu držící v rukou rozevřenou knihu. Po obou stranách postavy jsou na koncích prostorově ztvárněných hradeb umístěny dvě věže s okrouhlými báními. V opise je ve vícero variantách vyraženo jméno svatého Václava +(S)VVENCEZLAVS.

Denár Vladislava I. typu Cach 551 z netolického nálezu. Zvětšeno

³³¹ E. FIALA, *České denáry*, typ X., č. 1494 a 1495, tab. XV/11; Pavel RADOMĚRSKÝ, *Peníze Kosmova věku (1050-1125)*, Numismatický časopis 21, 1952, s. 104, XVIII. typ, tab. III, č. 64; František CACH, *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972, č. 551; J. ŠMERDA, *Denáry*, č. 200.

³³² Byl nalezen na čtyřech místech, z toho ve třech případech ve větším počtu (v Běšínově 53 ks, v Hodkově 657, na Levém Hradci 1 a v Netolicích 72 kusů) Tyto nálezy byly relativně dobře popsány, viz NÁLEZY II. 1., č. 1579 – Běšínov, č. 1563 – Levý Hradec, č. 1581 – Netolice a Pavel RADOMĚRSKÝ, *Nález přemyslovských denárů 12. století v Hodkově u Kutné Hory*, Práce muzea v Kutné Hoře 1964, seš. 3-4, s. 3-28.

Motiv rubu je v literatuře zcela konkrétně interpretován jako zobrazení Civitas dei – Města božího – Nebeského Jerusalema bohemizovaného pomocí poprsí sv. Václava.³³³ Civitas dei bylo nejčastější metaforou pro nebeské město (= stát) a církev. I v Českých zemích máme doloženo její používání jak v písemných pramenech, tak i na mincích, kde se stala oblíbeným námětem. Za knížete Vladislava I. dochází k rozvinutí tohoto tématu a k jeho novému ikonografickému ztvárnění na denárech. Nebeský Jerusalema je tu bohemizován sv. Václavem tak, že je do něho přímo umístěn. V současné době známe Vladislavovy mince s motivy Civitas dei se zobrazením hlavy světce, poprsí, poprsí s křížem a s žehnající rukou, a v našem případě pak poprsí s knihou,³³⁴ ale nikoli s jeho knížecími atributy – tedy kopím, praporem či štítem. K tomu dochází až za vlády pozdějších panovníků.³³⁵ Kniha se jako obecný atribut světce objevuje poprvé právě na mincích doby Vladislava I.³³⁶ V případě sv. Václava je možné, že navíc odráží jeden z jeho legendárních činů: „A knížečku svou skrýval a pod šatem ji nosil, a kdekoliv našel klidné místo, pilně ji čítal ...“³³⁷

Lící obraz poprvé správně popsal Pavel Radoměský.³³⁸ Všiml si totiž, že neozbrojená postava se nepřidrhuje kopí, jak byl výjev dříve popisován,³³⁹ ale že je držena na jakémsi „oboju“ upevněném kolem krku. Postavy pak popsal jako ozbrojence (knížete) a jeho zajatce. Bohužel hlouběji se již ikonografii tohoto denáru nevěnoval a jeho upřesnění popisů obrazů líce i rubu zůstala v další literatuře nepovšimnuta.³⁴⁰ Navažme proto na Radoměského práci a pokusme se najít motiv,

³³³ Anežka MERHAUTOVÁ – Dušan TŘEŠTÍK, *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Studie ČSAV, Praha 1985, s. 47-81.

³³⁴ Např. F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, č. 553 - hlava, č. 552 - poprsí, č. 541, 558 - poprsí s křížem a s žehnající rukou, č. 551 - poprsí s knihou. Kniha v rukách poprsí si zde poprvé povšiml P. RADOMĚSKÝ, *Nález*, s. 10.

³³⁵ Např. F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, č. 594 a 612.

³³⁶ Vůbec první se objevuje na ražbách knížete Jaromíra (např. F. CACH, *Nejstarší české mince I.*, č. 267-269), kde však doprovází vyobrazení Ježíše Krista. Poprvé v držení sv. Václava se objevuje na ražbách F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, č. 540 a 543 z doby Vladislavovy první vlády (1109-1118), pak na F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, č. 421 a 422 Bořivojovy třetí vlády (1118-1120) a poté na našem denáru F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, č. 551.

³³⁷ *Kristiánova Legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, ed. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, Praha 1978, (dále jen KRISTIÁN), s. 44-45.

³³⁸ P. RADOMĚSKÝ, *Nález*, s. 10.

³³⁹ Do této doby byly mince ve zkratce popisovány tak, že na líci byly viděny dvě postavy proti sobě obrácené, vpravo ozbrojenec se štítem a kopím s praporem, před nímž se sklání druhá postava, a na rubu poprsí zpřímá nad nízkou po stranách dvěma věžemi opatřenou zdí. Tak FIALA, s. 357, č. 1494 a P. RADOMĚSKÝ, *Peníze*, s. 104. P. RADOMĚSKÝ, *Nález*, s. 10 doplnil popis líce a rubu o dva podstatné detaily. Kniha, jak bylo již uvedeno výše, na rubu a „oboju“ na líci.

³⁴⁰ ŠMERDA, s. 82, č. 200; Lubomír KONEČNÝ, *Motiv investitury na mincovních obrazech*, v: *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*, red. Dagmar Grossmanová – Jan T. Štefan,

jenž vedl k ražbě této mince. Zde se dá podotknout, že by nám přece mohlo Radoměrského vysvětlení naprosto postačovat. Z Vladislavovy doby známe mnoho případů, kdy by si mohl kníže z výpravy přinést bohatou kořist se spoustou zajatců. Ale právě proto, že známe mnoho těchto případů (a ještě více jich pravděpodobně vůbec neznáme), nelze v obrazu mince vidět tuto tak zcela běžnou a ničím výjimečnou událost. K tomu, aby se na denárech objevil světský motiv, bylo naopak třeba, aby představoval zcela neobvyklou a oproti všemu ostatnímu mimořádnou událost.

Jednu takovou zaznamenal Kosmas ve své Kronice Čechů k 22. červenci roku 1124. Tehdy dal kníže Vladislav I. zatknout Jakuba Apellu zastávajícího odjinud neznámý úřad místopána po knížeti (*post ducem vicedominus*) a zároveň nechal zabavit veškerý jeho majetek. Kosmas Jakuba líčí jako satanova syna, jehož moc byla pravověrným křesťanům trnem v oku. Žid Jakub Apella, křesťanský odpadlík, byl obviněn, že dal v noci rozbořit oltář postavený v synagoze a že svaté ostatky hodil do svého záchodu. Trestu smrti unikl pouze díky vysokému výkupnému, jež za něj složili jeho souvěrci. Suma za vykoupení činila tři tisíce hřiven stříbra a sto hřiven zlata. Kníže Vladislav pak za tyto peníze vykoupil křesťanské otroky od všech Židů a napříště zakázal, aby se žádný křesťan nemohl stát jejich otrokem.³⁴¹

Kosmovo líčení této události je zkratkovité, což lze vzhledem k tomu, že se seběhla v době, kdy svou kroniku psal, a byla tedy nanejvýš aktuální a všeobecně známá, pochopit. Kosmas naznačuje, že důvodem Jakubova pádu, vedle všeobecného pohoršení, že tak vysoký úřad zastává Žid, byla jeho moc a bohatství. Veliký majetek zabavený knížetem měl být oním „mamonem nepravosti“, který se obrátil proti Jakubovi. Oficiálním důvodem jeho pádu však bylo obvinění, že poté, co odpadl od víry, údajně osobně rozbořil oltář a zneuctil svaté ostatky. Údajně nejen proto, že tyto činy měl uskutečnit v noci, tedy, jinak řečeno, nikým neviděn, ale také proto, že

---

Ostrava 2004, s. 105 dokonce obraz – společné držení praporce dvojicí rovnocenných postav – vykládá jako znázornění motivu spoluprády a interpretuje jej jako symbolické vyjádření spoluprády Vladislava I. a Bořivoje II., popř. zástupné vlády Vladislava na Olomoucku.

³⁴¹ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. BRETHOLZ, MGH Scriptores rerum germanicarum, Nova series II, Berlin 1923, (dále jen KOSMAS), III.57, s. 231-232. České překlady v textu podle *Kosmova Kronika česká*, přel. K. HRDINA – M. BLÁHOVÁ, Praha 1975. Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 552-553. O Jakubovi nejobsáhleji Samuel STEINHERZ, *Der Sturz des Vicedominus Jakob (1124)*, Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice II, 1930, s. 15-47; nověji stručně Peter HILSCH, *Die Juden in Böhmen und Mähren im Mittelalter und die ersten Privilegien (bis zum Ende des 13. Jahrhunderts)*, v: *Die Juden in der Böhmischen Ländern*, hrsg. von F. Seibt, München – Wien 1983, s. 13-26, (kde s. 19-20).

jen těžko bude někdo hledat svaté ostatky v záchodu, nebude-li přesvědčen o tom, že je tam najde. Zdá se proto, že mohlo jít o předem připravenou akci s cílem Jakuba zdiskreditovat a odstranit. Kníže této situace (pokud celá neproběhla v jeho režii) obratně využil ve svůj prospěch. Z jeho dalších kroků vysvítá, že on sám ani ostatní nebrali obvinění Jakuba Apelly příliš vážně. Jen stěží by jinak za zneuctění svatých ostatků unikl nejvyššímu trestu. Naopak je propuštěn na svobodu, když jej jeho souvěrci mohli vykoupit.

Pozornost budí výše sumy, kterou Židé zaplatili. 3000 hřiven stříbra a 100 zlata představuje v přepočtu 4200 hřiven stříbra, což se rovná při poměru 200 denárů z jedné hřivny 840 000 ryzím denárům.³⁴² Přitom cena jednoho otroka činí 300 denárů (600 denárů za otrokyni) a této sumě odpovídá i běžná cena, za kterou se mohl kdokoli vykoupit i z nejvyššího trestu.³⁴³ Výkupné vyplacené židovskou obcí za Jakuba Apelu (a zde je třeba podotknout, že toto vykoupení bylo povinností obce³⁴⁴) se tak rovnala ceně svobody pro 2800 otroků nebo 1400 otrokyň či spíše 934 otroků a 933 otrokyň.³⁴⁵

Židovští obchodníci s křesťanskými otroky. Obchodník natahuje ruku po výkupném.

Výjev z bronzových dveří katedrály v Hnězdně, 2. polovina 12. století

³⁴² P. RADOMĚRSKÝ, *Peníze*, s. 72 (způsob výpočtu), s. 104 a nověji TÝŽ, *Nález*, s. 12 na základě průměrné váhy a jakosti mince vypočítává, že kníže ve skutečnosti z hřivny vyrazil místo 200 denárů 564 (dříve 590) kusů a že tak jeho zisk z ražby u tohoto typu činil 182 (dříve 195) %. Ve skutečnosti tedy mohl Vladislav I. z této sumy vyrazit dokonce 2 368 800 denárů.

³⁴³ Cena za vykoupení z otroctví viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904-1907, (dále jen CDB I.), č. 79, s. 84-85. Cena otrokyně viz CDB I., č. 387, s. 390. K ceně otroka na pražském trhu srovnej pro starší období Dušan TŘEŠTÍK, „*Veliké město Slovanů jménem Praha*“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, v: Přemyslovský stát kolem roku 1000, usp. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 61-62.

³⁴⁴ Ať již z důvodů náboženských (sounáležitost obce), tak i z toho důvodu, že jako „rovni v hříchu“ (KOSMAS III.57, s. 232), tj. spoluvinni, prostě zaplatit museli. Srovnej S. STEINHERZ, *Der Sturz*, s. 38-39.

³⁴⁵ Tedy s určitou nadsázkou by se dalo říci, že Židé zaplatili cenu 1000 otroků a 1000 otrokyň.

Částka tedy nanejvýš vysoká.³⁴⁶ Nicméně patrně jen zlomek sumy, která procházela rukama pražských Židů a která se pohybovala v obchodu s tak lukrativním zbožím, jakým otroci nesporně byli. Je však třeba rozlišovat mezi otroky, kteří se v Praze v tomto období pohybovali. Liší se především tím, z jakých důvodů se do otroctví dostávají. Mimo původně nejčastějšího důvodu zotročení, tedy válečného zajetí, to byly, jak prameny uvádějí, rozličné zločiny a v neposlední řadě neplnění závazků vůči jiné osobě, jako např. nesplacení dluhů. Zatímco osud prvních dvou skupin byl plně v rukou knížete a jejich patrně nejčastějším údělem byl jejich prodej prostřednictvím Židů do otroctví v islámském světě,³⁴⁷ poslední skupině nejlépe vyhovuje označení *mancipium*, uvedené v této souvislosti u Kosmy,³⁴⁸ tj. nabytí svrchované moci nad určitou osobou,³⁴⁹ zde ve vztahu lichvář-věřitel-žid versus dlužník-otrok-křesťan. Avšak i postavení „*mancipii*“ se liší – od plného otroctví či služby v domácnosti až po víceméně volnou závislost na majiteli. Sem spadají především dlužníci „odpracovávající si“ své dluhy či „služebníci“, kteří mají možnost se z „otroctví“ vykoupit.³⁵⁰ A právě tyto kategorie „otroků“ se rekrutovali z domácího křesťanského obyvatelstva a byli to ony, o které v tomto případě šlo a které kníže svým činem vykoupil.³⁵¹

³⁴⁶ Pro srovnání jak vysoká tato suma byla, můžeme uvést jiný údaj našeho kronikáře (KOSMAS III. 21, s. 187-188). Roku 1107 kníže Svatopluk slibuje králi Jindřichovi 10 000 hřiven stříbra za své propuštění z vězení. Po propuštění je však schopen dát dohromady pouze 7 000 hřiven, a to i přesto, jak píše Kosmas, že oloupil posvátné chrámy, sebral ženské šperky a oškrábal vše, co se v Čechách jen třpytilo zlatem a stříbrem. Část této sumy, 1340 hřiven stříbra, si půjčil od biskupa Heřmana, který 840 hřiven poskytl z důchodu svého kostela a 500 hřiven sehnal tak, že zastavil u Židů v Řezně 5 lemovaných plášťů. Dalo by se tak říci, že se kníže snažil vykoupit na svobodu za ekvivalent hodnoty odpovídající na jedné straně ceně 2222 párů otroků a na druhé ceně 100 ks bohatě zdobených církevních plášťů.

³⁴⁷ Např. KOSMAS I.40, s. 75; Jiří SLÁMA, *K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 37, 1985, s. 334-342; Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997, s. 203, s. 211; D. TŘEŠTÍK, *Veliké město*, s. 61-62.

³⁴⁸ KOSMAS III.57, s. 232

³⁴⁹ Milan BARTOŠEK, *Encyklopedie římského práva*, Praha 1994, s. 181; Dieter HÄGERMANN, *Mancipia*, v: *Lexikon des Mittelalters VI*, München – Zürich 1993, s. 185-186.

³⁵⁰ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2*, s. 342-343; J. ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 201-204 a s. 478, pozn. 46, kde i další literatura. O větším rozšíření otroctví vzniklém dluhem pochybuje František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I.*, Praha 1953, s. 167-168. Možnost ztráty svobody pro nesplacení dluhu máme doloženu ve Statutech Konráda II. (III.) Oty, viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912, č. 234, s. 224.

³⁵¹ Je třeba připomenout, že se tito otroci tím, že byli vykoupeni z moci Židů, nestali svobodnými, ale otroky samotného knížete, který si je tím koupil. Knížete tak tento „bohulibý skutek“ v podstatě nic nestál, ba i na něm mohl svým způsobem vydělat. Dnes bychom řekli, že výhodně investoval. Střízlivý odhad počtu křesťanských otroků přímo sloužících v domácnostech pražských Židů, a zde jsme odkázáni pouze na zcela hrubý subjektivní náhled, by se mohl pohybovat okolo sta osob.

Výše výkupného vyplaceného židovskou obcí knížeti vyvolává otázku, byla-li vydána pouze k záchraně jediné osoby. Nelze se proto ubránit myšlence, nebyl-li Jakubův osud pouze onou pověstnou špičkou ledovce vystupující z moře naší nevědomosti, jež zahluje vše, o čem se nám nedostává zpráv. Kosmas evidentně, jak vyplývá z jeho podání, neuvádí všechny souvislosti této „historiky“ a vůči Židům vystupuje jednoznačně nepřátelsky.

Židovský kupec. Výjev z rukopisu Hortus deliciarum, kolem 1175

Jakubův případ bez jakýchkoli pochyb vyvolal problém postavení českých Židů ve společnosti.³⁵² Pražští Židé byli roku 1096 násilně pokřtěni účastníky první

Počet osob ve volnějším přeci však závislém postavení nelze při nejlepší vůli kvalifikovaně odhadnout. Vykoupil-li by kníže tedy přibližně sto osob, dosahovala jejich cena při poměru pohlaví 50:50 v přepočtu na denáry 45 tisíc. Zůstatek „hotovosti“ v knížecí pokladně tak po odečtení nákladů na vykoupení otroků a při nezapočítání vlastního Jakubova majetku činil z této transakce 795 tisíc ryzích denárů. Tato suma překračovala dle výpočtů P. RADOMĚRSKÉHO (*Nález*, s. 16, pozn. 33.) počet mincí vyražených v rámci jednoho typu a zároveň tak přesahovala svým objemem cca půlroční produkci mincí za knížete Vladislava. To vše ovšem v případě ražby ryzích denárů. Ve skutečnosti při ražbě mincí jakosti kovu odpovídající našim poznatkům mohl získaný kov vystačit na produkci mincí až trojnásobně vyšší.

³⁵² O židovském osídlení v Českých zemích máme zprávy především o Praze, resp. o dvou židovských sídlištích, jednom v pražském podhradí a druhém ve vyšehradské ulici, u Kosmy (II.45, s. 152), která byla organizována a řízena staršími (KOSMAS III.5, s. 166). Jan FROLÍK – Jan KLÁPŠTĚ, *Praha a Pražský hrad v 11. a 12. století*, v: Miasto zachodniosłowiańskie. Społeczzeństwo – kultura, red. L. Leciejewicz, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1991, s. 108-109. Předpokládají se i další místa s židovským osídlením v této době, ale ta jsou doložena jen nepřímě. K existenci organizovaných židovských obcí mimo Prahu skepticky J. ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 213. Minimálně ve velkých centrech na dálkových obchodních stezkách je však odůvodněné tyto obce předpokládat. Jako příklad lze uvést Olomouc. Josef BLÁHA, *Přehled důležitějších záchranných akcí oddělení historicko-archeologického průzkumu při Památkovém ústavu v Olomouci*, v: Okresní archiv v Olomouci 1990, Olomouc 1991, s. 97; TÝŽ, *Slovanská a středověká Olomouc v archeologických pramenech*, v: Archeologické zrcadlo, Olomouc 2001, s.

křížové výpravy, jejíž část tudy procházela.³⁵³ Později či spíše následně od křesťanské víry odpadli,³⁵⁴ což si na smrtelné posteli, slovy Kosmy, vyčítá jako svou nedbalost, biskup Heřman (1099-1122).³⁵⁵ Vinu na tom měla nést „jedna prašivá ovce“, již neměl Kosmas pravděpodobně na mysli nikoho jiného než právě Jakuba Apellu.³⁵⁶ Propojíme-li tyto informace – poslední slova biskupa Heřmana spolu se „záviděníhodným“ postavením Jakuba (moc a bohatství) a možností kdykoli upadnout do obávaného područí jinověrcům – a zasadíme-li si je do doby, kdy zbožní Čechové putovali navštívit spasitelův hrob do Jeruzaléma, zakládali kláštery a obdarovávali kostely, dostáváme obraz společnosti na pokraji stavu sílící obecné nespokojenosti ubírající se mílovými kroky ke katarzi v podobě nechvalně známých pogromů.³⁵⁷ Tedy situace, která si žádá od knížete urychlené řešení.

A k němu vzápětí dochází. Jakub Apella je obviněn z odpadnutí od pravé víry, zatčen, je mu zkonfiskován majetek a je odsouzen ke ztrátě hrdla. Tím by vše mohlo skončit avšak nekončí. Židé „jemu rovní v hříchu“ nejen za jeho, ale s velikou pravděpodobností i za své odpadnutí od víry skládají vysoké výkupné. A kníže aby uchlácholil ty, co s omilostněním jinověrců nesouhlasí, připojuje jako třešničku na dortu vykoupení křesťanských otroků a zákaz jejich držení Židy. Kníže, jak píše Kosmas „čím se kdy provinil, všecko tímto chvalitebným činem odčinil a jméno věčné si získal.“³⁵⁸

Celé je to – přinejmenším pro nás, nikoli však, jak jsme slyšeli, pro Kosmu – morálně nanejvýše pochybné. Kníže na základě evidentně křivého obvinění nehorázně oloupil své Židy a navíc z toho dokázal udělat svou zásluhu dobrého křesťana a panovníka. Přesto se dá říci, že celá situace byla vyřešena ku spokojenosti všech stran. Jakub Apella přežil svůj pád, Židé sice vyplatili velkou sumu, byli však pravděpodobně ušetřeni pogromu a získali možnost vyznávat svou víru, pravověrní

137; TÝŽ, *K raně středověké topografii Olomouce se zvláštním zřetelem k oblasti tzv. Předhradí*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31 – 2002, Sborník prací historických 19, 2003, s. 13-28.

³⁵³ KOSMAS III.4, s. 164.

³⁵⁴ KOSMAS III.4, s. 164-165.

³⁵⁵ KOSMAS III.49, s. 222.

³⁵⁶ KOSMAS III.49, s. 222.

³⁵⁷ Postavení Židů se s příchodem období křížových výprav na konci 11. století zhoršovalo. Neustále přicházela nová církevní i světská omezení. Docházelo k postupné separaci židů od křesťanů. Na druhou stranu však byli Židé chráněni knížetem tím, že byli považováni za jeho majetek. V 1. polovině 12. století se však ještě jejich postavení příliš neliší od ostatních cizinců v zemi. Jednotlivci tak mohli dosahovat i vysokých úřadů na knížecím dvoře. Zdeněk FIALA, *Přemyslovské Čechy*, Praha 1965, s. 63-64; František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 237-240; J. ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 211-213, kde i další literatura.

³⁵⁸ KOSMAS III.57, s. 231-232.

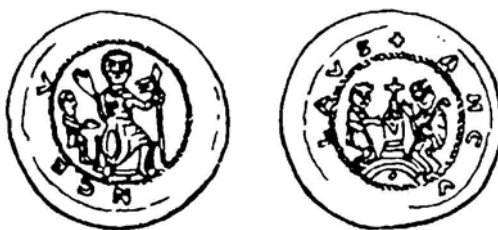
křesťané zbaveni potupné nadvlády ďábelského nepřítele dosáhli jistoty, že nebudou moci upadnout do moci jinověrců a kníže získal vedle tučného obnosu peněz i věčnou slávu, kterou patřičně dovedl demonstrovat. Významnou událost bylo totiž třeba náležitě připomenout a nenechat ji jen tak upadnout v zapomnění. K oslavě tohoto bohulibého činu, na kterém jaksi mimochodem obrovsky vydělal, dal proto kníže „propagandisticky“ vyrazit minci, dost možná právě ze stříbra získaného výkupným, na které nechal zobrazit sebe se všemi atributy svého úřadu³⁵⁹ a otroka prosícího o osvobození z moci Židů. Díky této ojedinělé obrazové náplni dnes můžeme tento denár jako jeden z mála přesněji datovat. Byl vyražen v druhé polovině roku 1124.

---

³⁵⁹ Zde je třeba připomenout ještě jednu dimenzi, kterou mohl, ale i nemusel, obraz na líci stejně jako na rubu obsahovat. Kníže je zde totiž vyobrazen dalo by se říci s nadstandardní výbavou, resp. se všemi svatováclavskými atributy a dodnes nám známými relikviemi náležejícími věčnému vladaři země české (kopí, prapor, přilba, meč, kroužková košile, štít). Srovnej Rostislav NOVÝ, *Symboly české státnosti v 10. - 12. století*, Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 47-55; Dušan TŘEŠTÍK – Anežka MERHAUTOVÁ, *České insignie a kamenný trůn*, v: Střed Evropy okolo roku 1000, vyd. Alfried Wiczorek – Hans-Martin Hinz, Praha 2000, s. 323-324. Především přilba a otrok spinající ruce ku knížeti navozují myšlenku, že ideovou náplní této ražby mohla také být paralela mezi činem knížete Vladislava I. a konkrétními zázraky sv. Václava. Prameny uvádějí jako nejčastější zázraky tohoto světce osvobození vězně, ať již jen obžalovaného nebo na smrt či do otroctví odsouzeného. V nejstarších legendách (Crescente – Gumpold – Kristián) jsou tyto „osvobozovací“ zázraky nejdůležitější a nejpočetnější částí jeho posmrtného působení. Viz např. KRISTIÁN kap. 10, s. 90-103, který uvádí šest zázraků vysvobození. Kristián (s. 90) dokonce výslovně upozorňuje na to, že osvobození spoutaných bylo prvním milosrdenstvím projeveným sv. Václavem po přenesení jeho těla do Prahy. Vladislavův čin vykoupení otroků je pak možné konkrétně spojit se dvěma ze šesti Václavových osvobozujících zázraků, záchranou dlužníka od věřitelů a věřícího z moci pohanů. KRISTIÁN s. 92-94 a 96-97. Obsahem obrazové náplně této mince tak mimo připomenutí konkrétního činu knížete Vladislava mohla být i reminiscence na obdobné skutky sv. Václava a tím i stylizace vládnoucího panovníka do postavení nanejvýš hodného nástupce věčného vévody na zemi. Měli bychom tak před sebou výjimečnou minci, v jejíž ikonografii se zrcadlí ideový svět člověka konce první čtvrtiny 12. století, nahlízejícího na soudobé události optikou své víry, skrze své legendy a mýty.

C2. Dux et sparsio

Ve 2. polovině 20. století byly během archeologických výzkumů prováděných na Pražském hradě postupně nalezeny tři denáry typu Cach 571³⁶⁰ přiřazované Soběslavu I. (1125-1140).³⁶¹ Jejich nález je z několika hledisek pozoruhodný. Předně nejde o jeden, ale hned o tři samostatné nálezy tzv. ztrátových mincí. Navíc se jedná o vůbec první nám známé naleziště tohoto jinak poměrně vzácného typu, a to na tak významném místě, jakým je Pražský hrad. Nalezené denáry jsou zajímavé i z ikonografického hlediska. Interpretace jejich obrazové náplně, a nejen jí, je úzce spojena se symboly, rituály a zvyky raně středověké české společnosti.

Perokresba denáru Soběslava I. typu Cach 571

Na lící straně těchto denárů je uvnitř perličkového kroužku zobrazena vpřed hledící na trůnu sedící postava oděná v řasnaté roucho. V levé ruce drží kopí s praporem a pravici pozdvihuje nad malou ruce k ní vztahující a k trůnu zprava přiklekající postavou. Na rubní straně je, taktéž v perličkovém kroužku, vyražen nad dvojitým obloučkem vyplněným tečkou oltář s křížem, ke kterému z obou stran přiklekají postavy spínající ruce. Postava nalevo od oltáře je prostovlasá. Postava napravo má pokrývku hlavy (připomínající mitru), je oděná v delší řízu a o levé rameno má opřenu berlu.

První mince byla vykopána v 50. letech 20. století při rekonstrukčních pracích v areálu klenotnice v tzv. severním výběžku Pražského hradu. Práce bohužel proběhly bez archeologické asistence, a tudíž i bez jakékoli dokumentace.³⁶²

³⁶⁰ F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, s. 41, č. 571.

³⁶¹ Za poskytnutí mincí k popsání a za všestranné informace o nálezových okolnostech děkuji dr. Janu Frolíkovi.

³⁶² Dle sdělení J. Frolíka. Srovnej též: Jan FROLÍK, *Archeologický výzkum v tzv. severním výběžku na Pražském hradě. Příspěvek k počátkům osídlení západního předhradí Pražského hradu*, *Archaeologica Pragensia* 13, 1997, s. 75-92.

Opis: † . . . . . E S L A V † / . . . . . W E . . E K L A V .

AR; 0,6738 g; 16,0-17,2 mm; zvětšeno.

Archeologický ústav AV ČR – Pražský hrad, přír. č. PHSV [3], inv. č. 3/1.

Druhá mince byla objevena 10. října 1960 v klášteře sv. Jiří v místnosti přilehající k severní zdi kaple Panny Marie v těsné blízkosti vchodu z křížové chodby. Denár byl nalezen v renesanční navážce, jež pocházela z areálu kláštera. Jedná se tedy o druhotné uložení denáru.³⁶³

Opis: . . . . . S . B I . L A . . / † . A N . V E N C E . . . . .

AR; 0,7155g; 16,3-16,8 mm; zvětšeno.

Archeologický ústav AV ČR – Pražský hrad, přír. č. PHJK 14.723, inv. č. 35/1.

Konečně třetí mince byla nalezena v roce 1989 na Jiřském náměstí na dvorku přiléhajícím k severní straně knížecího paláce ze 12. století. Bohužel, ani v tomto

³⁶³ Dle sdělení J. Frolíka. Mince byla „objevena“ v pozůstalosti dr. I. Borkovského. V krabičce s denárem byl uložen papír s textem psaným rukou I. Borkovského: „10. X. 960 Klášter sv. Jiří. Místnost u křížové chodby, těsně u severní zdi kaple P. Marie a těsně u vchodu od křížové chodby nalezen stříbrný denár v navážce nad klenbou, která pod navážkou se objevila. Navážka je asi renesanční.“

případě nelze s jistotou říci, zda byl tento denár nalezen na původním místě nebo se jedná o druhotné uložení.³⁶⁴

Opis: .S . . C . . . . . / . . . . . w . . C E . . . V S

AR; 0,6948 g před čištěním, 0,5525 po čištění; 15,6-16,5 mm; zvětšeno.

Archeologický ústav AV ČR – Pražský hrad, přír. č. PHJN 5.419, inv. č. 16/1.

Denáry jsou na svou dobu z poměrně kvalitního stříbra, velmi dobře zachovalé, neotřelé, jen místy porušené působením koroze. Přestože byla každá mince vyražena jiným razidlem, liší se pouze v detailech. Všechny mají jen torzovitě zachovalé opisy. Na lící straně denárů 3/1 a 35/1 a na rubní straně všech denárů tak byl s největší pravděpodobností vyražen opis + DVX SOBESLAVS / + SANC(TUS) WENCESLAVS. Výjimku zde tvoří denár 16/-, na jehož líci bylo podle velmi torzovitě dochovaného opisu spíše také vyraženo jméno svatého Václava.

Dosavadní určení tohoto denáru poměrně často kolísalo, a to ve dvou rovinách. V první, jedná-li se o denár český nebo moravský, a ve druhé, jde-li o denár Soběslava I. nebo Soběslava II. Příčinou toho jsou samozřejmě až doposud neznámá naleziště. Určení mince bylo proto zpravidla vázáno na jiný mincovní typ stejného panovníka (Cach 570), se kterým má shodnou obrazovou náplň jedné ze stran.

³⁶⁴ Podrobná nálezová zpráva nebyla vypracována. Dle sdělení J. Frolíka byl denár nalezen v kvadrantu 66 na povrchu šedé hlinité vrstvy (č. 1384) vytvořené přibližně ve druhé polovině 12. století. Viz též: Jan FROLÍK, *Hlášení o 6. sezóně předstihového výzkumu na Jiřském náměstí*, č. j. 3818/89, uloženo v: Archiv výzkumu Pražského hradu ARÚ AV ČR, Praha 1990; Dvůrek vznikl v souvislosti s románskou přestavbou paláce v roce 1135 a byl uměle vyříznut do skalního podloží. Vzápětí se rychle začal zaplňovat vrstvami životních nečistot a navážek. Viz TÝŽ, *Praha I- Pražský hrad. Jiřské náměstí*, v: Zd. Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1988-1989. Pražský sborník historický* 24, 1991, s. 186-187.

Perokresba denáru Soběslava I. typu Cach 570

Tato mince (570) byla na rozdíl od naší (571) známa ze tří nalezišť: z Netolic (1850),³⁶⁵ z Rakvic (1886)³⁶⁶ a z tzv. Papouškových lázní v Praze (konec 19. st.).³⁶⁷ Všechny tyto nálezy však byly publikovány až po roce 1887. Před jejich uveřejněním byly obě mince přiřazovány Soběslavovi II.³⁶⁸ Rakvický a netolický nález prokázaly, že denár Cach 570 je ražbou Soběslava I., netolický a pražský pak, že jej není třeba na základě rakvického nálezu nutně klást na Moravu. Nálezy tří mincí typu Cach 571 na Pražském hradě tak jen definitivně potvrzují jejich českou provenienci.

Otázkou však zůstává, kterému z obou Soběslavů tato ražba vlastně náleží. Naprostá většina badatelů (pomineme-li přednálezové názory J. Smolíka³⁶⁹ a E. Fialy³⁷⁰) spojuje její určení, tj. mince Cach 571, s přiřazením typu Cach 570 Soběslavovi I.³⁷¹ Výjimkou jsou K. Turnwald a P. Radoměřský.

Turnwald tuto ražbu považuje na základě lehké váhy a měďnatého zrna za poslední typ Soběslava II., inspirovaný ražbou Soběslava I., tj. 570.³⁷² Jeho důvody vyvrací nejenom naše tři, ale i další publikované exempláře. Turnwald tu bezpochyby vynáší soud z váhy jediného exempláře uvedeného u Fialy. Průměrná

³⁶⁵ Eduard FIALA, *České denáry*, Praha 1895, (dále jen FIALA), s. 192-193, jako Dvůr Schwarzenberg u Netolic.

³⁶⁶ Arnold LUSCHIN von EBENGREUTH, *Der Rakwitzer Münzfund*, Numismatische Zeitschrift 19, 1887, s. 203, č. 94, tab. III/94; Franz KUPIDO, *Der Rakwitzer Münzenfund*, Zeitschrift für Numismatik 16, 1888, s. 78, č. 117, tab. V/50; FIALA, s. 189-191; Josef Smolík na minci, na rozdíl ode všech ostatních, čte jméno Vladislav a připisuje ji Vladislavovi I. - Josef SMOLÍK, *Dodatek k článku: Nález denárů českých a českomoravských u Rakvic na Moravě*, Památky archeologické a místopisné 14, 1888, s. 5, č. 4, tab. XXXII/4. Zajímavé je také, jak každý z autorů nechal tuto jedinou minci překreslit.

³⁶⁷ FIALA, s. 364, č. 1591; Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Románská Praha ve světle nálezů mincí*, Časopis NM - oddíl věd společenských 124, 1955, s. 21.

³⁶⁸ Josef SMOLÍK, *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné 11, 1879, s. 199-200.

³⁶⁹ J. SMOLÍK, *Popsání*, s. 199-200.

³⁷⁰ FIALA, s. 189 a 364.

³⁷¹ Tak například FIALA, s. 364, č. 1592; a F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, s. 41. Fiala zprvu přiděloval denár Cach 571 Soběslavovi II., posléze se však opravil a na základě shodného obrazu rubu denáru Cach 570 a líce Cach 571 a na základě celé fabriky jej přidělil Soběslavovi I., avšak do Brna jako II. typ ražený na Moravě.

³⁷² Kristián TURNWALD, *České a moravské denáry a brakteáty*, Praha 1949, s. 75.

váha osmi nám známých a zvažovaných denárů činí 0,7172 g.³⁷³ Všechny tyto exempláře jsou velmi dobře zachovalé a z poměrně kvalitního stříbra,³⁷⁴ a není proto důvodu je posouvat mezi ražby Soběslava II., ba spíše naopak. Nově zjištěné metrologické údaje spíše svědčí pro ražbu Soběslava I.

Radoměský upozorňuje, že se tato ražba příliš vymyká z rámce ikonografie tehdejších moravských ražeb.³⁷⁵ S tímto názorem lze plně souhlasit. V žádném případě to však není důvod k jeho následujícímu tvrzení, že tak proto půjde spíše o minci Soběslava II. Sám Radoměský používá slůvko „spíše“ a nepokládá toto určení za pevné. Chybí tu samozřejmě, jakož i u většiny ražeb se jménem Soběslav, nálezy, které by nám je pomohly lépe zařadit. Jediným záchytným bodem nám tak zůstává ikonografický rozbor obrazů na mincích a jejich následná interpretace.

Popisy a názory na to, co zobrazuje denár Cach 571 a potažmo i denár Cach 570, se v detailech různí. Líc 571 a rub 570 jsou popisovány téměř stejně: trůnící kníže a k němu přiklekající ruce spínající malá postava. K otázce, koho představuje tato malá postavíčka, se doposud nikdo nevyjádřil. Podobné obrazové náměty na jiných soudobých mincích byly interpretovány buď jako doprovodná postava či prosebník.³⁷⁶ Odpověď nám však nabízí sama gesta obou zobrazených postav. Je možné a i pravděpodobné, že se jedná o symbolické znázornění jedné z částí rituálu nastolování knížete „Čechy“.³⁷⁷ Přiklekající menší postava vztahuje ruce k sedícímu knížeti, jenž nad ní pozvedá pravou ruku. Tento výjev odpovídá druhé etapě obřadu nastolení českého panovníka, kdy již „nastolenému“ knížeti „Češi“ vzdávají hold a ten jej symbolicky přijímá.³⁷⁸

³⁷³ Tři exempláře z Pražského hradu, jednoho ze sbírky numismatického oddělení Národního muzea v Praze (0,856 g), dvou uvedených v: F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, s. 41 (0,58 a 0,89 g), dvou v: *Mittelalter Böhmen – Mähren. Auktion XIII. am 23. November 1979 in Graz*, Lanz Graz 1979, s. 20, č. 397 a 398 (0,72 a 0,75 g).

³⁷⁴ K. TURNWALD, *České a moravské denáry*, s. 75 bohužel neuvádí odkud vzal informaci o špatném zrnu mince.

³⁷⁵ Pavel RADOMĚSKÝ - Václav RYNEŠ, *Společná úcta sv. Václava a Vojtěcha zvláště na českých mincích a její historický význam*, NumL 13, 1958, č. 2, s. 45, pozn. 38 a s. 46. Neřeší však její vazbu k denáru 570, který má dříve - P. RADOMĚSKÝ, *Románská Praha*, s. 21 - uvedený jako ražbu Soběslava I. na Moravě. Oba denáry (Cach 570 a 571) však mezi moravskými ražbami neuvádí již Josef SMOLÍK, *Denáry údělných knížat na Moravě*, Praha 1896; stejně jako poté sám Radoměský v: *Katalog moravských ražeb*, v: Sborník I. numismatického sympozia 1964, Brno 1966, s. 195-230.

³⁷⁶ Anežka MERHAUTOVÁ – Dušan TŘEŠTÍK, *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Studie ČSAV, Praha 1985, s. 96, obr. 30 a 31.

³⁷⁷ Nejlepší rekonstrukci obřadu nastolování podal Roderich SCHMIDT, *Die Einsetzung der böhmischen Herzöge auf den Thron zu Prag*, v: *Nationes*, Bd. I. Aspekte der Nationalbildung im Mittelalter, Sigmaringen 1978, s. 439-463.

³⁷⁸ Tento akt připomíná vasalské *homagium*, tj. odevzdání se do rukou vyšší moci. Viz: B. DIESTELKAMP, *Lehen, -swesen; Lehnrecht/I. Allgemein, Frankenreich und Deutsches Reich/4.*

Při popisu rubu není mezi badateli pochyb o totožnosti obou dvou zde vyobrazených osob. Postavou přiklekající zleva je sv. Václav, zprava pak sv. Vojtěch. Zato stavba, ke které přiklekají, je popisována dosti rozdílně: od jakýchsi božích muk nad obloučkem, přes věžičku,³⁷⁹ pomník³⁸⁰ a oltář³⁸¹ až po věž s křížem tyčící se nad duhou.³⁸² Jedinou interpretaci tohoto obrazu uvádí A. Merhautová, která ve věži s křížem vidí jedno z mnoha zobrazení bohemizovaného motivu Božího města.³⁸³ Podle mého názoru se však tento výjev vymyká ikonografickému pojetí Civitas dei na českých denárech, kde bývá zobrazována vždy jako skutečné nebo stylizované město, hradby nebo arkády.³⁸⁴ Z originálů denárů na rozdíl od kresebné rekonstrukce můžeme totiž interpretaci stavby jako věže téměř s jistotou vyloučit. Pomineme-li ničím neopodstatněné a historicky nemožné interpretace jako boží muka a pomník, zbývá nám - a ve skutečnosti i na mincích rozeznat lze - vyobrazení oltáře s křížem.³⁸⁵ Obraz tak nesymbolizuje bohemizovanou Civitas dei, ale zemské patrony klečící u oltáře a modlící se (nebo spíše přimlouvající se) na nebesích (znázorněných obloukem) za českého knížete a za celou zemi.

Obrazy na denáru Cach 571 lze tedy interpretovat takto: na lící straně je zobrazen kníže s kopím sv. Václava a praporem sv. Vojtěcha sedící na stolci,³⁸⁶ jak symbolickým gestem přijímá hold všech „Čechů“. Na rubu pak vidíme zemské světce - sv. Václava, jehož jméno je uvedeno i v opisu, a dle berly a mitry rozpoznatelného sv. Vojtěcha, jak se na nebesích přimlouvají za nového knížete.

Lehnrecht, v: Lexikon des Mittelalters V, Stuttgart – Weimar 1991, s. 1809-1811. V českém prostředí nalezlo vyjádření ve známých opisech na pečetích českých panovníků „Mír svatého Václava v rukou knížete/krále ...“. Viz Jiří ČÁREK, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám královského hlavního města Prahy 8, 1938, s. 1-56; Gustav SKALSKÝ, *České mince a pečeti 11. a 12. století*, Praha 1938, 58 s; Rostislav NOVÝ, *Státní ideologie raně feudálních Čech*, v: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. Václava Husy*, Praha 1966, s. 29; TÝŽ, *K počátkům feudální monarchie v Čechách I. (Sigillum commune regni)*, Časopis Národního muzea – Historické muzeum 145, 1976, s. 156-163.

³⁷⁹ FIALA, s. 364; Václav RYNEŠ, *Svatý Vojtěch a česká mince*, Ročenka Ústřední záložny lidové v Praze II, 1942, s. 21.

³⁸⁰ K. TURNWALD, *České a moravské denáry*, s. 75.

³⁸¹ J. SMOLÍK: *Popsání*, s. 200, P. RADOMĚRSKÝ – V. RYNEŠ, *Společná úcta*, s. 45 a 46.

³⁸² A. MERHAUTOVÁ – D. TŘEŠTÍK, *Ideové proudy*, s. 73.

³⁸³ A. MERHAUTOVÁ – D. TŘEŠTÍK, *Ideové proudy*, s. 74.

³⁸⁴ A. MERHAUTOVÁ – D. TŘEŠTÍK, *Ideové proudy*, s. 61-81; srovnej vyobrazení u F. CACH, *Nejstarší české mince II.*

³⁸⁵ Téměř shodné vyobrazení oltáře nacházíme na denáru F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, 619. Nelze proto pochybovat o tom, že i na denáru F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, 571 je vyražen oltář.

³⁸⁶ Není *faldistoriem* znázorněným na většině mincí se sedícím knížetem, ale jakýmsi kvádrem, jenž by mohl být znázorněním pražského stolce.

Před očima nám tak defiluje přehlídka všech prvořadých symbolů českého státu ve 12. století.³⁸⁷

Denár Soběslava I. typu Cach 570. Národní muzeum, inv. č. H5-2391. Zvětšeno

Rubní obraz na minci Cach 571 je, jak již bylo řečeno, totožný s lícním obrazem na minci Cach 570. Zde je však doplněn novým rubem, na kterém vidíme vlevo na trůnu sedící postavu z pravé strany, která drží v pravé ruce meč přehozený přes rameno a levou rukou ukazuje na vysoko zvednutou číši v pravé ruce druhé naproti ní stojící postavy. Obraz je interpretován dvěma způsoby. Jednak jako znázornění existence číšnické hodnosti českého knížete,³⁸⁸ jednak jako výjev z legend zobrazující sv. Václava s Podivenem.³⁸⁹ Podle mého názoru je zde znázorněno potvrzení číšnické hodnosti Soběslavovi I. po bitvě u Chlumce,³⁹⁰ kde Soběslav dobrovolně nabídl, že „všechnu právní povinnost, kterou předkové naši prokazovali královské Velebnosti, chceme neméně i my statky i osobou svou dle místa

³⁸⁷ Rostislav NOVÝ, *Symboly české státnosti v 10. - 12. století*, Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 47-55.

³⁸⁸ Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Příspěvek k tematice obrazů na českých denárech 12. století*, Sborník Národního muzea A 21, 1967, s. 215; Jarmila HÁSKOVÁ, *Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10. - 12. století*, Cheb 1975, s. 15.

³⁸⁹ A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Numismatika a dějiny umění*, v: Československá numismatika – současný stav, úkoly a perspektivy, red. Jiří Sejbal, Brno 1986, s. 145.

³⁹⁰ Již František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I. 2.*, Praha 1876, s. 11, pozn. 10 se domníval, že následkem vítězství u Chlumce bylo propůjčení arcibiskupství Soběslavovi. Palacký sice neznal zprávu Ekkehardovu k roku 1114 (*Ekkehardi Uraugiensis chronica*, MGH SS VI, ed. G. WAITZ, Hannoverae 1844, s. 248), nicméně s ním lze souhlasit v tom, že níže citovaná pasáž se tohoto úřadu týká, ne-li ve smyslu propůjčení tedy ve významu potvrzení tohoto úřadu. Srovnej E. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Příspěvek*, s. 215-217; Zdeněk FIALA, *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, Sborník historický 8, 1961, s. 29-30; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 506-507, pozn. 1.

i času konati“.³⁹¹ Císař mu poté předal korouhev a potvrdil všechna dosavadní práva a povinnosti českého knížete.³⁹²

Soběslav I. se již při svém nástupu na trůn ukázal jako výborný diplomat a i celá jeho vláda je protkána obratnými politickými kroky, ke kterým neváhal využít všech dostupných prostředků.³⁹³ Obzvláště pak vyniká jeho obliba a dokonalé využití rituálů, symbolů a inscenací. Zmíníme alespoň dvě nejvýznamnější. První z nich byla příprava na bitvu u Chlumce, kdy mistrně dokázal využít nejen osvědčeného svatováclavského,³⁹⁴ ale i vzrůstajícího svatovojtěšského kultu. Dá se říci, že to byl právě Soběslav I., kdo symbolicky dokončil ono srůstání kultů obou světců tím, že nechal na svatováclavské kopii připevnit prapor sv. Vojtěcha.³⁹⁵

Společnou úctu k oběma svatým dokládá i Mnichem sázavským uvedená reakce knížete na zprávu o připravované císařské intervenci do Čech: „*Doufám v milosrdenství Boží a v zásluhy svatých mučedníků Kristových Václava a Vojtěcha, že nebude vydána naše země do rukou cizinců*“.³⁹⁶ Druhou, a možno říci největší inscenací své doby, bylo uspořádání v čase a prostoru rozvinutého soudního přelíčení

³⁹¹ *Mnich sázavský*, ed. J. EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus*, Praha 1874, (dále jen MNICH SÁZAVSKÝ), s. 256-257. „*Omnis iustitiae debitum, quam antecessores nostri regiae maiestati exhibuerunt, nos quoque nichilominus rebus et persona nostra, loco et tempore impendere parati sumus*“.

³⁹² S touto ražbou souvisí další denár, dnes přiřazovaný Soběslavovi a Václavovi do Olomouce, tj. denár Cach 495, na jehož lici je opět obraz znázorňující scénu s číši a na rubu obraz dvou objímajících se postav. Na revizi výkladu a nutnost nového přezkoumání upozornila již E. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Příspěvek*, s. 216-217, která ve scéně s číši vidí (sic s otazníkem) udělení číšnické hodnosti Soběslavovi I. Lotharem III. v Merseburku roku 1135. Nevyjádřila se však k obrazu na rubu mince. Podle mého názoru oba výjevy jak na lici tak na rubu symbolicky znázorňují usmíření Soběslava s císařem Lotharem po bitvě u Chlumce tak, jak to nejen vyplývá z logiky věci, ale i jak tuto událost popisuje Mnich sázavský. Obraz na lici tak nevyjadřuje udělení číšnické hodnosti, jak se domnívá E. Nohejlová-Prátová, ale následující dějství aktu usmíření, tedy oslavu míru. Scéna znázorňuje uprostřed sedícího císaře s číši přijatou od Soběslava sedícího po jeho pravici a další stojící postavu pravděpodobně Jindřicha Grojčského, jenž zprostředkoval vyjednávání (V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2.*, s. 581), jak společně oslavují smír. Usmíření samo je pak zobrazeno na rubu mince přesně tak, jak jej popsal MNICH SÁZAVSKÝ, s. 257, „a tak dali sobě navzájem políbení“ („*et ita datis invicem osculis*“).

³⁹³ Život Soběslava I. popisují tři základní prameny: KOSMAS III. (passim); *Kanovník vyšehradský*, ed. J. EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus*, Praha 1874, (dále jen KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ), s. 203-233; MNICH SÁZAVSKÝ, s. 253-261; České překlady dále v textu podle *Kosmova Kronika česká*, přel. K. HRDINA – M. BLÁHOVÁ, Praha 1975; a *První pokračovatelé Kosmova*, vyd. K. HRDINA, Praha 1950.

³⁹⁴ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, s. 203-204. Znamení orla na nebi, zjevení se sv. Václava, apod. O významu bitvy u Chlumce pro utváření se svatováclavské ideologie viz: Dušan TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 200-207.

³⁹⁵ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, s. 204.

³⁹⁶ MNICH SÁZAVSKÝ, s. 255. „*Spero in Dei misericordia et in meritis sanctorum martyrum Christi Wencezlai atque Adalberti, quia non tradetur terra nostra in manus alienigenarum*“.

se Soběslavovými odpůrci v letech 1130-1131.³⁹⁷ Ne nadarmo je při této příležitosti srovnáván právě s biblickým králem Šalamounem.³⁹⁸ Soběslav neváhal využít k posílení své pozice jakékoli příležitosti, o čemž mimo jiné svědčí například dokonale diplomaticky využitě křty jeho tří mladších synů.³⁹⁹ Soběslavova diplomatická obratnost v těchto záležitostech dosáhla takového věhlasu, že ho o radu, jak naložit s polským knížetem Boleslavem, žádal roku 1135 sám císař Lothar III. (1125-1137).⁴⁰⁰

Vrátíme-li se ale k počátkům Soběslavovy vlády, zjistíme, že svých vloh dokázal svrchovatě využít již před svým nastolením. První výraznou „inscenací“, do které vmanipuloval několik významných osobností své doby, bylo totiž usmíření se se svým starším bratrem knížetem Vladislavem I.⁴⁰¹ Tento akt Soběslavovi zajistil nástup na trůn po bratrově smrti.⁴⁰² Vedle své stařícké matky Svatavy do něj zapojil především bamberského biskupa Otu a svým teatrálním objížděním předních mužů českých i řadu vlivných velmožů. Podařilo se mu tak doslova na poslední chvíli znásilnit „právo Čechů“, jež bylo na straně staršího Oty II. Olomouckého. Není proto divu, s jakou rychlostí Soběslav „uspořádal“ své nastolení.⁴⁰³ Vladislav zemřel 12. dubna a již čtyři dny na to, „... *Soběslav, věkem sice mladší, ale moudrostí nad zralé zralejší, štědrý dárce, obyvatelům milý, lidu obojího pohlaví i stáří příjemný, za svorného souhlasu všech Čechů byl pozdvižen dne 16. dubna podle dědičného práva na starobylý knížecí stolec.*“⁴⁰⁴

³⁹⁷ Této inscenaci se věnovala řada historiků. V poslední době především: Josef ŽEMLIČKA, *Vyšehrad 1130: Soud, nebo inscenace? K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin*, v: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, Praha 1994, s. 47-68; též: Zdeněk DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, Mediaevalia historica Bohemica 4, 1995, s. 71-78; naposledy Andrzej PLESZCZYŃSKI, *Sobeslaus – ut Salomon, ut rex Ninivitarum. Gesta, rituály a inscenace – propagandistické nástroje boje českého knížete v konfliktu s opozicí (1130-1131)*, ČČH 101, 2003, s. 237-260; kde i další literatura.

³⁹⁸ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, s. 208.

³⁹⁹ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, s. 205 (roku 1128 pravděpodobně Soběslav II. – kmotr císař Lothar III.), s. 219 (1134 pravděpodobně Oldřich – kmotr uherský král Béla), s. 228 (1137 Václav II. – kmotr Vladislav syn polského knížete Boleslava).

⁴⁰⁰ KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ, s. 222-223.

⁴⁰¹ KOSMAS III. 58, s. 233-237.

⁴⁰² V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2.*, s. 557.

⁴⁰³ Vůbec sběh těchto událostí byl velice rychlý. Vladislav onemocněl po Novém roce 1125, 2.2. se objevuje Soběslav v lese u Břevnova, 25.3. se smířili, 12.4. umírá Vladislav a již 16. 4. je Soběslav nastolen. KOSMAS III. 58-60, s. 233-238. Od smrti knížete tak uběhly „pouze“ čtyři dny. Nicméně to není výjimečné, Vladislav II. po Soběslavovi nastoupil již po pouhých třech dnech.

⁴⁰⁴ KOSMAS III. 60, s. 238. „... *Zobezlaus, etate quidem iunior, sed maturis sapiencia maturior, manu largus, civibus acceptus, plebi utriusque sexus et etatis gratus omnibus Boemiis insimul faventibus, XVI. kal. Maii iure hereditario in principatus solio elevatus est avito.*“

Rituál nastolení českých panovníků na knížecí stolec popsal u příležitosti nástupu Břetislava I. ve své kronice Kosmas. Podle něho byl nedílnou součástí rituálu nastolování zvyk rozhazovat peníze shromážděnému lidu, tzv. *sparsio*. „...., a jako se vždy děje při volbě knížete, házeli přes mříže hořejší síně peníze, deset tisíc nebo ještě více, mezi lid, aby se netlačili na knížete sedícího na stolci, nýbrž raději chytali házené peníze.“⁴⁰⁵ Není pochyb, že se tak stalo i při Soběslavově nastolování.⁴⁰⁶ Soběslav měl navíc jako jeden z mála českých knížat dostatek času, aby pečlivě připravil to, co je k tomuto zvyku potřebné – dostatečné množství vlastních peněz.⁴⁰⁷

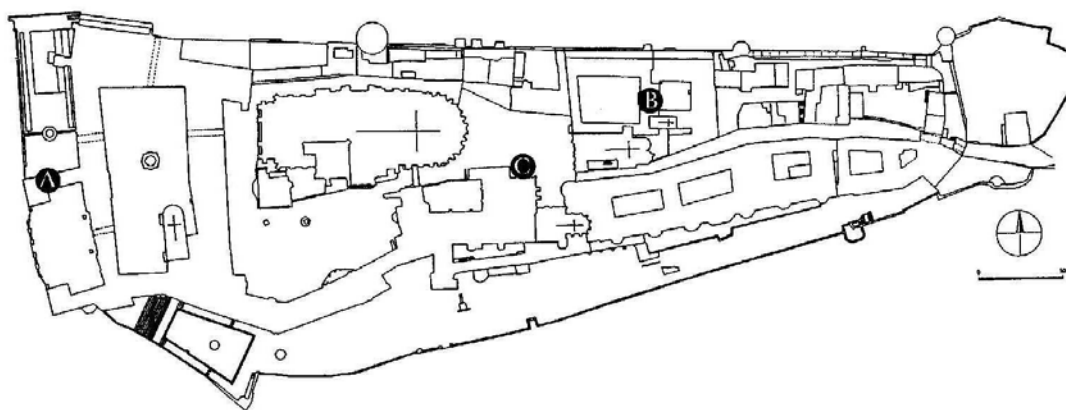
Veškeré výše uvedené skutečnosti nám, dle mého názoru, dovolují vyslovit hypotézu, že před sebou s největší pravděpodobností máme unikátní soubor nálezů „nastolovacích“ denárů knížete Soběslava I., které byly rozhazovány a později také nalezeny v areálu Pražského hradu. Základem pro toto tvrzení je především popis rituálu nastolování, jehož autor, kronikář Kosmas, byl současníkem Soběslava I., a fakt, že jeho nastolení zažil. Z numismatického hlediska mne vede k této hypotéze

⁴⁰⁵ KOSMAS I. 42, s. 78. „... et sicut semper in electione ducis faciunt, per superioris aule cancellos decem milia nummorum aut plus per populum spargunt, ne ducem in solio comprimant, sed potius sparsos nummos rapiant.“ „Rozhazování“ při různých slavnostních událostech známe již z antického Řecka (květy při „ověnčování“ básníků v divadlech) a Říma (peníze při slavnostním nástupu konzulů). Du CANGE, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, Paris 1938, VII, s. 542 – *sparsio*; V, s. 420 – *missilia* = váčky k rozhazování mincí při korunovacích. Peníze byly rozhazovány císaři nejen při korunovacích, tzv. imperiální *sparsio*, ale i při různých slavnostech. Gajus SUETONIUS TRANQUILLUS, *De vita caesarorum*, Leipzig 1907, Caligula XXXVII. Císařovna Irena (797-802) nechala v roce 799 rozhazovat vždy po třech solidech, stříbrných mincích a „obolech“ ve váčkách (epikómbia=*missilia*). W. WROTH, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum I.*, London 1908, str. XXXIX. Zprávu o korunovaci císaře Oty IV. v roce 1209 snad můžeme dokonce vykládat tak, že mince rozhazoval sám císař. Tak Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby Habsburské monarchie v letech 1526-1918 I. Korunovační klenoty, obřady a ražby*, Štíty 1991, s. 49, který shrnul problematiku pro vrcholný středověk a novověk. Viz též: Heinz DUCHHARDT, *Münzwurf und Krönungsmünze*, v: *Iconologia sacra. Mythos, Bildkunst und Dichtung in der Religions- und Sozialgeschichte Alteuropas. Festschrift für Karl Hauck zum 75. Geburtstag*, usp. Hagen Keller – Nikolaus Staubach, Berlin – New York 1994, s. 625-631. O imperiálním *sparsiu* při korunovaci Edgara roku 973 uvažuje na základě numismatického materiálu Janet L. NELSON, *Inauguration Rituals*, v: Janet L. NELSON, *Politics and Ritual in Early Medieval Europe*, London 1986, s. 302. Jde o výjimečnou produkci mincovny v Bathu v roce 973. Srovnej Michael DOOLEY, *The Edgar Millenary – a note on the Bath Mint*, Seaby's Coin and Medal Bulletin, s. 156-159. O rozhazování konkrétních mincí se uvažuje i u nás při příležitosti korunovace krále Vladislava I. (denár typu F. CACH, *Nejstarší české mince II.*, 601). Tak již FIALA, s. 374; J. HÁSKOVÁ, *Česká mince*, s. 14; Zdeněk PETRÁŇ, *Denár Vladislava II. s nápisy*, v: Pavel Radoměský. Sborník numismatických studií k 75. výročí narození, usp. Luboš Polanský, Praha 2002, s. 24-25. Kosmova zpráva o rozhazování mincí v rámci obřadu nastolování českých knížat je zcela ojedinělým dokladem použití imperiálního *sparsia* při jiné příležitosti, než je korunovace panovníků.

⁴⁰⁶ Kosmas by pravděpodobně poznamenal, že tak neučinil – naopak mluví o něm jako o štedrém vládcí (KOSMAS III. 60, s. 238).

⁴⁰⁷ Měl na to víc jak 3 týdny - od smíření se s Vladislavem 25.3. po 16. 4., kdy byl nastolen. KOSMAS III. 58-60, s. 236-238.

výjimečnost nálezů a ikonografie třech výše popsaných denárů. Jediným nalezištěm je tu Pražský hrad. Navíc, promítneme-li si místa nálezů Soběslavových mincí na mapu Pražského hradu (viz náčrt), zjistíme, že třetí denár byl nalezen přesně v místech, kam byly mince - jak píše Kosmas - rozhazovány, tedy z patra knížecího paláce na jeho dvorek. Místa nálezů dalších dvou denárů, to jest klášter sv. Jiří a prostor při západním vstupu do Pražského hradu, pak zcela korespondují s Kosmou zmiňovaným důvodem rozhazovat mince při nastolování knížete tak, aby se lid na knížete netlačil. Další indicií je počet razidel - každá z nalezených mincí byla vyražena z jiného razidla, která ovšem velmi pravděpodobně zhotovil jeden řemeslník. Větší počet razidel u tak „nálezově“ avšak nikoli „početně“ výjimečného denáru nasvědčuje současné hromadné („deset tisíc nebo ještě více“) jednorázové ražbě u příležitosti konkrétní významné události.⁴⁰⁸

Náčrt Pražského hradu s vyznačenými místy nálezů mincí Cach 571:

A – inv.č. 3/1; B – inv. č. 35/1; C – inv. č. 16/1

Z historického hlediska je to pak především vazba numismatického materiálu na soudobé písemné prameny, tj. v podstatě dokonalé zapadnutí do širších konkrétních souvislostí. Obrazová náplň prvních mincí Soběslava plně koresponduje s politickými událostmi počátku jeho vlády tak, jak je zaznamenal Mnich sázavský.⁴⁰⁹ Na nalezených mincích tak vidíme samotný akt nastolení knížete a také ty, jejichž přímlyvy se nový panovník dovolává na nebesích. Na dalším denáru

⁴⁰⁸ Srovnej analogickou situaci při ražbě korunovačních denárů Vladislava II. Viz Z. PETRÁŇ, *Denár*, s. 26-27. Tam i další literatura.

⁴⁰⁹ MNICH SÁZAVSKÝ, s. 255-257.

zobrazení nastolení doplňuje slib přijetí všech starých právních závazků vůči císaři, symbolicky znázorněný vysoce pozdviženou číší, tj. přijetím úřadu arcibiskupa, a celý soubor pak uzavírá další mince, na které je přijatý slib doplněn usmiřujícím gestem políbení.⁴¹⁰

Perokresby denárů Soběslava I. typu Cach 571, 570 a 495

---

⁴¹⁰ Viz pozn. 392.

Závěrem

Uvedené příklady možností interpretací numismatického materiálu zcela názorně ukazují úskalí současné české historie. Stále vznikají práce postavené na výkladu nálezů archeologem, na něm vytvořené hypotéze numismatika, a to vše zasazené do teorie historika. Tuto teorii pak citují další, a to i zpětně, takže vzniká začarovaný kruh hypotéz dokazovaný hypotézami. Jdeme-li však zpět k pramenům bortí se nám mnohé historické příběhy jako domeček z karet. Základem trvanlivějších výkladů dějin mohou být pouze důkladně zpracované katalogy nálezového materiálu. Jsou zcela nutným předpokladem pro další práci, teprve poté je lze konfrontovat s výsledky získanými pomocí ostatních oborů (historie, dějiny umění, geologie apod.). Zasazení získaných dat do širších souvislostí by tak mělo být výsledkem spolupráce všech zainteresovaných vědních oborů. Uvedené příklady jsou jen třešničkami na dortu, či spíše špičkami ledovce, práce, která stojí před českou středověkou numismatikou. Svou prací jsem chtěl na tuto problematiku upozornit. Sám se jí budu nadále zabývat. Doufám, že se v budoucnu řady spolupracovníků rozrostou tak, abychom mohli, co nejdříve, zpřístupnit tento cenný archeologický a numismatický materiál odborníkům všech zainteresovaných oborů.

Prameny a literatura

- ALBRYCHT-RAPNICKA, D.: *Les monnaies bavaroises et tchéques dans les trouvailles polonaises moyen age*, in: Międzynarodowy kongres archeologii Słowiańskiej, Warszawa 1965, s. 159-173.
- Anglo-Saxon Coins. Studies Presented to F. M. Stenton on the Occasion of His Eightieth Birthday*, ed. R. H. M. DOLLEY, London 1961, 296 s.
- BAHRFELDT, Emil: *Der Silberfund von Leissower Mühle*, Berlin 1896.
- BARTOŠEK, Milan: *Encyklopedie římského práva*, Praha 1994.
- BENEŠ, Antonín – HÁSKOVÁ, Jarmila – PAVLŮ, Irena – WEISS, Oldřich: *Denárový nález ze Zlivi, o. České Budějovice*, Numismatický sborník 15, 1979, s. 141-179.
- BLÁHA, Josef : *Archeologické poznatky k vývoji a významu Olomouce v období Velkomoravské říše*, in: Velká Morava mezi Východem a Západem, eds. Galuška L. – Kouřil P. – Měřínský Z. , Brno 2001, s. 41–68.
- *K raně středověké topografii Olomouce se zvláštním zřetelem k oblasti tzv. Předhradí*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31 – 2002, Sborník prací historických 19, Olomouc 2003, s. 13–28.
- *Přehled důležitějších záchranných akcí oddělení historicko-archeologického průzkumu při Památkovém ústavu v Olomouci*, in: Okresní archiv v Olomouci 1990, Olomouc 1991, s. 97.
- *Slovanská a středověká Olomouc v archeologických pramenech*, in: Archeologické zrcadlení, Olomouc 2001, s. 137.
- *Útvar archeologických výzkumů. Důležitější archeologické výzkumy – Wurmova ulice č. o. 3, třída I. Máje č. o. 36*, in: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1999, Olomouc 2000, s. 61–63.
- *Olomouc (k. ú. Olomouc – město, okr. Olomouc), Wurmova ul. č. o. 1, čp. 614, parcela č. 199*. Nepublikovaný rukopis.
- *Olomouc im 10. – 11. Jahrhundert. Topographie und die Frage der Kontinuität eines frühmittelalterlichen Zentrums*, in: Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000. Internationales Symposium Praha 9. – 10. Februar 1999,

- Colloquia mediaevalia Pragensia II, hrsg. Petr Sommer, Praha 2001, s. 325-361.
- *Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), ed. Luboš Polanský – Jiří Sláma – Dušan Třeštík, Praha 2000, s. 179-196.
- POLANSKÝ, Luboš: *Nález nové varianty denáru Boleslava II. typu ruka / poprsí ve Wurmově ulici 3 v Olomouci*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 147-150
- BÖHMOVÁ-PALKOSKOVÁ, Olga: *Nejstarší české denáry Boleslava I. z jazykového hlediska*, Numismatické listy 47, 1992, s. 129-133.
- František CACH, *Mince českého knížete Jaromíra (1003-10012)*, Numismatický sborník 6, 1960, s. 41-60, tab. I-II.
- *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, 96 s., tab.
- *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972, 111 s., tab.
- *Nejstarší české mince IV. Dodatky*, Praha 1982, 48 s., tab.
- Du CANGE, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, Paris 1938, VII, s. 542 – sparsio; V, s. 420 – missilia.
- CAPPE, Heinrich Ph.: *Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige, von Boleslaw I. bis Wenzel II.*, Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin 1, 1846, s. 29-74, tab. III.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904-1907.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912.
- Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt - Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden*, Stockholm 1975 et al.
- Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. BRETHOLZ, MGH Scriptores rerum germanicarum, Nova series II, Berlin 1923.

- ČÁREK, Jiří: *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám královského hlavního města Prahy 8, 1938, s. 1-56.
- ČECH, Petr: *Žatec v raném středověku (6.–počátek 13. století)*, in: Žatec, eds. Holodňák, P. – Ebelová, I., Praha 2004, s. 54–114
- ČERVINKA, Inocenc Ladislav: *Nálezy mincí z Moravy*, Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 45, 1932, s. 8-20.
- *Slované na Moravě a říše velkomoravská. Jejich rozšíření, památky a dějiny*, Brno 1928.
- ČIŽMÁŘ, Miloš: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004
- DANNENBERG, Heinrich: *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I, II, III, IV*, Berlin 1876, 1894, 1898, 1905.
- Denárová měna na Moravě. Sborník prací III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.-12. století)*, Brno 1986.
- DIESTELKAMP, B.: *Lehen, -swesen; Lehnrecht/I. Allgemein, Frankenreich und Deutsches Reich/4. Lehnrecht*, in: *Lexikon des Mittelalters V*, Stuttgart – Weimar 1991, s. 1809-1811.
- DOLLEY, Michael: A note on the dating of Bohemian Coins by alleged English prototypes, *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 9/10, 1956, s. 159-162.
- *The Edgar Millenary – a note on the Bath Mint*, *Seaby's Coin and Medal Bulletin*, s. 156-159.
- DRAGON, Zdeněk: *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, *Mediaevalia historica Bohemica* 4, 1995, s. 71-78.
- DUCHHARDT, Heinz: *Münzwurf und Krönungsmünze*, in: *Iconologia sacra. Mythos, Bildkunst und Dichtung in der Religions- und Sozialgeschichte Alteuropas. Festschrift für Karl Hauck zum 75. Geburtstag*, hrsg. Hagen Keller – Nikolaus Staubach, Berlin – New York 1994, s. 625-631.
- Edictum Pistense 864*, edd. A. BORETIUS – V. KRAUSE, *Monumenta Germaniae historica. Capitularia regum Francorum* 2, Hannover 1897, c. 13, s. 490, LLI.
- Ekkehardi Uraugiensis chronica*, ed. G WAITZ, *Monumenta Germaniae historica. Scriptores VI*, Hannoverae 1844, s. 248

- ELLMERS, D.: *Frühmittelalterliche Handelsschiffahrt in Mittel- und Nordeuropa*, Neumünster 1984, 2. vyd., 359 s., 2 mapy.
- FIALA, Eduard: *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*, Praha 1888, 32 s., 5 tab, 1 rk.
- *České denáry*, Praha 1895.
- *Nález Čistěveský*, Památky archaeologické a místopisné 17, 1896-1897, s. 255-256, 337-346, tab. 35.
- *Staré mincovny. Kouřim, Libice, Malín, Vratslav a Mělník*, Věstník Numismatické společnosti československé, Praha 1921.
- FIALA, Zdeněk: *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, Sborník historický 8, 1961.
- *Přemyslovské Čechy*, Praha 1965.
- FIKRLÉ, Marek – FRÁNA, Jaroslav: *Rentgen-fluorescenční posouzení stříbrných předmětů z nálezů v Čistěvsi*, in: Luboš Polanský – Kateřina Tomková, Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu, Numismatický sborník 21, 2006, s. 121-124.
- FRIEDENSBURG, Friedrich: *Die Symbolik der Mittelaltermünzen I.-III.*, Berlin 1913, 448 s.
- FROLÍK, Jan: *Archeologický výzkum v tzv. severním výběžku na Pražském hradě. Příspěvek k počátkům osídlení západního předhradí Pražského hradu*, Archaeologica Pragensia 13, 1997, s. 75-92.
- *Hlášení o 6. sezóně předstihového výzkumu na Jiřském náměstí, č. j. 3818/89*, uloženo v: Archiv výzkumu Pražského hradu ARÚ AV ČR, Praha 1990.
- *Chrudim v 11. a 12. století*, in: Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI – XII wieku w Europie Środkowo – Wschodniej, Wrocław 1993, s. 219-233.
- *K počátkům Chrudimi*, Archeologické rozhledy 35, 1983, s. 517-539.
- *Praha I- Pražský hrad. Jiřské náměstí*, in: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1988-1989. Pražský sborník historický 24, 1991, s. 186-187.
- KLÁPŠTĚ, Jan: *Praha a Pražský hrad v 11. a 12. století*, in: Miasto zachodniosłowiańskie. Społeczeństwo – kultura, red. L. Leciejewicz, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1991.

- SIGL, Jiří: *Chrudimsko v raném středověku. Vývoj osídlení a jeho proměny*, Hradec Králové 1995.
- SIGL, Jiří: *Chrudim v pravěku a středověku. Obrazy každodenního života*, Chrudim 1998.
- GALSTER, Georg: *Sylloge of Coins of the British Isles. Royal Collection of Coins and Medals National Museum Copenhagen II. Anglo-Saxon Coins Aethelraed II*, London 1966, No. 121-123.
- GEDAI, Istvan: *Commercial connections between Central and Northern Europe in the X-XIth centuries*, in: Actes du 9ème Congrès International de Numismatique, ed. T. Hackens - R. Weiller, Louvain-La-Neuve – Luxembourg 1982, s. 733-803.
- Gerhardi Miracula sancti Oudalrici episcopi*, ed. G. H. PERTZ, Monumenta Germaniae historica – Scriptorum IV., Hannoverae 1841
- František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I.*, Praha 1953.
- *Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách*, Československý časopis historický 14, 1966, s. 473-495.
- GUPENIEC, A. – KIERSNOWSKI, R. – KIERSNOWSKI, T.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski Środkowej, Mazowsza i Podlasia. Materiały*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965, 66 s., 21 tab.
- HANKA, Vacslav: *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archaeologické a místopisné 1, 1855, s. 234-236, 282-283, 328-329, 369; 2, 1857, s. 42, 88-89, 141-143.
- HAHN, Wolfgang: *Die administrativen Grundlagen der Typenvariation in der älteren bayerischen Münzprägung und ihre Signifikanz für die Datierung der ersten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 31/32, 1981/1982, s. 103-115.
- *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, in: Moneta mediaevalis, ed. R. Kiersnowski et al., Warszawa 2002, s. 379-392.
- *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA - einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und

Geldgeschichte 28/29, 1978/1979, s. 65-80.

- *Herzog Heinrich II. von Bayern und die Anfänge der böhmischen Münzprägung*, Wiadomości Numizmatyczne 21, 1977, s. 162-167.
  - *Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden*, in: Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 285-299.
  - *Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*, Braunschweig 1976.
  - *Stempelkritische Bemerkungen zur bayerischen Münzgeschichte an Hand polnischer Schatzfunde des 10. Jahrhunderts*, Wiadomości Numizmatyczne 19, 1975, s. 68-75.
  - *Zwei Notizen zur Münzkunde des 10. Jahrhunderts: Eine Nabburger Überprägung als Datierungshilfe in der Diskussion um die älteste böhmische Herzogsprägung-nachmals Blagota Coniunx*, Folia numismatica 8-9, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales, 78-9, 1993/94, 1996, s. 19-23.
- HAISIG, M. – KIERSNOWSKI, R. – REYMAN, J.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Materiały*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, 121 s., 14 tab.
- HÁSKOVÁ, Jarmila: *Die böhmische Münztechnik in der Zeit des Feudalismus*, in: Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Band 20/21, ed. Werner Coblentz, Berlin 1976, s. 559-582.
- *Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10. – 12. století*, Cheb 1975, 96 s.
  - *Emma Regina in the Numismatic and Historical Sources*, in: Actes du 9ème Congrès International de Numismatique, ed. T. Hackens - R. Weiller, Louvain-La-Neuve – Luxembourg 1982, 793-797.
  - *K otázce plzeňské mincovny za knížete Jaromíra*, Numismatické listy 19, 1964, s. 97-105
  - *K problematice českého stříbra v období raného feudalismu*, Folia historica Bohemica 10, 1986, s. 61-73.
  - *K problematice počátku slavníkovského mincování*, Sborník Národního muzea A

39, 1985, s. 51-53.

- *K státní ideologii raně feudálních Čech*, Numismatické listy 29, 1974, s. 72.
- *K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincování*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, red. Dušan Třeštík – Josef Žemlička, Praha 1997, s. 49-54.
- *Neznámé denáry knížete Jaromíra?*, Numismatické listy 3, 1979, s. 77-78.
- *Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí*, Numismatické listy 35, 1980, s. 129-134.
- *Počátky českého mincování ve výpovědi nálezů z Kazaně*, Numismatické listy 54, 1999, s. 106-111.
- *Skandinávské vlivy na české denáry*, Numismatické listy 45, 1990, s. 99-110.
- *Slavníkovci v historické výpovědi svých mincí*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 225-230.
- *Slavníkovské mincování*, in: Livbuz metropolis, Libice nad Cidlinou 1981.
- *Státní ideologie raně feudálních Čech*, Numismatické listy 29, 1974, s. 71-76.
- *Úvod do problematiky českého denárového období*, Praha 1978.
- *Vyšehrad ve výpovědi nejstarších přemyslovských mincí*, in: Královský Vyšehrad III. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci, Kostelní Vydří 2007, s. 86-99.
- *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století*, Sborník Národního muzea A 29, 1975, s. 105-160.
- STAŇA, Čeněk: *Půldenár Boleslava II. z hradiště „Staré zámky“ v Brně Líšni*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica I, 1993, s. 107–108.
- HATZ, Gert: *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden*, Lund 1974.
- HATZ, Vera und Gert: *Böhmischen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden*, Numismatický sborník 13, 1973-1974, s. 85-101.
- HATZ, Vera: *Zur Frage der Otto-Adelheid Pfennige. Versuch einer systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials*, in: Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis I. Stockholm 1961, s. 107-143.
- HÄGERMANN, Dieter: *Mancipia*, in: Lexikon des Mittelalters VI, München –

Zürich 1993, s. 185-186.

Der Heilige Prokop, Böhmen und Mitteleuropa. Internationale Symposium Benešov – Sázava 24. – 26. September 2003, hrsg. von Petr SOMMER, Colloquia mediaevalia Pragensia 4, Praha 2005, 315 s.

HEß, W.: *Bemerkungen zum innerdeutschen Geldumlauf im 10., 11. und 12. Jahrhundert*, in: Proceedings of the Sigtuna symposium 1.-4.6.1990, Antikvariska Serien, Stockholm, s. 113-119.

HILDEBRAND, Bror Emil: *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*, Stockholm 1881.

HILSCH, Peter: *Die Juden in Böhmen und Mähren im Mittelalter und die ersten Privilegien (bis zum Ende des 13. Jahrhunderts)*, in: Die Juden in der Böhmisches Ländern, hrsg. von F. Seibt, München – Wien 1983, s. 13-26.
– *Zur Rolle von Herrscherinnen: Emma Regina in Frankreich und in Böhmen*, in: Westmitteleuropa - Ostmitteleuropa, (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 70), München 1992, s. 81-89.

HOFFMANN, František: *České město ve středověku*, Praha 1992.

HRUBÝ, Václav: *Deset let československé práce numismatické*, Naše věda 13, 1932, č. 5-6.

HUSZÁR, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München 1979

CHAURA, Karel: *Nález denárů Jaromíra a Oldřicha*, Numismatické zprávy 8, 1942.
– *Poklad z Choustníku*, Numismatické zprávy 5, 1938, č. 2, s. 86-88, č. 3, s. 96-104, č. 4, s. 109-117, č. 5, s. 125-139.
– *Pravda o denáru svatováclavském*, Praha 1926.

Iehuda b. Me'ir ha-Kohen, Sefer ha-dinim, ed. F. KUPFER – T. LEWICKI, Źródła hebrajskie do dziejów Słowian i niektórych innych ludów środkowej i wschodniej Europy, Wrocław – Warszawa 1956, s. 36-37.

ILISCH, Peter: *Überlegungen zur Datierung der Otto-Adelheid-Pfennigen der Stufen Hatz II, III und IV*, Wiadomości numizmatyczne 49, 2005, s. 39-62.

JAKIMOWICZ, Roman: *O pochodzeniu ozdób srebrnych, znajdujących w skarbach wczesnohistorycznych*, Wiadomości archeologiczne 12, 1933, s. 103–137.

- JONSSON, Kenneth: *The New Era. The Reformation of the Late Anglo-Saxon coinage*, in: *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series 1*, London 1987, s. 131-132.
- Kaiserin Theophanu. Begegnung des Ostens und Westens um die Wende des ersten Jahrtausends. Gedenkschrift zum 1000. Todesjahr der Kaiserin*, ed. Anton von EUW – Peter SCHREINER, Köln 1991, 2. sv.
- Kanovník vyšehradský*, ed. J. EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus*, Praha 1874.
- KAPLONY, Andreas: *Routen, Anschlussrouten, Handelshorizonte im Brief von Hasdāay b. Šaprūt an den hazarischen König*, in: Ibrahim ibn Yaʿqub at Turtushi: *Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800–1300 A. D.*, Praha 1969, s. 140–168.
- KATZ, Viktor: *Nález mincí a sekaného stříbra ze začátku 11. století u Kelče na Moravě*, *Numismatický časopis československý* 15, 1939, s. 10-22, tab. 1-7.
- *Nejstarší české mince. Odpověď Gustavu Skalskému*, *Numismatický časopis československý* 11-12/1935-1936, s. 58-84.
- *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, 124 s., 8 tab.
- *Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století*, Praha 1937.
- *V závěru polemiky*, *Numismatický časopis československý* 11-12/1935-1936, s. 90-93.
- KIERSNOWSKI, Ryszard: *Česká mince v raně středověkém Pomořansku*, *Numismatický sborník* 5, 1958, s. 67-98
- *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Połabia. Materiały*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, 84 s.
- KIERSNOWSCY, T. i R.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Materiały*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1959.
- KINSEY, R. S.: *Anglo-Saxon Law and Practice Relating to Mints and Moneyers*, *British Numismatic Journal* 29, 1958, s. 12-50.
- KLÁPŠTĚ, Jan: *Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách*, *Archeologické rozhledy* 51, 1999, s. 774-808.
- KLUGE, Bernd: *Das älteste Exemplar vom Agnus Dei – Typ. Studien in late Anglo-Saxon Coinage*, *Numismatiska Meddelanden* 35, Stockholm 1989.

- KNAPPOVÁ, Miloslava: *Rodné jméno v jazyce a společnosti*, Praha 1989.
- KONEČNÝ, Lubomír: *Motiv investitury na mincovních obrazech*, in: *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*, red. Dagmar Grossmanová – Jan T. Štefan, Ostrava 2004.
- Kosmova Kronika česká*, přel. K. HRDINA – M. BLÁHOVÁ, Praha 1975.
- KOUTNÁ-KARG, Dana: *Die Anfänge des Klosters Břevnov*, in: *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr im Auftrag der Abteien Břevnov und Braunau in Rohr, St. Ottilien 1993*, s. 219-230.
- Kristiánova Legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, ed. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, Praha 1978.
- Kronika Thietmara*, ed. M. Z. Jedlicki, Poznań 1953.
- KRZEMIENSKA, Barbara: *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999.
- *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, *Československý časopis historický* 18, 1970, s. 497-532.
- *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012-1034)*, *Československý časopis historický* 25, 1977, s. 246-272.
- Martin KRÍŽ, *Kůlna a Kostelík*, *Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého* 10, 1893, s. 73.
- KUČEROVSKÁ, Taťána: *Kelčský nález*, *Folia numismatica* 8-9, Supplementum ad *Acta musei Moraviae, scientiae sociales* 78-79, 1993/94, Brno 1996, s. 63-187.
- *Nález zlomkového stříbra z Kelče*, in: *Denárová měna na Moravě*, Brno 1986, s. 235–248.
- *Moravské nálezy mincí z 10. a 11. století a jejich význam pro objasnění nejstarších dějin země*, in: *Nálezy mincí – významná součást sbírkových fondů našich muzeí*, Praha – Ostrava 1996, s. 19–22.
- Otakar KUDRNA, *Denáry vévody Jaromíra připisované Oldřichovi*, Netolice 1948, 8 s.
- KUPIDO, Franz: *Der Rakwitzer Münzenfund*, *Zeitschrift für Numismatik* 16, 1888.

- LUKAS, Jiří: *Příspěvek k otázce byzantských vlivů na slavníkovské mincovnictví. Denáry ethelredského typu s dvouramenným křížem C 149-151*, Numismatické listy 61, 2006, s. 98-112
- POLANSKÝ, Luboš: *Prěraždy českých denárů z poděbradského nálezů. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39-90.
- LUSCHIN von EBENGREUTH, Arnold: *Der Rakwitzer Münzfund*, Numismatische Zeitschrift 19, 1887.
- LUTOVSKÝ, Michal – PETRÁŇ, Zdeněk: *Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví*, Praha 2005.
- Magnae Moraviae fontes historici III*, Brno 1969
- MARTÍNEK, J.: *Soupis nálezů mincí na Karlovarsku a Sokolovsku*, Numismatická ročenka 1984, ČNS-pobočka Cheb 1984.
- MATĚJKA, J. *Nález mincí v Chlístově*, Hradecký kraj 4, 1907, č. 3, s. 73-75.
- MENADIER, Julius: *Der Denarfund von Peisterwitz bei Ohlau in Schlesien. Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter*, Zeitschrift für Numismatik 15, 1887, s. 113–169.
- MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka: *Numismatika a dějiny umění*, in: Československá numismatika – současný stav, úkoly a perspektivy, red. Jiří Sejbal, Brno 1986.
- MERHAUTOVÁ, Anežka – TŘEŠTÍK, Dušan: *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Studie ČSAV, Praha 1985.
- METCALF, D.M.: *An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coin Finds 973-1086*, London 1998
- MILITKÝ, Jiří: *Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.-11. století v Českých zemích*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 125-136.
- Mittelalter Böhmen – Mähren. Auktion XIII. am 23. November 1979 in Graz*, Lanz Graz 1979.
- Mnich sázavský*, ed. J. EMLER, *Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus*, Praha 1874.

- Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, ed. R. Kiersnowski et al., Warszawa 2002, 571 s.
- Nálezy mincí v Čechách , na Moravě a ve Slezsku II. 1. České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového*, sest. P. Radoměský, Praha 1956.
- NECHVÁTAL, Bořivoj: *Vyšehrad a svatý Vojtěch*, in: Svatovojtěžská tradice v dějinách našeho národa a církve a její význam dnes, Praha 1997, s. 42-53.
- NELSON, Janet L.: *Inauguration Rituals*, in: Janet L. NELSON, *Politics and Ritual in Early Medieval Europe*, London 1986.
- NEUDERTOVOÁ, Michaela: *Peruc a okolí v proměnách času*, Ústí nad Labem 1998, s. 163-170.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Kilka uwag na temat najstarszych znalezisk denarów czeskich i współczesnych znalezisk polskich*, *Wiadomości numizmatyczne* 6, 1962, s. 133-162
- *Krása české mince*, Praha 1955.
- *Příspěvek k tematice obrazů na českých denárech 12. století*, *Sborník Národního muzea A* 21, 1967.
- NOVÁK, Emil: *Korunovace a korunovační ražby Habsburské monarchie v letech 1526-1918 I. Korunovační klenoty, obřady a ražby*, Štítý 1991.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912.
- *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913,
- NOVÝ, Rostislav: *K počátkům feudální monarchie v Čechách I. (Sigillum commune regni)*, *Časopis Národního muzea – Historické muzeum* 145, 1976, s. 156-163.
- *Mincovní epigrafika a denáry Slavníkovců*, *Numismatické listy* 39, 1984, s. 132-139.
- *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972.
- *Státní ideologie raně feudálních Čech*, in: *Z českých dějin. Sborník prací in memoriam prof. dr. Václava Husy*, Praha 1966.

- *Symbole české státnosti v 10. - 12. století*, Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 47-55.
- *ZOBEZLAV Lib.U DUX*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 246-248.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě I. 2.*, Praha 1876.
- PALKOSKOVÁ, Olga: *Projevy slovanské vzdělanosti v textech českých a polských denárů z přelomu 10. a 11. století*, Numismatické listy 56, 2004, s. 142-154.
- PÁNEK, Ivo – HLADÍK, Čestmír: *Denár a hřivna v českých pramenech do roku 1222*, Numismatický sborník 10, 1968, s. 79-109.
- PERSSON, Cecilia: *Agnus Dei*, in: Quadra. Treasures in the Royal Coin Cabinet, Stockholm 1998, s. 38-41.
- PETRÁŇ, Zdeněk: *Denár Vladislava II. s nápisy*, in: Pavel Radoměský. Sborník numismatických studií k 75. výročí narození, usp. Luboš Polanský, Praha 2002, s. 22-28.
- *Mince biskupa Vojtěcha*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1998, s. 55-77.
- *Mincovníctví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 57-82.
- *První české mince*, Praha 1998, 239 s.
- *Příspěvek k diskuzi okolo počátků českého mincovnictví (K jedné nenapsané studii Pavla Radoměského)*, in: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k poctě Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia 7, 2006
- *Soběslavův titul libického knížete – další slavníkovský mýtus*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, Praha 2007, s. 73-81.
- Andrzej PLESZCZYŃSKI, *Sobeslaus – ut Salomon, ut rex Ninivitarum. Gesta, rituály a inscenace – propagandistické nástroje boje českého knížete v konfliktu s opozicí (1130-1131)*, Český časopis historický 101, 2003, s. 237-260.
- *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků*, Praha 2002.
- POLANSKÝ, Luboš: *The 10th Century Bohemian Deniers in the Light of Revised Finds*, in: Money Circulation in Antiquity the Middle Ages and Modern

- Times. Time, Range, Intensity. International Symposium of the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne, Warsaw, 13–14 October 2006, ed. Stanisław Suchodolski, Warsaw – Cracow 2007, s. 127–152.
- *Denár Boleslava II. ethelredského typu z čistěveského nálezu uložený ve VM v Olomouci*, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci. Společenské vědy 286, 2003, s. 64-65.
  - *Ikonografie denáru tzv. šípového typu*, in: Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii. Vranov u Brna, 2.-3.10.2002, red. D. Grossmannová – J. T. Štefan, Ostrava 2004, s. 85-95.
  - *Kníže a otrok. K ikonografii denáru knížete Vladislava I.*, in: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy, Studia mediaevalia Pragensia 7, 2006, s. 103–111.
  - *Mince, mincovny a kníže Oldřich*, in: Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004, s. 126-149;
  - *Nález denáru bavorského vévody Jindřicha II. v Praze na Hradčanech*, Numismatické listy 56, 2001, s.139-141.
  - *Nález denáru Jindřicha I. Bavorského z raně středověkého hradiště v Libici nad Cidlinou (okr. Nymburk)*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 146-147.
  - *Nálezy mincí na Pražském hradě a počátky vlády Soběslava I. (1125–1140)*, in: Dějiny ve věku nejistot. Sborník u příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, usp. Jan Klápště – Eva Plešková – Josef Žemlička, Praha 2003, s. 220–230. ISBN 80-7106-647-8
  - *Oldřich nebo Jaromír? Příspěvek k lokalizaci jedné sporné mince z počátku 11. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi, vyd. Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Centrum medievistických studií – Filosofia, Praha 2004, s. 133-144.
  - *Pře o původ české kněžny Emmy*, in: EMMA REGINA – CIVITAS MELNIC. Sborník příspěvků z konference u příležitosti 1000. výročí úmrtí kněžny Emmy Reginy (+2.11.1006) a 80. jubilea narození Pavla Radoměrského (* 23. 11. 1926) konané 9. listopadu 2006 v Regionálním muzeu Mělník, usp. Jan Kilián – Luboš Polanský, Mělník – Praha 2008, s. 11-44.

- *Soběslav nebo Boleslav? K spornému přiřazení denárů typu Cach 160 a 161*, in: Slavníkovci v českých dějinách, Antiqua Cuthna 2, 2006, Praha 2007, s. 93-106.
- *Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), ed. L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík, Praha 2000, s. 27-48.
- *Úvahy nad původem a vztahem české kněžny Biagoty k Přemyslovcům*, v: Genealogia ac heraldica Bohemica, ed. M. Starý, Praha 2002, s. 41-53.
- BAXA, Peter – BISTÁK, Peter: *Hrobový nález denáru Oldřicha I. (1012–1033, 1034) v Kostol'anoch pod Tribečom (Slovensko). Příspěvek k česko – uherským kontaktům na přelomu 10. a 11. století*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 304–309.
- SLÁMA, Jiří: *Denárové ražby z hradiště Staré zámky v Brně-Lišni a nedalekých Velatic*, Numismatické listy 63, 2008, s. 103-116.
- TOMKOVÁ, Kateřina: *Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu*, Numismatický sborník 21, 2006, s. 83-124.
- LUKAS, Jiří: *Přeražby českých denárů z poděbradského nálezů. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39-90.
- MAŠEK, Michal: *Nález denáru s opisem CVRIM na Kouřimi (okr. Kolín)*, Numismatický sborník 20, 2005, s. 150–155.
- POŠVÁŘ, Jaroslav: *K organizaci mincovního regálu v Českých zemích*, Moravské numismatické zprávy 13, 1973, s. 46-47.
- *Mincovní regál v Českých zemích*, Moravské numismatické zprávy 7, 1960, s. 38-39.
- *Mincovní právo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1526*, Numismatické listy 32, 1977, s. 103n.
- *Vývoj mincovního práva v Čechách do tolarových mincovních řádů (1520-1528)*, Právněhistorické studie 21, 1983, s. 22n.
- POTIN, V.M.: *Topografija nachodok zapadnojevropejskich monet X-XIII vv. na territorii drevnej Rusi*, in: Trudy gosudarstvennogo Ermitaža IX. Numizmatika 3. 1967, s. 106-194.

- PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium pervestutum Boleslai*, in: Milénium břevnovského kláštera (993-1993). Sborník statí o jeho významu a postavení v dějinách, red. Ivan Hlaváček – Marie Bláhová, Praha 1993, s. 13-24.
- PREIDEL, Helmut: *Der Silberschatz von Saatz*, Mannus 31, 1940, s. 546–589.
- První pokračovatelé Kosmovi*, vyd. K. HRDINA, Praha 1950.
- Przibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, 1. rec., ed. J. EMLER, Fontes rerum Bohemicarum V, Praha 1893.
- Přemyslovský stát kolem roku. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*, ed. L. POLANSKÝ – J. SLÁMA – D. TŘEŠTÍK, Praha 2000, 377 s.
- PUTÍK, Alexandr: *Notes on the name GBLYM in Hhasdai's letter to the Khaquan of Khazaria*, in: Ibrahim ibn Ya'qub at Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800–1300 A. D., Praha 1969, s. 169–175.
- RADOMĚRSKÝ, Daniel: *Der Silberschatz von Saatz. Der deutsche Anteil der Prägungen*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1 – 1993, Z pomocných věd historických XI – Numismatica, Praha 1995, s. 19-34.
- RADOMĚRSKÝ, Pavel: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10. – 12. století)*, in: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.1, red. Emanuela Nohejlová-Prátová, Praha 1956, s. 7–73.
- *Emma regina. Studie o původu kněžny Emmy a o její úloze v ražbě českých mincí 10. století*, Časopis Národního muzea 122, 1953, s. 157-212.
- *K počátkům moravského mincovnictví feudálního období*, in: Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno 1966, s. 58-68.
- *Katalog moravských ražeb. Období denárové měny 11. až 12. století*, in: Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno 1966, s. 196-201, tab. IV-XIII
- *Nález přemyslovských denárů 12. století v Hodkově u Kutné Hory*, Práce muzea v Kutné Hoře 1964, seš. 3-4, s. 3-28.
- *Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě*, in: Sborník Národního muzea A 9, 1955, s. 1-81.
- *Olomouc – nejstarší přemyslovská mincovna na Moravě*, Moravské numismatické zprávy 1957, č. 3, s. 5-13.
- *Peníze Kosmova věku (1050-1125)*, Numismatický časopis 21, 1952.

- *Počátky mincovnictví na Moravě*, Numismatické listy 4, 1949, s. 61-79
- *Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze*, Časopis Národního muzea OSV 124, 1955
- *Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech*, Numismatický sborník 9, 1965-66, s. 11-94, tab. I–XVII.
- RYNEŠ, Václav: *Společná úcta sv. Václava a Vojtěcha zvláště na českých mincích a její historický význam*, Numismatické listy 13, 1958, č. 2.
- REAU, L...: *Iconographie de l'art chrétien I.-III.*, Paris 1988, 2. vyd.
- RYNEŠ, Václav: *Emauzy, Vyšehrad a sv. Prokop*, in: *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauzy v dějinách české kultury*, Praha 1975, s. 39-40.
- *Svatý Vojtěch a česká mince*, Ročenka Ústřední záložny lidové v Praze II, 1942.
- HÁSKOVÁ, Jarmila: *K počátkům svatováclavského motivu na českých denárech*, Numismatické listy 22, 1967, s. 145-152.
- SEJBAL, Jiří: *Die Betailigung Mährens am Fernhandel mit dem Norden im Frühmittelalter nach numismatischen Quellen*, Sigtuna Papers. Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1.-4. June 1989, Stockholm 1990, s. 289-299.
- SCHMIDT, Roderich: *Die Einsetzung der böhmischen Herzöge auf den Thron zu Prag*, in: *Nationes*, Bd. I. Aspekte der Nationalbildung im Mittelalter, Sigmaringen 1978, s. 439-463.
- SCHNEIDER, Ludwig: *Silberfund von Cisteves*. Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 1898.
- SCHRÁNIL, Jiří: *České denáry X.-XI. věku v nordických nálezech*, Numismatický časopis československý 5, 1929, s. 47-51.
- SKALSKÝ, Gustav: *České mince a pečeti 11. a 12. století*, Praha 1938, 58 s.
- *Český obchod 10. a 11. století ve světle nálezů mincí*, Numismatický sborník 1, 1953, s. 13-43.
- *Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví*, Praha 1929, 81 s., 3 tab.
- *Doslovem*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 85-89;

- *Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi*, Brandýs nad Labem 1932.
- *Nejstarší české mince. Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Numismatický časopis československý 11-12/1935-1936, s. 31-57.
- *O denárech vyšehradských. Příspěvek k otázce vyšehradské a ke chronologii některých typů mincí Boleslava II.*, Numismatický časopis československý 3, 1927.
- *Poznámky k nálezu mančického*, Numismatický časopis československý 6, 1930, s. 119-121
- *Význam slavníkovského mincovnictví*, Numismatický sborník 2, 1955, s. 5-27.
- SCHRÁNIL, Jiří: *Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století*, Numismatický časopis československý 6, 1930, s. 29-50.
- SLÁMA, Jiří: *Český kníže Boleslav II.*, in: Přemyslovský stát kolem roku. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), ed. L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík, Praha 2000, s. 9-26.
- *Der heilige Prokop. Sein Leben in Legende und Wirklichkeit*, in: Der Heilige Prokop, Böhmen und Mitteleuropa. Internationale Symposium Benešov – Sázava 24. – 26. September 2003, hrsg. von Petr Sommer, Colloquia mediaevalia Pragensia 4, Praha 2005, s. 103-106.
- *Nález denárů bavorského vévody Arnulfa na Žatecku?*, in: Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických XI – Numismatica, Praha 1993, s. 107
- *K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu*, Archeologické rozhledy 37, 1985, s. 334-342.
- *Přemyslovci a Morava*, Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 1991, s. 51–68.
- *Nové nálezy mincí v české archeologické literatuře*, Numismatické listy 48, 1993.
- *Die Přemysliden und die Slavníkiden*, in: Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Bd. 1. Handbuch zur Ausstellung. Hrsg. von Alfred Wieczorek - Hans-Martin Hinz, Stuttgart 2000, s. 441-443.
- *Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 184-188.

- *Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu*, Praehistorica XI. Acta Instituti Praehistorici Universitatis Carolinae Pragensis, Praha 1986.
- *Svatý Prokop - život v legendě a ve skutečnosti*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 99-103.
- *Výkladový heslář vybraných historických osob, míst a reálií*, in: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, ed. Rostislav Nový – Jiří Sláma – Jana Zachová, Praha 1987, s. 451-453.
- ŚLASKI, J. – TABACZYŃSKI, S.: *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Materiały*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1959.
- SMART, Veronica J.: *Moneyers of the Late Anglo-Saxon Coinage 973-1016*, in: *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis II* (Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar, antikvariska serien 19), Stockholm 1968, s. 191-276.
- SMOLÍK, Josef: *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899.
- *Denary údělných knížat na Moravě*, Praha 1896.
- *Dodatek k článku: Nález denárů českých a českomoravských u Rakvic na Moravě*, Památky archeologické a místopisné 14, 1888.
- *Nález českých denárů a jejich rozbor*, Památky archeologické a místopisné 12, 1884.
- *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné 11, 1879, s. 199-200.
- SOMMER, Petr: *Das Kloster Břevnov*, in: *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. Bd. 1. Handbuch zur Ausstellung*, hrsg. von Alfried Wieczorek – Hans-Martin Hinz, Stuttgart 2000, s. 418-419.
- *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*, Praha 2007, 337 s.
- STAŇA, Čeněk: *Archäologische Erforschung mährischer Höhenburgwälle*, in: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa. Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung*, Brno 1966, s. 265-275.
- *Mince jako historický pramen v archeologických nálezech 8.–12. století*, in: *Denárová měna na Moravě*, Brno 1986, s. 87n.

- *Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů*, in: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), Praha 2000, s. 205n.
- *Velkomoravské hradiště Staré Zámky u Líšně. Stavební vývoj*, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 8, 1972, s. 109–171.
- Staročeská kronika tak řečeného Dalimila I. Vydání textu a veškerého textového materiálu*, k vydání připravili J. DAŇHELKA – K. HÁDEK – B. HAVRÁNEK – N. KVÍTOVÁ, Praha 1988.
- STEINHERZ, Samuel: *Der Sturz des Vicedominus Jakob (1124)*, Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice II, 1930, s. 15-47.
- SUCHODOLSKI, Stanisław: *Change of transcontinental contacts as indicated by coins in the Baltic zone around 1000*, in: Europe around the year 1000, Warszawa 2001, s. 85-100.
- *Ikonografia monet Sobiesława Ślawnikowica*, Wiadomości numizmatyczne 50, 2006, s. 127-146.
- *Imitation of the coinage of Aethelraed II in Central Europe*, Hikuin 11, 1985, s. 157-168.
- *Kult św. Wacława i św. Wojciecha przez pryzmat polskich monet z wczesnego średniowiecza*, in: Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych, Warszawa 2000, s. 87-102.
- *Monety świętego Wojciecha*, in: Civitas & Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej, Wrocław – Praha 2002, s. 447-452
- *Die Münzen des heiligen Adalbert, des Schutzpatrons von Polen, Böhmen und Ungarn*, Kölönlönyomat a numizmatikai közlöny, 2001-2002, s. 79-88.
- *Nálezy mincí z 10. století ve Slezsku*, Folia numismatika 4-5, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales, 74-5, 1989/90, s. 17-21.
- *Orzeł czy paw? Jeszcze o denarze Bolesława Chrobrego z napisem PRINCES POLONIE*, in: Inter Orientem et Occidentem. Studia z dziejów Europy Środkowowschodniej ofiarowane Profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej, Warszawa 2002, s.153-169.
- *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, 272 s., 14 tab.

- *Počátky mincovnictví v Čechách a v Polsku*, Numismatik 5, 2000, s. 1-6.
  - *Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce*, Wiadomości Numizmatyczne 42, 1998, s. 5-20.
  - *La symbolique des oiseaux sur les monnaies tchèques et polonaises de la fin du Xe et du début du XIe siècle*, in: XIII Congreso Internacional de Numismática. Madrid 2003. Actas – Proceedings – Actes I., ed. Carmen Alfaro – Carmen Marcos y Paloma Otero, Madrid 2005, s.1251-1258,
  - *Święty Wojciech w świetle źródeł numizmatycznych*, in: Święty Wojciech i jego czasy, Kraków 2000, s. 165-174.
  - *Uwagi na temat obiegu monetarnego w Europie wczesnośredniowiecznej*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Numizmatyczna i Konserwatorska 9, 1989, s. 61-66.
  - *Zur Frage der Anfänge der böhmischen Münzprägung*, Numismatický sborník 13, 1973-1974, s. 75-84.
- SVOBODA, Bedřich: *Jaromírovy kouřimské ražby*, Numismatické listy 23, 1968, s. 137-143
- SUETONIUS TRANQUILLUS, Gajus: *De vita caesarorum*, Leipzig 1907, Caligula XXXVII.
- ŠAFÁŘ, O.: *Nálezy mincí na Náchodsku*, in: Náchodsko od minulosti k dnešku. Vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu 2., Náchod 1987, s. 147-171.
- ŠIMEK, Eduard: *České denáry v dánských nálezech 10. – 12. století*, Numismatické listy 37, 1982, s. 65-72.
- ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996, 155 s.
- ŠTEFAN, Jan T.: *Poznámky k možnostem statistického hodnocení souborů mincí*, in: Peníze v proměnách času, Ostrava 1998, s. 191-194.
- ŠTĚPKOVÁ, Jarmila: *Islámské stříbro z nálezů v Kelči na Moravě*, Numismatický sborník 4, 1957, s. 73-96.
- ŠŮLA, Jaroslav: *Adivea, Adila a její pražský denár*, in: Denárová měna na Moravě, Brno 1986, s. 187-204.
- *Neznámé denáry českého knížete Jaromíra*, Numismatické listy 3, 1979, s. 65-76.

- *Počátky mincování českého knížete Oldřicha*, Numismatické listy 35, 1980.
- *Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách*, Hradec Králové 1966.
- Św. *Wojciecha biskupa i męczennika Żywot pierwszy*, ed. J. KARWASIŃSKA, Monumenta Poloniae historica, Nova series IV. 1, Warszawa 1962.
- Św. *Wojciecha biskupa i męczennika Żywot drugi napisany przez Brunona z Kwerfurtu*, ed. J. KARWASIŃSKA, Monumenta Poloniae historica, Nova series IV. 2, Warszawa 1969.
- TALVIO, Tukka: *České mince ve finských nálezech z doby Vikingů*, Numismatické listy 35, 1980, s. 33-35.
- TOMKOVÁ, Kateřina: *Bohemian coins in the tenth-to-twelfth-century silver hoards*, in: Ibrahim ibn Yaqub at-Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe. Proceedings of the International Colloquy, 25-29 April 1994, ed. P. Charvát – J. Prosecký, Praha 1996, s. 78-92.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisceví a politického myšlení*, Praha 1968.
- *Moravský biskup roku 976*, in: Ad vitam et honorem Jaroslao Mezník, Brno 2003, s. 211–220.
- *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin*, Praha 1997.
- *Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 189-218
- *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1998, s. 92-106.
- „*Veliké město Slovanů jménem Praha*“. *Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století*, in: Přemyslovský stát kolem roku. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), ed. L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík, Praha 2000, s. 49-70.
- MERHAUTOVÁ, Anežka: *České insignie a kamenný trůn*, in: Střed Evropy okolo roku 1000, vyd. Alfried Wiczorek – Hans-Martin Hinz, Praha 2000, s. 323-324.
- TUREK, Rudolf: *Čechy na úsvitě dějin*, Praha 1963.
- *České hradištní nálezy, datované mincemi*, Slavia antiqua I, Poznań 1948, s. 495–498.

- *K českým nálezům cizích denárů pocházejících z doby před r. 955*, Numismatické listy 46, 1991, s. 8–13.
- *Nálezy mincí z doby pádu Libice*, Numismatické listy 9, 1954.
- *Typy a varianty našich nejstarších denárů*, Numismatické listy 29, 1974, 33–58.
- *Zlomkové stříbro z kelčského nálezu*, Numismatický sborník 7, 1962, s. 83–113.
- TURNWALD, Kristián: *České a moravské denáry a brakteáty*, Praha 1949.
- *K chronologii prvních českých denárů*, Praha 1968, 19 s.
- *Nález tzv. následního denáru na Libici v r. 1949*, Numismatické listy 11, 1956, s. 1–12.
- VIDEMAN, Jan – POLANSKÝ, Luboš: *Mincovníctví biskupa Jindřicha Zdíka*, in: Jindřich Zdík (1126–1150). Olomoucký biskup uprostřed Evropy, Olomouc 2009, s. 178–184.
- WARNKE, Charlotte: *Zur Problematik des thesaurierten Geldes im frühen Mittelalter*, Studien zur europäischen Vor- und Frühgeschichte, Neumünster 1968, s. 302–310.
- WIHODA, Martin: *Morava v 10. století*, in: České země v raném středověku, Praha 2006, s. 53–73.
- WROTH, W.: *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum I.*, London 1908.
- ZAPLETALOVÁ, Dana: *Staré Brno a brněnská předlokační aglomerace*, Archeologické rozhledy 58, 2006, s. 759–771.
- ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997.
- „*Dvacet pánů*“ české země. *K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století*, Časopis Matice moravské 117, 1998, s. 293–309.
- *Expanse, krize a obnova Čech v letech 935 – 1055. K systémovým proměnám raných států ve střední Evropě*, Český časopis historický 93, 1995, s. 205–222.
- *K hodnověrnosti listiny Jana XV. pro klášter v Břevnově (31. V. 993)*, in: Milénium břevnovského kláštera (993–1993), Praha 1993, s. 25–39.

- *Peruc, Čechy a lovecká vášeň knížete Oldřicha*, in: *Peruc v mýtech a dějinách*.
Sborník příspěvků k miléniu setkání knížete Oldřicha s Boženou, Peruc 2004,
s. 5-23.
- *Přemyslovci – Piastovci – Slavníkovci*, in: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*, red.
Dušan Třeštík – Josef Žemlička, Praha 1997, s. 37-48.
- *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005.
- *Das „Reich“ des böhmischen Boleslavs un die Krise an der Jahrtausendwende.*
Zur charakteristik der frühen Staaten in Mitteleuropa, Archeologické
rozhledy 47, 1995, s. 267-278.
- *Vyšehrad 1130: Soud, nebo inscenace? K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin*,
in: *Husitství – reformace – renesance*. Sborník k 60. narozeninám Františka
Šmahela, Praha 1994, s. 47-68.

Abstrakt

Práce je věnována konkrétním vybraným příkladům, ve kterých nálezy mincí, respektive jejich archeologický kontext a podrobné numismatické zpracování přináší nové poznatky umožňující doplnit či upřesnit naše znalosti raně středověkých českých dějin. Práce je rozčleněna do tří kapitol, tak aby bylo pokryto celé období ražby denárů, tedy chronologicky na 10., 11. a 12. století, věnujících se vždy několika problémům. Ty nejenom charakterizují problematiku zpracování a interpretace archeologického materiálu toho, kterého období, ale také názorně ukazují, jakých výsledků lze při důkladném zpracování nálezů dosáhnout, nehledě na jejich chronologické zařazení.

První kapitola *České denáry 10. století ve světle revize nálezů* je jak již název napovídá věnována vybraným výsledkům získaných při řešení zmíněného grantového projektu, respektive vycházejících z důkladného zpracování materiálové základny. Obsahuje tři podkapitoly postupně se zabírajícími tématy slavníkovského mincovnictví, organizací mincovnictví na příkladu Vyšehradu a jeho mincmistrů a nakonec obrazem několika významných středisek přemyslovského státu vycházejícím z nálezů mincí zde učiněných.

Druhá kapitola *Jaromír, Oldřich a překonání krize po roce 1000* přibližuje problematiku mincovnictví 1. poloviny 11. století, jejíž zpracování nám ztěžuje nedostatek relevantních nálezů mincí této doby. Nové poznatky nám tu přináší bohužel dosud uceleně nezpracovaný nález z Hradce Králové, který otevírá možnosti novým interpretacím a pohledům na fungování českého státu po překonání krize z počátku 11. století. Podrobná interpretace jednoho typu mince v první části této kapitoly umožňuje spolu s důkladnou revizí mincovnictví knížete Oldřicha a s přihlédnutím k dílčím výsledkům zpracování královehradeckého nálezu vyslovit více či méně pravděpodobné korekce obrazu dějin českého státu v době vlád knížat Jaromíra a Oldřicha.

Třetí kapitola *Knížata na mincích – nálezy, ikonografie, písemné prameny*, taktéž rozdělená do dvou podkapitol, pak ukazuje extrémní možnosti interpretace archeologického materiálu při ideální situaci dochování pramenů různé povahy – velké množství nalezených mincí jednoho typu či naopak důkladně zdokumentované nálezy jednotlivých ztrátových mincí, numismatické zpracování, ikonografický rozbor a dostatek písemných pramenů.

Archaeological coin finds, deniers

and their contribution to understanding of the Czech history

The study is dedicated to the particular selected examples where the coin finds – their archaeological context and numismatic analysis respectively – bring new data helping in completion and precision of our knowledge of the early medieval Bohemian history. The study is divided into three chapters covering the whole period of production of the deniers, i.e. the 10th, 11th, and 12th century with their special problems. Such analysis characterizes processing and interpretation of the archaeological material in the particular periods, and it also clearly shows which results (such as chronological classification) can be reached via detailed processing of the finds (hoards).

The first chapter *The Bohemian deniers of the 10th century in light of revision of the finds* is focused on selected results got from research covered by the grant project, from detailed analysis of the material respectively. There are three sub-chapters gradually dealing with problems of the Slavníkid coinage, mint organization (the Vyšehrad case) and the mint-masters, plus characteristics of some important centers of the Přemyslid state based on the particular coin finds.

The second chapter *Jaromír, Oldřich and overcoming of the crisis after 1000 AD* analyses problems of the coinage of the first half of the 11th century with respect to the fact, that there is an insufficient number of the relevant coin finds for this period. New data are brought by the Hradec Králové hoard – unfortunately not fully classified yet – which can offer new possibilities for interpretation and views in functioning of the Bohemian state after overcoming of the crisis at the beginning of the 11th century. Detailed interpretation of one coin type in the first part of this chapter – together with solid revision of the coinage under the Prince Oldřich and with respect to partial results in processing of the Hradec Králové hoard - makes possible to correct more or less likely the history of the Bohemian state in time of the Princes Jaromír and Oldřich.

The third chapter *The Princes on coins – finds, iconography, written sources*, also divided into two sub-chapters, shows extreme possibilities of interpretation of archaeological material in ideal situation when sources of different character were preserved – large number of discovered coins of one type or precisely documented single finds, plus detailed numismatic and iconographic analysis and sufficient number of written sources.